

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑΣ
ΠΜΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑ
Επιβλέπων Καθηγητής : Δρ. Σ. Σεφεριάδης

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΑ ΚΙΝΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΤΟΠΙΚΕΣ
ΔΙΑΜΑΡΤΥΡΙΕΣ: ΤΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ NIMBY
Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΚΕΡΑΤΕΑΣ

Ευάγγελος Ευαγγελινίδης

A.M. 1109M025

ΑΘΗΝΑ, 2012

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στην σύγχρονη εποχή παρατηρείται συχνά το φαινόμενο κατά το οποίο τοπικές κοινωνίες εγείρουν έντονες αντιδράσεις ενάντια στην χωροθέτηση οχλουσών εγκαταστάσεων, οι οποίες χαρακτηρίζονται ως αποτέλεσμα άρνησης να κατανοήσουν το γενικότερο συμφέρον. Το αντικείμενο της έρευνας αυτής είναι το τοπικό περιβαλλοντικό κίνημα κατοίκων, που αναπτύχθηκε στην περιοχή της Κερατέας, ενάντια στην χωροθέτηση ΧΥΤΑ στην περιοχή. Σκοπός της έρευνας είναι, χρησιμοποιώντας αναλυτικά ποιοτικά εργαλεία από τη θεωρία των κοινωνικών κινημάτων, όπως τις ερμηνευτικές πλαισιώσεις και τα ρεπερτόρια δράσης, να ερμηνεύσουμε αυτό το τοπικό κίνημα βάσης, τις προϋποθέσεις με τις οποίες εντάσσεται ή όχι στην κατηγορία των NIMBY και τις συναισθηματικές δυναμικές που αναπτύχθηκαν από τη χρήση μορφών άμεσης δράσης, μέσω των αλληλοεπιδράσεων με τις αστυνομικές δυνάμεις. Τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν την αποδόμηση του χαρακτηρισμού NIMBY ως επιπόλαιου, παρωχημένου και αναχρονιστικού για το κίνημα της Κερατέας και κατέληξε ότι η τοπική κοινωνία, που δεν αποθαρρύνεται αντιμέτωπη με κατασταλτικές και βίαιες πράξεις είναι ελπιδοφόρα και εγείρει την επιτακτική ανάγκη για ουσιαστική διαβούλευση. Η κινητοποίηση των κατοίκων της Κερατέας έδειξε ότι στην περίπτωση αυτή το πραγματικό διακύβευμα του κινήματος, παύει να είναι πλέον το προφανές, ήτοι η διαχείριση απορριμμάτων και η περιβαλλοντική δικαιοσύνη, αλλά η ποιότητα δημοκρατίας και η εφαρμογή των αρχών της.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

1. Εισαγωγή	5
1.1 Σκοπός και ερευνητικά ερωτήματα μελέτης	6
2. Θεωρητικό πλαίσιο	
2.1 Ερμηνευτικές πλαισιώσεις κοινωνικών κινήματων	8
2.1.1 Πλαισιώσεις συλλογικής δράσης	11
2.2 Διεκδικητικά Ρεπερτόρια κοινωνικών κινήματων	12
2.3 Συναισθηματικές δυναμικές και συλλογική ταυτότητα	14
2.4 Περιβαλλοντισμός και κοινωνικά κινήματα	20
2.5 Τοπικά Περιβαλλοντικά κινήματα βάσης	23
2.6 Τοπικά περιβαλλοντικά κινήματα στην Ελλάδα	27
2.7 Διαχείριση απορριμμάτων και κινητοποιήσεις πολιτών ενάντια σε χωροθετήσεις ΧΥΤΑ	31
2.8 Θεωρητική περιοδολόγηση και διακρίβωση του όρου «NIMBY	34
3. Το χρονικό του κινήματος της Κερατέας	40
4. Μεθοδολογία	
4.1 Μέθοδος	47
4.2 Ερευνητικό υλικό	47
4.3. Διαδικασία	49
4.4 Δείγμα – Συμμετέχοντες	49
4.5. Περιορισμοί της έρευνας	51

5. Ανάλυση-Συζήτηση	
5.1 Ρεπερτόρια διαμαρτυρίας	53
5.1.1. Κατασκευή γνώσης	59
5.1.2. Καμπάνια επικοινωνίας	61
5.2 Ανάλυση Πλαισιώσεων	
5.2.1 Διαγνωστικές πλαισιώσεις	66
5.2.2 Προγνωστικές πλαισιώσεις	71
5.2.3 Κινητοποιητικές πλαισιώσεις	74
5.2.4 Πλαισιώσεις αντιπάλων	77
5.3 Ανάλυση συναισθηματικών δυναμικών	79
5.4. Επεξήγηση του όρου NIMBY	87
6. Συμπεράσματα	93
7. Βιβλιογραφία	101

1. Εισαγωγή

Σύμφωνα με τον Τσαούση (1999) όταν μια κατάσταση προκαλεί δυσφορία σε ένα τμήμα ή ομάδα του κοινωνικού συνόλου και αυτή η δυσφορία εκφράζει «αρνητική αξιολόγηση των υφιστάμενων σχέσεων ή της συλλογικής ενέργειας που παράγει, συντηρεί ή επιτείνει μια δυσάρεστη κατάσταση» τότε μιλάμε για «κοινωνικό πρόβλημα». Τα τελευταία χρόνια τόσο στην Ελλάδα όσο και διεθνώς βλέπουμε να αναπτύσσονται σε επίπεδο τοπικών κοινωνιών ένας αυξανόμενος αριθμός «κοινωνικών προβλημάτων» ενάντια στην ανεπιθύμητη χρήση γης. Τα κοινωνικά αυτά προβλήματα παίρνουν τη μορφή κινημάτων διαμαρτυρίας και κατατάσσονται γενικώς στις κοινωνικές επιστήμες σαν LULU (locally unwanted/undesirable land use – τοπικά ανεπιθύμητη χρήση γης). Πιο συγκεκριμένα, στην ελληνική επικράτεια παρατηρούνται το τελευταίο διάστημα τοπικά κινήματα διαμαρτυρίας ενάντια στη χωροθέτηση τόπων απόθεσης και επεξεργασίας απορριμμάτων σε γειτονικές τους περιοχές. Η Λευκίμμη της Κέρκυρας, το Καρβουνάρι της Θεσπρωτίας, το Ελληνικό των Ιωαννίνων, η Μαυροράχη και η Ευκαρπία της Θεσσαλονίκης και πιο πρόσφατα η Κερατέα, όλα αυτά τα κινήματα διαμαρτυρίας, πέρα από τις ιδιαιτερότητες τους, αποτέλεσαν εστίες αντίδρασης αλλά και αγώνων, έχουν να επιδείξουν κοινά χαρακτηριστικά. Πολύ συχνά οι τοπικές αυτές διαμαρτυρίες ταξινομούνται από τους αντιπάλους τους με τον χαρακτηρισμό “NIMBY” (not in my backyard – όχι στην αυλή μου) προκειμένου να χαρακτηριστούν σαν ανιδιοτελείς, εγωιστικές και μη σκεπτόμενες με βάση το δημόσιο συμφέρον. Αρκετές μελέτες έχουν αποδείξει πως η διαμαρτυρία σε τοπικό επίπεδο δεν είναι πάντα μία αντίδραση τύπου NIMBY ή κάτι περιορισμένο και μερικό. Συχνά σε διαμάχες τέτοιου τύπου υποβόσκουν βαθύτερα ζητήματα όπως το κόστος της ανάπτυξης, η ευζωία, θέματα ισότητας και δημοκρατίας. Αυτή η πιθανότητα εμπεριέχει ιδιαίτερα στοιχεία, πολιτικά και κοινωνικά, που συχνά παραλείπονται ή αμελούνται. Πληθώρα ακαδημαϊκών ερευνών εντοπίζουν ανισότητες στην διαδικασία λήψης αποφάσεων, όπου θεσμικοί και μη θεσμικοί παράγοντες καθώς και τοπικές κοινότητες πολύ συχνά περιθωριοποιούνται και αποκλείονται από την σημαντική συμμετοχή τους (Connolly & Richardson 2004).

Οι συγκρούσεις που αφορούν χρήση και διαμόρφωση γης, δεν είναι νέο φαινόμενο, παραμένει όμως ένα από τα πλέον δύσκολα και δυσεπίλυτα θέματα που σχετίζονται με τοπικές κοινωνίες. Ο Kasperson (2005 :12) αναφέρει ότι «λίγα προβλήματα έχουν παρουσιαστεί περισσότερο συγκρουσιακά ή πολύπλοκα από την χωροθέτηση επιβλαβών εγκαταστάσεων». Οι περισσότερες από αυτές τις συγκρούσεις έχουν περιβαλλοντικές επιπτώσεις, κατηγορία στην οποία όλα τα ενδιαφερόμενα μέρη προσπαθούν να νομιμοποιήσουν τις προσπάθειές τους με τον ισχυρισμό ότι η απόφαση που προσπαθούν να εφαρμόσουν εκπροσωπεί τις περιβαλλοντικές αξίες. Το βασικό πλαίσιο τέτοιων συγκρούσεων είναι ότι η υπό κατασκευή υποδομή θεωρείται ότι εξυπηρετεί προαπαιτούμενο δημόσιο συμφέρον, όπως ισχυρίζονται οι υποστηρικτές της.

Η Ελλάδα έχει την εμπειρία τέτοιων περιαιτολογικών συγκρούσεων και η πλέον πρόσφατη αυτών ήταν η περίπτωση της Κερατέας, με την οποία θα ασχοληθούμε στην παρούσα μελέτη διεξοδικά.

1.1 Σκοπός και ερευνητικά ερωτήματα μελέτης

Αντικείμενο της παρούσας εργασίας είναι η μελέτη των κινητοποιούμενων κατοίκων της Κερατέας, ενάντια στον σχεδιαζόμενο ΧΥΤΑ, σαν ένα τοπικό περιβαλλοντικό κίνημα βάσης. Για τη πραγματοποίησή της χρησιμοποιούμε τα βασικά αναλυτικά εργαλεία, τα οποία μας παρέχει η θεωρία των κοινωνικών κινήματων και της Συγκρουσιακής Πολιτικής: τα ρεπερτόρια δράσης και τις πλαισιώσεις. Μέσω ανάλυσης των πλαισιώσεων συλλογικής δράσης του κινήματος των κατοίκων της Κερατέας, επιχειρούμε να αναγνωρίσουμε τα διαγνωστικά, προγνωστικά και κινητοποιητικά στοιχεία στην εξέλιξη της διαμάχης. Επίσης προσπαθούμε να δούμε αν υπάρχουν μετασχηματισμοί και επεκτάσεις των ερμηνευτικών πλαισιώσεων, μέσα από την εκφορά του λόγου των δρώντων υποκειμένων καθώς και τους οργανωτικούς τους πόρους. Ένα δεύτερο στοιχείο που μας ενδιαφέρει είναι η διερεύνηση της φύσης του διεκδικητικού ρεπερτορίου, η ανάπτυξη των συλλογικών δράσεων δηλαδή, από την πλευρά των κατοίκων. Επίσης επιχειρούμε να εντοπίσουμε τις συσχετίσεις μεταξύ πλαισιώσεων και συναισθηματικών δυναμικών όπως αυτές αναδύονται μέσα από το λόγο των συμμετεχόντων.

Η μέθοδος που χρησιμοποιήθηκε για τη διεξαγωγή της παρούσας έρευνας ήταν συνεντεύξεις βάθους με ημι-δομημένο ερωτηματολόγιο. Πραγματοποιήθηκαν συνολικά επτά συνεντεύξεις με κατοίκους της περιοχής, με την προϋπόθεση της ενεργούς συμμετοχής τους στον αγώνα ενάντια στον ΧΥΤΑ. Μέσω των συνεντεύξεων βάθους, οι οποίες πραγματοποιήθηκαν στην Κερατέα την περίοδο Απρίλιος 2011 - Αύγουστος 2012 εξετάζουμε τις πλαισιώσεις, ρεπερτόρια και συναισθηματικές δυναμικές που διαμορφώθηκαν στους κατοίκους της περιοχής κατά τη διάδραση με τις αστυνομικές δυνάμεις και τις μορφές άμεσης δράσης, οι οποίες οδηγούν στην συγκρότηση μιας συλλογικής ταυτότητας..

Ένα επιπλέον ερευνητικό ζητούμενο είναι εάν ο αγώνας των κατοίκων της Κερατέας θα έπρεπε να εντάσσονται στο γενικότερο χαρακτηρισμό NIMBY. Ο όρος NIMBY προσφέρει μια αξία χρήσης σαν εννοιολογική ερμηνεία ή δρα αποπροσανατολιστικά; Το κίνημα των κατοίκων της Κερατέας εντάσσεται εντός αυτού του πλαισίου; Ποιές είναι οι αιτίες δημιουργίας τοπικών περιβαλλοντικών κινήματων βάσης και τι μορφή παίρνουν αυτές; Υποστηρίζουμε πως ο τοπικός αυτός αγώνας μπορεί να είχε σαν αφετηρία του χαρακτηριστικά που προσομοιάζουν με το φαινόμενο NIMBY, στην συνέχεια όμως, και ιδιαίτερα κατά τον τρίτο κύκλο διαμαρτυρίας, πήρε χαρακτηριστικά NIABY (Not In Any Backyard). Επιχειρούμε να εξετάσουμε τον τρόπο και τους μηχανισμούς που επέδρασαν στον μετασχηματισμό του φαινομένου.

Τα ερευνητικά ερωτήματα, όπως αυτά διαμορφώνονται σύμφωνα με τον σκοπό της έρευνας είναι τα ακόλουθα:

Ερευνητικό Ερώτημα I: Ποιά είναι τα ρεπερτόρια δράσης, που αναδύθηκαν στην κινητοποίηση των κατοίκων της Κερατέας κατά την συγκρουσιακή φάση του κινήματος.

Ερευνητικό Ερώτημα II: Ποιές είναι οι πλαισιώσεις (frames) που παρατηρούνται και εντοπίζονται στους κινητοποιούμενους κατοίκους, όσο και στους αντιπάλους.

Ερευνητικό Ερώτημα III: Ποιες είναι οι συναισθηματικές δυναμικές που αναδύονται κατά την συγκρουσιακή φάση, όπως αυτές προκύπτουν από τις συνεντεύξεις.

Ερευνητικό Ερώτημα IV : Το κίνημα της Κερατέας εντάσσεται στην κατηγορία των NIMBY, ποιά είναι τα επιχειρήματα ένταξης ή μη ένταξης τους στην αντίληψη αυτή;

2. ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

2.1 Ερμηνευτικές πλαισιώσεις κοινωνικών κινημάτων

Μια από τις σημαντικές συμβολές στην θεωρία των κοινωνικών κινημάτων είναι αυτή της ανάλυσης πλαισιώσεων (framing analysis), που έχει τις ρίζες της στη θεωρία της «συμβολικής δράσης», αλλά ως προς το περιεχόμενο αποτελεί σημαντική τομή σε σχέση με αυτή. Οι δρώντες των κοινωνικών κινημάτων επιδιώκουν να επηρεάσουν τις νοηματοδοτήσεις της πραγματικότητας σε διάφορα ακροατήρια. Συμμετέχουν στην διαδικασία δημιουργίας «πλαισιώσεων», διότι υποθέτουν πως η νοηματοδότηση είναι προοίμιο της δράσης. Όπως υποστήριξε ο Blumer (1969 στο Benford 1997: 410) «τα ανθρώπινα όντα δρουν απέναντι στα πράγματα με βάση τις σημασιοδοτήσεις που έχουν ως προς αυτά». Οι έννοιες απορρέουν (και μετασχηματίζονται), μέσω κοινωνικής διάδρασης και υπόκεινται σε διαφορετικές ερμηνείες. Οι ερμηνείες αυτές δεν αποτελούν κάτι στατικό, αλλά αποτελούν αντικείμενο διαπραγμάτευσης, αμφισβήτησης, άρθρωσης και επανάρθρωσης. Εν συντομία, σύμφωνα με τον Benford (1997: 410) οι ερμηνείες είναι κοινωνικά κατασκευασμένες, αποδομούνται και ανακατασκευάζονται.

Η έννοια της «ερμηνευτικής (ή αξιακής) πλαισίωσης» έχει χρησιμοποιηθεί κατά κόρον στην μελέτη των κοινωνικών κινημάτων γενικότερα όσο και ειδικότερα για το περιβαλλοντικό κίνημα και τις οργανώσεις του (Μποτετζάγιας 2008: 34). Οι πλαισιώσεις (frames) ορίζονται ως

«ερμηνευτικά σχήματα που απλοποιούν και συμπυκνώνουν τον “έξω κόσμο” τονίζοντας και κωδικοποιώντας αντικείμενα, καταστάσεις, γεγονότα, εμπειρίες και ακολουθίες των δράσεων στο πλαίσιο του παρόντος ή παρελθόντος περιβάλλοντος...επίσης λειτουργούν ταυτόχρονα ως τρόποι απόδοσης και άρθρωσης» (Snow & Benford 1992: 137).

Ο όρος «πλαισίωση» βασίζεται στην εργασία του Goffman (1974 όπως παρατίθεται στο Snow et al. 1986: 464, Snow & Benford, 1992:137) που υποδηλώνει «ερμηνευτικά σχήματα» που επιτρέπουν στα άτομα «να εντοπίσουν, αντιληφθούν, αναγνωρίσουν και ονοματίσουν» γεγονότα μέσα στην ζωή τους και τον κόσμο γενικότερα.

Ο μηχανισμός της «ερμηνευτικής πλαισίωσης» (framing process) αποτελεί το βασικό μηχανισμό απόδοσης ερμηνειών και νοημάτων και είναι ο κατεξοχήν μηχανισμός που χρησιμοποιείται για την «κατασκευή» της κοινωνικής πραγματικότητας. Οι πλαισιώσεις χρησιμοποιούνται στα κοινωνικά κινήματα για να τονίσουν και να δώσουν νόημα σε συγκεκριμένα γεγονότα, συμπεριφορές ή ζητήματα, ενώ θέτουν στο παρασκήνιο άλλα λιγότερο ουσιώδη. Η προσέγγιση αυτή αναφέρεται στους διαδραστικούς συλλογικούς τρόπους με τους οποίους οι δράντες αποδίδουν νόημα στις δραστηριότητές τους, προσδιορίζουν το πρόβλημα ή ζήτημα που διακυβεύεται και εξυπηρετούν την οργάνωση της εμπειρίας και την καθοδήγηση της συλλογικής και ατομικής δράσης (Snow et al. 2004). Με επίκεντρο τον τρόπο με τον οποίο διατυπώνονται τα θέματα, είμαστε σε θέση να κατανοήσουμε καλύτερα τα ιδιαίτερα ιδεολογικά υπόγεια ρεύματα κάθε πλαισίωσης μιας εκστρατείας διαμαρτυρίας. Επιπλέον είμαστε σε θέση να αναγνωρίσουμε σημαντικές τεχνικές πειθούς για τη διεύρυνση της δημόσιας και επίσημης υποστήριξης, στην περίπτωση μας, ενός τοπικού περιβαλλοντικού κινήματος βάσης. Η κατασκευή πλαισιώσεων είναι «μια δυναμική, διαρκώς εξελισσόμενη διαδικασία που χαρακτηρίζεται από διαμεσολάβηση και ανταγωνισμό στο επίπεδο της κατασκευής της πραγματικότητας» (Snow & Benford 1992: 136). Οι διαδικασίες διαμόρφωσης πλαισιώσεων επηρεάζονται από ορισμένα στοιχεία του ευρύτερου κοινωνικο-πολιτισμικού πλαισίου, στο οποίο είναι ενσωματωμένες (Benford & Snow 2000: 628). Οι πλαισιώσεις μιας εκστρατείας κατασκευάζονται από ακτιβιστές για να αποκρυσταλλώσουν, βάσει του περιεχομένου τους, σημαντικά ζητήματα της εκστρατείας διαμαρτυρίας και να επανατοποθετηθούν σε ένα κοινωνικό και πολιτισμικό πλαίσιο με σκοπό τη διεύρυνση της δημόσιας βάσης υποστήριξης και να προτείνουν εναλλακτικούς τρόπους δράσης.

Η επιτυχία των πλαισιώσεων εξαρτάται από την φερεγγυότητα και την πειστικότητα τους (Benford & Snow 2000: 619). Για να είναι επιτυχείς, βασική προϋπόθεση είναι να συντελούνται διαδικασίες «ευθυγράμμισης πλαισίων» μεταξύ των ακτιβιστών των κινήματων και των πληθυσμών που προσπαθούν να κινητοποιήσουν (della Porta & Diani 2010: 160). Οι Snow et al. (1986: 264) εισήγαγαν τον όρο «ευθυγράμμιση πλαισιώσεων» (frame alignment), που ορίζεται ως η σύνδεση των ερμηνευτικών προσανατολισμών τόσο των ατόμων όσο και των οργανώσεων κοινωνικών κινήματων (SMOs), έτσι ώστε από τη μια πλευρά, ένα σύνολο ατομικών ενδιαφερόντων, αξιών και πεποιθήσεων και από την άλλη πλευρά οι δραστηριότητες, στόχοι και ιδεολογία μιας Οργάνωσης Κοινωνικών Κινήματων (Social Movement Organization) να είναι συγκλίνουσες και συμπληρωματικές. Οι Snow et al. (1986) επισημάνουν τέσσερις βασικούς τρόπους με τους οποίους αυτό επιχειρείται: *γεφύρωση (frame bridging)*, *συνήχηση (frame resonance)*, *επέκταση (frame expansion)* και *μετασχηματισμός (frame transformation)*. Με τον όρο «γεφύρωση» ορίζεται η σύνδεση δύο ή περισσότερων ιδεολογικά σύμφωνων αλλά δομικά ασύνδετων πλαισιώσεων σε κάποιο συγκεκριμένο θέμα ή πρόβλημα, διαδικασία που λαμβάνει χώρα μέσω της προβολής ή/και διάχυσης πληροφοριών από επίσημα και ανεπίσημα δίκτυα. Ο όρος «συνήχηση» αναφέρεται στη διευκρίνιση και αναζωογόνηση μιας ερμηνευτικής πλαισίωσης σε ένα συγκεκριμένο θέμα, πρόβλημα ή η ομάδα γεγονότων και μπορεί να πάρει δύο μορφές, ενίσχυση αξιών ή πεποιθήσεων. Η «επέκταση» μια πλαισίωσης λαμβάνει χώρα όταν ένα κίνημα επεκτείνει τα όρια της αρχικής πλαισίωσης έτσι ώστε να καλύπτει συναφείς στόχους με τους αρχικούς που είχε αλλά που βρίσκονται σε περίοπτη θέση μεταξύ πιθανών υποστηρικτών. Τέλος ο αξιακός μετασχηματισμός προκαλεί την αλλαγή των υφιστάμενων αξιών οι οποίες ακολούθως, υπάρχει πιθανότητα να δώσουν αρνητική τροπή στην προσπάθεια ενός κινήματος να στρατολογήσει νέους συμμετέχοντες λόγω της εναντίωσής τους, για παράδειγμα, σε συμβατικούς τρόπους ζωής ή τελετουργίες.

Οι οργανώσεις ενός κοινωνικού κινήματος (SMOs) προσπαθούν να μετατρέψουν τα ερμηνευτικά πλαίσια τόσο σε “συγκεκριμένο επίπεδο” (domain specific) όσο και σε «οικουμενικό επίπεδο». Στην πρώτη περίπτωση καταβάλλεται προσπάθεια ώστε ένα συγκεκριμένο επίπεδο της ζωής του ατόμου το οποίο πριν θεωρείτο δεδομένο, τώρα να επαναπλασιώνεται ως προβληματικό και ως έχον ανάγκη να επιδιορθωθεί ή ένα

επίπεδο που θεωρούνταν αποδεκτό επαναπλαισιώνεται ως μια αδικία η οποία πρέπει να διορθωθεί. Με την μετατροπή στο συνολικό επίπεδο, εννοείται η ανάδυση ενός νέου «κυρίαρχου ερμηνευτικού πλαισίου» βάσει του οποίου οι εμπειρίες των συγκεκριμένων επιπέδων αποκτούν ένα νέο νόημα και επαναταξινομούνται. Δηλαδή, δεν αρκεί η σημασιολόγηση ενός προβλήματος με βάση την πλαισίωση της αδικίας για να κινητοποιηθούν τα άτομα που υποφέρουν από αυτήν, αν δεν υπάρξει μια διαδικασία με την οποία τα άτομα θα την αποδώσουν ως τέτοια (κοινωνική κατασκευή των λόγων έκφρασης διαμαρτυρίας).

2.1.1 Πλαισιώσεις συλλογικής δράσης

Οι «πλαισιώσεις συλλογικής δράσης» (collective action frames) είναι ένα σύνολο πεποιθήσεων και ερμηνειών προσανατολισμένων σε δράση, που εμπνέουν και νομιμοποιούν τη δράση και την εκστρατεία των οργανώσεων κοινωνικών κινημάτων (SMOs) και των μελών τους (Benford & Snow 2000:614).

Κατασκευάζονται εν μέρει, όταν οι υποστηρικτές ενός κινήματος, διαπραγματεύονται μια κοινή αντίληψη μιας προβληματικής συνθήκης ή κατάστασης, που ορίζουν ότι χρειάζεται αλλαγή, κάνουν αποδόσεις -τι ή ποιος οφείλεται για αυτήν-, αρθρώνουν εναλλακτικές προτάσεις και παροτρύνουν άλλους να δράσουν από κοινού προς όφελος της αλλαγής (Benford & Snow 2000:615). Όπως αναφέρει και ο Gamsom (1992 όπως παρατίθεται στο Benford & Snow 2000:614) «οι πλαισιώσεις συλλογικής δράσης δεν είναι απλώς ομαδοποιήσεις ατομικών συμπεριφορών αλλά το αποτέλεσμα διαπραγμάτευσης μιας κοινής νοηματοδότησης». Επιπλέον, οι πλαισιώσεις συλλογικής δράσης λειτουργούν ως μηχανισμός που τονίζει και εξωραϊζει τη σοβαρότητα και την αδικία μιας κοινωνικής κατάστασης. Επαναπροσδιορίζουν σαν άδικη και ανήθικη μια κοινωνική κατάσταση, η οποία γινόταν προηγουμένως αντιληπτή σαν ατυχής, αλλά ανεκτή και υπογραμμίζουν την ανάγκη για διορθωτικές ενέργειες (Snow & Benford 1992:137). Επί της ουσίας, αποτελούν εμπρόθετες στρατηγικές νοηματοδοτήσεις της πραγματικότητας (και των δρώντων υποκειμένων) με τρόπους που να (α) προωθούν την ανάληψη συλλογικής δράσης (McAdam 1996: 6

στο Σεφεριάδης 2006) (β) προσεταιρίζονται παριστάμενα υποκείμενα και (γ) αδρανοποιούν τους αντιπάλους (Snow & Benford 1988: 198).

Συνίστανται σε δυο ομάδες χαρακτηριστικών γνωρισμάτων: η πρώτη αφορά την προσανατολισμένη -στην δράση- λειτουργία ή αλλιώς «κεντρικές διαδικασίες πλαισίωσης» (core framing tasks) και η δεύτερη αναφέρεται στην διαδραστική, διαμορφωμένη από το περιεχόμενο, διαδικασία που προσδίδεται σε αυτές τις κεντρικές διαδικασίες πλαισίωσης και ως εκ τούτου είναι παράγωγη των πλαισιώσεων συλλογικής δράσης (Snow & Benford 1992).

Οι κεντρικές διαδικασίες πλαισίωσης είναι τα τρία στάδια της διαδικασίας απόδοσης νοημάτων που βρίσκεται πίσω από την έκρηξη κάθε σύγκρουσης (della Porta & Diani 2010: 149) αποτελούνται από τη διαγνωστική, προγνωστική και κινητοποιητική πλαισίωση (diagnostic, prognostic, and motivational framing). Η πρώτη, διαγνωστική πλαισίωση, συνεπάγεται την διάγνωση ενός γεγονότος ή πτυχή της ζωής σαν προβληματική και απαιτείται η αλλαγή της καθώς και την απόδοση ευθύνης για το πρόβλημα. Η δεύτερη, προγνωστική πλαισίωση, περιλαμβάνει την άρθρωση μιας επίλυσης για το πρόβλημα που περιλαμβάνει ένα σχέδιο επίθεσης και τακτικές για την πραγματοποίησή του. Η τελική διαδικασία πλαισίωσης, η κινητοποιητική, ασχολείται με ένα «κάλεσμα στα όπλα» ή συλλογισμός για την άσκηση βελτιωτικής ή διορθωτικής δράσης, που στην ουσία αποτελεί μια ώθηση για κινητοποίηση (Snow and Benford 1988).

2.2. Διεκδικητικά Ρεπερτόρια κοινωνικών κινημάτων

Κύριο στοιχείο των μορφών συλλογικής δράσης είναι τα ρεπερτόρια. Ο όρος «διεκδικητικό ρεπερτόριο» (repertoires of contention) περιγράφει τους διακριτούς σχηματισμούς τακτικών και στρατηγικών που διαμορφώθηκαν σε βάθος χρόνου και χρησιμοποιούνται από ομάδες διαμαρτυρίας για να δράσουν συλλογικά. Ο Tilly (1986: 2 στο Della Porta & Diani 2007: 295) τα ορίζει ως «το σύνολο των μέσων που διαθέτει μια ομάδα για να διατυπώσει αιτήματα διαφόρων τύπων σε διαφορετικούς αποδέκτες». Η έννοια αναδεικνύει ότι οι άνθρωποι διεκδικούν, μέσω τελετουργικά επαναλαμβανόμενων πρακτικών, οι οποίες κληροδοτούνται, μαθαίνονται και στη

συνέχεια γίνονται αντικείμενο περαιτέρω επεξεργασίας (Σεφεριάδης 2006: 11). Όπως ο θεατρικός ομόλογος του όρου «ρεπερτόριο» υπονοεί, οι διαδράσεις ανάμεσα σε ένα κίνημα και τους ανταγωνιστές του μπορεί να γίνουν κατανοητές σαν στρατηγικές αποδόσεις ή «καθιερωμένους τρόπους όπου οι δρώντες διατυπώνουν και γίνονται αποδέκτες αιτημάτων έχοντας υπόψην τα συμφέροντα του άλλου» (Tilly 1995: 43 όπως αναφέρεται στο Taylor & Van Dyke 2004: 266). Ο Tilly εισήγαγε την έννοια των ρεπερτορίων για να ανιχνεύσει σημαντικές ιστορικές παραλλαγές στις μορφές διαμαρτυρίας και να εξηγήσει την ανάπτυξη εθνικών κοινωνικών κινήματων σαν μορφή εκφοράς αιτημάτων από υποδεέστερες ομάδες στις σύγχρονες καπιταλιστικές δημοκρατικές κοινωνίες. Επιπλέον τα ρεπερτόρια είναι παραδειγματικά (modular) με την έννοια ότι μπορούν να υιοθετηθούν σε διαφορετικές συγκυρίες από διαφορετικές ομάδες ακτιβιστών με διαφορετική στόχευση χωρίς άμεση επικοινωνία (Tarrow 1993 όπως αναφέρεται στο Taylor & Van Dyke 2004: 266). Οι μελετητές των κοινωνικών κινήματων χρησιμοποιούν την έννοια του «διεκδικητικού ρεπερτορίου» για να αναφερθούν στην επαναλαμβανόμενη, προβλέψιμη και αρκετά περιορισμένη «εργαλειοθήκη» συγκεκριμένων τακτικών διαμαρτυρίας από ένα σύνολο συλλογικών δρώντων σε μια συγκεκριμένη καμπάνια. Οι μορφές δράσης κατοπτρίζουν εμπρόθετες στρατηγικές επιλογές, αποτελούν όμως ταυτόχρονα «πολιτισμικές δημιουργίες. Σε κάθε ιστορική περίοδο, οι μορφές είναι τα «μέσα» που είναι διαθέσιμα σε όσους διεκδικούν (Κοτρωνάκη & Σεφεριάδης 2009).

Λαμβάνοντας υπόψη την εργαλειακή και συμβολική αξία των ρεπερτορίων διαμαρτυρίας, προσπαθούμε να δούμε την διαμαρτυρία στην Κερατέα σαν συγκεκριμένες μορφές επικοινωνίας, παρατηρώντας την ερμηνεία των ρόλων στην διάχυση της εναλλακτικής γνώσης. Η αρχική επικέντρωση των ακτιβιστών ήταν στην παρεμπόδιση του έργου και δευτερευόντως στην επικοινωνιακή διαχείριση των δράσεών τους. Οι διαμαρτυρόμενοι χρησιμοποίησαν μορφές άμεσης δράσης όπως το μπλοκάρισμα δρόμων, κτιρίων καθώς και δολιοφθορές ενώ ο χώρος γύρω από την προτεινόμενη τοποθεσία των έργων είχε καταληφθεί μέσω οδοφραγμάτων.

2.3. Συναισθηματικές δυναμικές και συλλογική ταυτότητα

Ο ρόλος που παίζουν οι συναισθηματικοί παράγοντες στην συμμετοχή και κινητοποίηση των κινηματικών δρώντων αγνοήθηκε για πάνω από δύο δεκαετίες από τους μελετητές του πεδίου (Benford 1997: 418). Όπως σημειώνουν οι Aminzade και McAdam (2002: 107), «προγενέστερες εργασίες εξίσωναν τα συναισθήματα με την ανορθολογικότητα και υπέθεταν ότι συναισθήματα και ορθολογικότητα ήταν μη συμβατά». Τα τελευταία χρόνια οι μελέτες πάνω στη σχέση κοινωνικών κινημάτων – συναισθημάτων έχουν αυξηθεί σε σημαντικό βαθμό. Τα συναισθήματα είναι παρόντα σε κάθε φάση και πτυχή της διαμαρτυρίας, παρακινούν τα άτομα, παράγονται στα πλήθη, εκφέρονται ρητορικά και διαμορφώνουν ρητούς ή άρρητους στόχους των κοινωνικών κινημάτων (Jasper 2011). Η συναισθηματική κατάσταση συνοδεύει την συλλογική δράση και τα κοινωνικά κινήματα και μάλιστα η απουσία και παρουσία των συναισθημάτων καθώς και η ένταση αυτών, στηρίζει κάθε φάση των κινημάτων από την άνοδο μέχρι την πτώση τους. Η έκλυση ισχυρών συναισθημάτων στην αρχή ενός συγκρουσιακού επεισοδίου είναι απαραίτητη προκειμένου να καταστεί εφικτή η δημιουργία ενός κινήματος ακόμα και όταν οι πολιτικές συνθήκες διατείνονται θετικά (π.χ. διεύρυνση πολιτικών ευκαιριών, παρουσία οργανώσεων, λαϊκές πιέσεις κ.τ.λ.) (Aminzade και McAdam (2001: 17).

Η θεωρία της ερμηνευτικών πλαισιώσεων υπέπεσε, όπως ομολογούν και οι θιασώτες της (Benford 1997), στην γνωστική προκατάληψη των κινηματικών δρώντων σε βάρος του ρόλου των συναισθημάτων, όπως αντίστοιχα είχαν ακολουθήσει οι προηγούμενες θεωρίες της συλλογικής συμπεριφοράς και κινητοποίησης πόρων. Μια υπέρμετρη ενασχόληση αφιερώθηκε στις οργανώσεις, επιλεκτικά κίνητρα, και τους ορθολογικούς υπολογισμούς και είχε αποφέρει μια γνωστική αντίληψη σε υπερβολικό βαθμό των κινηματικών δρώντων που αγνόησε τα συναισθήματα και τον ρόλο που αυτά επιτελούν. Έτσι, παραμελήθηκε η έρευνα των τρόπων με τους οποίους οι δρώντες των κινημάτων παράγουν, ενορχηστρώνουν και αναπτύσσουν συναισθήματα στην αναζήτηση των συλλογικών τους στόχων (Benford 1997).

Σύμφωνα με την Yang (2005) μια κρίσιμη συναισθηματική εκδήλωση ορίζεται ως «η έκφραση αυξημένων συναισθηματικών αλληλεπιδράσεων μεταξύ διαφόρων

ομάδων», το οποίο μπορεί να αλλάξει την πορεία της συλλογικής δράσης. Η επικέντρωση πάνω στις κρίσιμες συναισθηματικά εκδηλώσεις ως εκ τούτου παρέχει ένα αποτελεσματικό σημείο μελέτης πάνω στις ρευστές δυναμικές της συλλογικής δράσης. Υποστηρίζει πως αυτές μπορούν να μετασχηματίσουν την συλλογική δράση έτσι όπως και τα ιστορικά γεγονότα που περιγράφονται από τον Sewell (1996: 867) έχουν μετασχηματιστική δυνατότητα. Αυτά δημιουργούνται σε στιγμές «αυξημένης συγκίνησης» (1996: 865) και “πράξεις συλλογικής δημιουργικότητας”.

Σε τέτοιες περιπτώσεις, προσθέτει ο Sewell, «οι συνήθειες πρακτικές της κοινωνικής ζωής υπόκεινται σε αμφισβήτηση, οι κυρώσεις των υφιστάμενων σχέσεων εξουσίας είναι βέβαιες ή έχουν ανασταλεί, και νέες δυνατότητες είναι ορατές» (1996: 867). Αργότερα ο Sewell μαζί με τον McAdam περιέγραψαν τα «μετασχηματιστικά γεγονότα» (transformative events) που γίνονται «σημεία καμπής σε δομικές αλλαγές, αποτελούν συμπυκνωμένες στιγμές πολιτικής και πολιτιστικής δημιουργικότητας όταν η λογική της ιστορικής εξέλιξης αναδιαρθρώνεται από την ανθρώπινη δράση αλλά με κανένα τρόπο δεν απεμπολείται» (2001:102). Και συμπληρώνουν: «δεν είναι το γεγονός καθαυτό, αλλά η σημασία που προσδίδεται σε αυτό στον άμεσο αντίκτυπο του γεγονότος που καθορίζει την μετασχηματιστική δυναμική του» (2001:112). Τα μετασχηματιστικά γεγονότα, μπορούν επίσης να πάρουν και αρνητική μορφή, με την έννοια ότι μπορούν να οδηγήσουν στην κλιμάκωση ή αποκλιμάκωση της κινητοποίησης (Hess & Martin, 2006).

Όπως εξηγούν οι Hess & Martin (2006) η βίαιη καταστολή μπορεί να παράξει δημόσια οργή και να κλιμακώσει ένα κίνημα, σε αντίθεση με την μειωτική επίδραση νομικών ή θεσμικών μορφών καταστολής. Η καταστολή, βάση εμπειρικών αποτελεσμάτων, οδήγησε σε πολλές περιπτώσεις σε σημαντική αύξηση της συλλογικής δράσης (Olivier 1990: 99 όπως αναφέρεται στο Goldstone & Tilly 2001: 181). Οι Goldstone & Tilly (2001) εμπεριέχουν την *απειλή καταστολής* ή αλλιώς το «Κόστος δράσης» που επισύρει η συμμετοχή σε συλλογικές δράσεις για μια κοινωνική ομάδα και την *τρέχουσα απειλή* ή αλλιώς το «Κόστος Αδράνειας» που αποτελούν οι επαπειλούμενες απώλειες σε περίπτωση απραξίας. Τα δύο είδη απειλής δεν μεταβάλλονται απαραίτητα προς την ίδια κατεύθυνση (Σεφεριάδης 2006: 16). Οι απειλές δεν αποτελούν «ευκαιρίες από την ανάποδη ή μεμονωμένες ευκαιρίες αλλά

ανεξάρτητη μεταβλητή, οι δυναμικές της οποίας επηρεάζουν πως δρουν οι δρώντες και το κράτος σε ένα εύρος συγκρουσιακών καταστάσεων» (Goldstone & Tilly 2001: 181). Η βίαιη καταστολή ενός κοινωνικού κινήματος με αιτήματα που θεωρούνται ευρέως αποδεκτά και νόμιμα είναι ένα παράδειγμα μιας κατάστασης που μερικοί άνθρωποι θα θεωρήσουν ως άδικο. Εάν η βίαιη καταστολή θεωρηθεί ότι στερείται νομιμοποίησης, οι άνθρωποι εκτίθενται στην καταστολή και ενσωματώνονται σε δίκτυα διαμαρτυρίας και έτσι διαδικασίες μικροκινητοποίησης μπορούν να ενεργοποιηθούν (Opp and Roehl 1990 όπως αναφέρεται στο Hess and Martin, 2006). Για να μπορέσει ένα κατασταλτικό γεγονός να προκαλέσει μια δημόσια αντίδραση οργής που εκλαμβάνεται σαν άδικη (backfire effect) δύο παράγοντες πρέπει να είναι παρόντες: Πρώτον, το κοινό θα πρέπει να αντιλαμβάνεται το γεγονός ως άδικο και δεύτερον, οι πληροφορίες για το γεγονός ή την κατάσταση, πρέπει να μεταδοθούν αποτελεσματικά σε δεκτικό κοινό που είναι αρκετά αποτελεσματικό έτσι ώστε οι αρχές να πρέπει να λάβουν την οργή του υπόψη (Hess & Martin, 2006). Μια ιστορικά επαναλαμβανόμενη μορφή της ανάστροφης λειτουργίας της καταστολής συμβαίνει όταν υπερβολική αστυνομική ή στρατιωτική βία στρέφεται κατά ειρηνικών διαδηλωτών (Barkan 1984 όπως αναφέρεται στο Hess & Martin, 2006).

Η θεωρία του Sewell για τα ιστορικά γεγονότα, σχετίζεται τόσο με τις απαρχές των ιστορικών γεγονότων, όσο και τις μετασηματιστικές επιπτώσεις τους. Όσον αφορά την προέλευση, ο ίδιος υποστηρίζει ότι τα ιστορικά γεγονότα είναι επαναπροσδιορισμοί των δομών, οι οποίες “συντίθενται ταυτόχρονα των πολιτιστικών σχημάτων, κατανομές πόρων, καθώς και μορφές εξουσίας” (1996: 842). Και συνεχίζει: “Πολιτιστικά σχήματα παρέχουν στους δρώντες νοήματα, κίνητρα, και συνταγές για κοινωνική δράση. Οι πόροι τους παρέχουν (διαφορικά) τα μέσα και τα επίδικα της δράσης. Μορφές εξουσίας ρυθμίζουν τη δράση του – προσδιορίζοντας ποια σχήματα είναι νόμιμα, με τον προσδιορισμό ποιά πρόσωπα και ομάδες έχουν πρόσβαση σε ποιούς πόρους και, με τη διευθέτηση διενέξεων που προκύπτουν κατά τη διάρκεια της δράσης (Sewell 1996: 842).

Αυτή η βίαιη καταστολή μπορεί να είναι συχνά για αυτούς που την δέχονται μια πηγή “ηθικής έκρηξης” (moral shock) ή “ηθικής οργής” (moral outrage). Η ηθική έκρηξη ορίζεται ως “η ιλιγγιώδης αίσθηση που προκύπτει όταν ένα γεγονός ή

πληροφορία δείχνει ότι ο κόσμος δεν είναι όπως αναμενότανε, το οποίο μπορεί μερικές φορές να οδηγήσει σε επαναπροσδιορισμό ή επανεξέταση των ηθικών αρχών” (Jasper 2011). Η ύπαρξη της ηθικής έκρηξης μπορεί να αποτελέσει την αφετηρία δημόσιας αντίδρασης ή παραίτησης. Ωστόσο, η οργή που προκαλείται από την απρόοπτη και ξαφνική αλλαγή αποτελεί το γόνιμο έδαφος για κινητοποίηση (Jasper 1998: 409). Η αντίληψη της ηθικής έκρηξης διαφέρει από την πλαισίωση “αδικία” (injustice frame) γιατί δεν απαιτεί την ύπαρξη διαλογικής συζήτησης. Η ηθική οργή μπορεί να γίνει αντιληπτή σαν θυμός που κατευθύνεται εξωτερικά (προς τους αντιπάλους), ενάντια στην κοινωνική αδικία (Martin 2007). Οι συναισθηματικές αντιδράσεις απέναντι σ’ αυτό καλύπτουν ένα ευρύ φάσμα συναισθηματικών απαντήσεων με όρους όπως θυμός, αγανάκτηση, απέχθεια, αποστροφή και ανησυχία. Η βασική ιδέα πίσω από αυτό είναι πως κάποιος/α είναι δυσαρεστημένος με κάτι και αισθάνεται ότι πρέπει να αναλάβει δράση. Αυτή η μορφή συναισθηματικής αντίδρασης εάν εκφραστεί, είτε προφορικά είτε μέσω δράσεων, από ένα επαρκή αριθμό ανθρώπων μπορεί να οδηγήσει σαν αποτέλεσμα την ανάστροφη λειτουργία της καταστολής (backfire effect) (Martin 2007).

Η κατακραυγή απέναντι στην κρατική καταστολή, πέρα από το να περιορίσει την διαμαρτυρία, μπορεί να την πυροδοτήσει (Brockett 2005). Μια από τις βαθύτερες ικανοποιήσεις της συλλογικής δράσης είναι αίσθηση της εμπιστοσύνης και διαμεσολάβησης, ένας σκοπός που με τη σειρά του γίνεται ένα μέσο για την περαιτέρω δράση (Wood 2003).

Ένας τρόπος που οι ακτιβιστές προσπαθούν να στρατολογήσουν άλλους είναι να δημιουργήσουν ή εκμεταλλευτούν τις ηθικές εκρήξεις, τις πληροφορίες ή τα γεγονότα που θεωρούνται από τα άτομα ως αμφισβητήσιμα και αναθεωρούνται με αποτέλεσμα την διαμόρφωση άποψης ότι ο κόσμος δεν είναι όπως είχαν υπολογίσει. Αυτή η ανησυχία συχνά οδηγεί σε πολιτική δράση σαν μια μορφή επανόρθωσης (Jasper 1997). Ο Gould (2009 όπως αναφέρεται στο Jasper 2011) προτείνει έναν επιπλέον ρόλο για τις ηθικές εκρήξεις: Πολλές φορές οι ηθικές εκρήξεις εμφανίζονται σε άτομα που ήδη συμμετέχουν σε ένα κοινωνικό κίνημα με αποτέλεσμα είτε να τους ριζοσπαστικοποιεί περαιτέρω, είτε να επιβεβαιώνει την δέσμευση τους σε αυτό. Οι ηθικές εκρήξεις είναι πολύ συχνά τμήμα της ροής δράσης προς τον πολιτικό

ακτιβισμό, όχι απλά ένα μεγάλο άλμα (Gamson 1992: 73). Δεν αλλάζει τις ηθικές αξίες των ανθρώπων, απλώς τις διευκρινίζει, γίνονται πιο σαφείς και ουσιαστικές ή τις ενεργοποιεί.

Οι συναισθηματικές απεικονίσεις στέλνουν απειλητικά ή καθησυχαστικά μηνύματα στο κοινό, ανάλογα τι επιδιώκουν οι ομάδες από αυτά. Και οι δύο απεικονίσεις είναι χρήσιμες για διαφορετικούς σκοπούς (Jasper 2011). Τα αντανάκλαστικά και ηθικά συναισθήματα που ενεργοποιούνται σε τέτοιες διαδράσεις επηρεάζουν κατά πόσο η καταστολή είναι επιτυχημένη ή λειτουργεί ανάστροφα (backfire).

Οι ομάδες ενισχύονται όταν αντανάκλαστικά συναισθήματα είναι κοινό βίωμα σε ενδεχόμενη απόδοση ή αντίδραση σε γεγονότα (Jasper 2011). Ακόμα και αρνητικά συναισθήματα μπορούν να ενισχύσουν θετικά αμοιβαία συναισθήματα: «Ακόμη και η εμπειρία του φόβου και του άγχους, όχι ασυνήθιστα κατά τη διάρκεια της διαμαρτυρίας, μπορεί να είναι μια ισχυρή δύναμη για τη δημιουργία μιας αίσθησης της συλλογικότητας και να αποτελέσει συνοχή για συλλογικές δράσεις" (Eyerman 2005: 43).

Στο ερώτημα ποια συναισθήματα σχηματίζουν συλλογική ταυτότητα, οι Poletta και Jasper (2001: 299) δίνουν την ακόλουθη απάντηση:

«Ξέρουμε πολύ λίγα για τα συναισθήματα που συνοδεύουν και σχηματίζουν συλλογική ταυτότητα».

Τα κοινωνικά κινήματα κινούνται μετασχηματίζοντας ταυτότητες και συναισθήματα επικεντρώνοντας τη προσοχή τους και οργανώνοντας συντονισμένες δράσεις. Τα κινήματα ωθούνται στην επιφάνεια μέσω γνωστικά πλαισιωμένων συναισθημάτων όπως οργή, αγανάκτηση, ενοχή, ντροπή τα οποία ωθούν τα άτομα και τις ομάδες στην διαμαρτυρία, στο να εκφραστούν δημόσια και να απεικονίσουν την δυσαρέσκεια τους, εμπλεκόμενα σε αυτό που οι McAdam et al. (2001) ονόμασαν «συγκρουσιακά γεγονότα». Η συλλογική ταυτότητα γίνεται αντιληπτή σαν ένα αναδυόμενο ομαδικό φαινόμενο. Ο Melucci (1989) αναφέρεται στην διαδικασία της συλλογικής ταυτότητας: «Η συλλογική ταυτότητα είναι μια κοινά μοιραζόμενη, διαδραστική

ταυτότητα στο πεδίο των ευκαιριών και περιορισμών, προσφέρεται στην συλλογική δράση που παράγεται από αρκετά υποκείμενα και πρέπει να ειπωθεί σαν μια διαδικασία γιατί είναι κατασκευασμένη και διαμεσολαβημένη από μια επαναλαμβανόμενη ενεργοποίηση των σχέσεων που συνδέουν τα υποκείμενα σε ομάδες”.

Επιπλέον η ταυτότητα δεν είναι δεδομένο γεγονός αλλά ένα πρακτικό επίτευγμα, μια διαδικασία. Η αναγνώριση του “εμάς” ή “άλλων” είναι ζήτημα απόδοσης νοήματος και η νοηματοδότηση πάντα περιλαμβάνει διάδραση: συμφωνία και διαφωνία, συμβατικότητα και καινοτομία, επικοινωνία και διαπραγμάτευση. Η συλλογική ταυτότητα αποτελεί ένα πολύ σημαντικό στοιχείο των ακτιβιστών και των ερευνητών. Αναφέρεται στην αίσθηση της αλληλεγγύης μεταξύ των μελών ενός κοινωνικού κινήματος και μερικές φορές αποτελεί την βάση κοινωνικής κατηγοριοποίησης που αφορά την κινητοποίηση. Η συλλογική ταυτότητα θεωρείται ως κίνητρο δράσης διότι το ατομικό κέρδος μετατρέπεται σε συλλογικό και η ταυτότητα διαμορφώνει τα κοινά ενδιαφέροντα (Jasper 1998).

Η διαμόρφωση συλλογικής ταυτότητας εντός και εκτός κοινωνικών κινήματων συνεχίζει να δίνει νόημα στον λόγο ύπαρξης κοινωνικών κινήματων. Για να επιτευχθεί αυτό εκφράσεις και συναισθήματα συλλογικής ταυτότητας και αλληλεγγύης αναδύονται μέσα από διαδικασίες, που οριοθετούν τις θέσεις. Καθορίζουν το «εμείς» και το διαφοροποιούν από αυτούς που δεν είναι σαν και εμάς. Και συγχρόνως προσδιορίζει εναντίον ποιών είμαστε εμείς. Ο καθορισμός των άλλων αποτελεί μέρος της συναισθηματικής διαδικασίας στην διαμόρφωση του κινήματος καθώς και εναντίον ποιών είναι το κίνημα. Με αυτόν τον τρόπο τα κινήματα διαμορφώνουν και επηρεάζουν την δημόσια γνώμη. Μέσα σε ένα κίνημα ή μία κινητοποίηση η ατομική ταυτότητα των συμμετεχόντων μετατρέπεται σε συλλογική και εκφράζεται με συναισθήματα ένταξης, αλληλεγγύης, κοινών σκοπών και κοινού παρελθόντος. Με την έναρξη αυτής της διαδικασίας παγιώνεται έμμεσα και άμεσα η συλλογική δράση, η ανάγκη για κινητοποίηση ή αλλαγών ή διεκδίκησης αλλαγών μέσω του κινήματος (Eyerman 2005).

Ενώ η αλληλεγγύη είναι διακριτή από την συλλογική ταυτότητα, οι δύο κατασκευές διαπλέκονται μεταξύ τους (Benford και Hunt 2004). Όπως και ο Melucci (1996:23) ορίζουμε την αλληλεγγύη σαν «την ικανότητα των δρώντων να αναγνωρίζουν σε άλλους και τον εαυτό τους ότι ανήκουν στην ίδια κοινωνική ομάδα». Η αλληλεγγύη είναι μια ταυτοποίηση με μια συλλογικότητα έτσι ώστε ένα άτομο αισθάνεται ότι μοιράζεται μια κοινή μοίρα και σκοπό. Η αλληλεγγύη υπονοεί μια αίσθηση πίστης και συναισθηματικής συνεισφοράς (Benford and Hunt 1992). Η αλληλεγγύη της ομάδας είναι μια συναισθηματική καθώς και γνωστική εμπειρία. Οι δημόσιες απεικονίσεις δέσμευσης και αλληλεγγύης δημιουργούνται συχνά.

Τελετουργικές πρακτικές που είναι επίσης μετασχηματιστικές που συνεισφέρουν στο να είναι δυσδιάκριτα τα όρια μεταξύ ατομικότητας και συλλογικότητας και βοηθούν στην διάχυση μια ομάδας μέσω της δημιουργίας ισχυρών συναισθηματικών δεσμών στους συμμετέχοντες, ενώ συγχρόνως επιτρέπει να αναδυθούν νέα και “απαγορευμένα” συναισθήματα (Taylor 2005). Η επαναλαμβανόμενη εμπειρία μιας τελετουργικής συμμετοχής παράγει ένα αίσθημα αλληλεγγύης “ότι είμαστε όλοι εδώ μαζί – πρέπει να μοιραστούμε κάτι” και τελικά παράγει συλλογική μνήμη “ήμασταν όλοι εκεί μαζί” (Berezin 2001: 93 στο Eyerman 2005: 46).

2.4. Περιβαλλοντισμός και κοινωνικά κινήματα

Ο Tilly (1994 όπως αναφέρεται στο Kousis et al. 2008: 1635) ορίζει ένα κοινωνικό κίνημα σαν μια διαρκή πρόκληση στους κατέχοντες την εξουσία στο όνομα ενός ενδιαφερόμενου πληθυσμού, ο οποίος στην σύγχρονη εποχή παίρνει τρεις βασικές μορφές: α) επαγγελματικού χαρακτήρα κινήματα, β) “ad hoc” κινήματα ειδικού σκοπού βασισμένα σε κοινότητες και γ) κοινοτιστικά μη ειδικευμένα κινήματα που δημιουργούν μια νέα κοινότητα. Οι McAdam και Boudet (2012: 56-57) προσθέτουν επίσης, την μη θεσμική μορφή της συλλογικής δράσης σαν συστατικό στοιχείο ενός κοινωνικού κινήματος, έτσι ώστε να ξεχωρίζει από άλλες προσπάθειες συλλογικής αλλαγής όπως είναι οι εκλογικές εκστρατείες και ομάδες επιρροής δημοσίου συμφέροντος (lobbies). Σε νεότερο κείμενο του ο Tilly (2004) επισημαίνει πως το κοινωνικό κίνημα αναδύεται ως αποτέλεσμα της σύζευξης τριών αλληλένδετων παραγόντων α) *εκστρατειών* (campaigns): παρατεταμένων διεκδικήσεων που

απευθύνονται σε «αρχές» (κρατικές συνήθως αλλά όχι απαραίτητα) β) *ρεπερτορίων* (repertoires): νεωτερικών συλλογικών δράσεων και τελετουργιών όπως π.χ. η δημιουργία οργανώσεων, η χρήση ΜΜΕ και η διανομή προπαγανδιστικού υλικού και γ) συλλογικών επιδείξεων αξιοσύνης, ενότητας, πολυάριθμου και αφοσίωσης (ΑΕΠΑ). Αν και στην παραπάνω εννοιολόγηση μπορεί να υπάρχουν αντιρρήσεις, ο ορισμός ενός κοινωνικού κινήματος αφορά μια ευρύτερη θεωρητική συζήτηση που ξεφεύγει από το πλαίσιο μιας διπλωματικής εργασίας. Συνοπτικά, θα προσθέταμε, προς επίρρωση των McAdam και Boudet (2012), ότι η διεκδικητική παρεμπόδιση [disruption] αποτελεί οργανικό συστατικό της έννοιας του κοινωνικού κινήματος (βλ. Σεφεριάδης 2007 για μια πιο ενδελεχή ανάλυση του όρου «κοινωνικού κινήματος»).

Οι συμμετέχοντες των κινημάτων, ανεξάρτητα αν παίρνουν άμεση ή έμμεση δράση καλούν τους κατέχοντες την εξουσία να πάρουν σημαντικά μέτρα στην αντιμετώπιση των αιτημάτων τους. Ο ορισμός του Tilly (2004) μπορεί να χρησιμοποιηθεί επωφελώς στην μελέτη ορισμένων τύπων του περιβαλλοντικού κινήματος, που εμφανίζεται σε τρεις μορφές: επίσημες οργανώσεις του περιβαλλοντικού κινήματος (Περιβαλλοντικές Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις), τοπικά κινήματα βάσης και ριζοσπαστικές οικολογικές ομάδες υψηλής αφοσίωσης (Kousis et al. 2008). Οι τοπικές περιβαλλοντικές κινήσεις μπορούν να ταξινομηθούν έχοντας σαν βάση τη διάρκεια ανάμεσα σε α. μικρής διάρκειας περιβαλλοντικό ακτιβισμό βάσης και β. μεγάλης διάρκειας περιβαλλοντικά κινήματα κοινοτήτων. Στην δεύτερη περίπτωση που μας απασχολεί ως αντικείμενο της παρούσας εργασίας, μπορούν να χαρακτηριστούν σαν κινήματα που εμπίπτουν στον ορισμό του Tilly (1994 όπως αναφέρεται στο Kousis et al. 2008) ως “ad hoc” κινήματα καθώς αναπτύσσονται σαν απάντηση σε ένα επείγον θέμα και χαρακτηρίζονται από μια επίταση στην κατασκευή δικτύων, κλιμάκωση της δράσης και πλαισίωση αιτημάτων (Kousis (1999b:175). Στην περίπτωση δε, που αυτά έχουν μεγάλη χρονική διάρκεια και διεκδικητικό χαρακτήρα μπορούμε να πούμε ότι καλύπτουν και τις τρεις προϋποθέσεις του νεότερου ορισμού του Tilly (2004).

Η κοινωνιολογική έρευνα έχει συχνά ερμηνεύσει, σε αντίθεση με την ανάγνωση NIMBY, τις τοπικές διαμάχες σαν μια έκφραση διαφορετικών τύπων κοινωνικών κινήματων (della Porta & Piazza 2008). Από αυτήν τη σκοπιά οι τοπικές διαμάχες

μπορούν να ιδωθούν σαν μια εξέλιξη στο περιβαλλοντικό κίνημα που χαρακτηρίζονται από την ανάπτυξη (σε αριθμούς, πόρους, νομιμοποίηση) των περιβαλλοντικών οργανώσεων και τη διάχυση της περιβαλλοντικής αφύπνισης καθώς και μια επέκταση των δραστηριοτήτων πέρα από παραδοσιακά οργανωτικά δίκτυα ή περιβαλλοντικές διαμάχες.

Την δεκαετία του '80 υπήρχε μια σημαντική αύξηση των περιβαλλοντικών οργανώσεων μετά την εδραίωση της δημοκρατίας στις χώρες της νότιας Ευρώπης ενώ από το δεύτερο μίσο της δεκατίας του '90 οι περιβαλλοντικές οργανώσεις πολλαπλασιάστηκαν. Στην περίπτωση της Ελλάδας, οι περισσότερες οργανώσεις αυτού του τύπου ιδρύθηκαν εκείνη την περίοδο. Αναντίστοιχα όμως σε σχέση με τις οργανώσεις της βόρειας Ευρώπης, οι περιβαλλοντικές οργανώσεις στην νότια Ευρώπη παρέμειναν μικρές σε μέγεθος και χωρίς ιδιαίτερα μεγάλο αριθμό μελών. Αυτό οφείλεται κυρίως στο φιλελεύθερο και νέοκορπορατιστικό μοντέλο που υιοθετήθηκε στις χώρες της βόρειας Ευρώπης και επέτρεψε οι οργανώσεις να διαθέτουν αρκετούς πόρους χρηματοδότησης ενώ αντίθετα, στις νότιες χώρες επιλέχθηκε ένα μικτό μοντέλο που βασίστηκε σε μια μακρά παράδοση καταστολής και αυταρχικού κορπορατισμού των αυτόνομων συνδικάτων (Kousis et al. 2008: 1639-40). Πιο συγκεκριμένα, οι σοσιαλιστικές κυβερνήσεις επέλεξαν την συνέχεια της προηγούμενης πολιτικής των συντηρητικών κυβερνήσεων, που ήταν η στρατηγική της σύγκρουσης και περιθριοποίησης των περιβαλλοντικών κινημάτων. Αποτέλεσμα αυτού ήταν οι οργανώσεις αυτές να στερηθούν πόρους σε σχέση με αντίστοιχες οργανώσεις άλλων θεματικών π.χ. φεμινιστικές που ευνοήθηκαν από την κρατική χρηματοδότηση (ο.π.). Από τα μέσα της δεκαετίας του '90, με την ενσωμάτωση των ευρωπαϊκών πολιτικών, οι περιβαλλοντικές οργανώσεις αρχίζουν να συνεργάζονται με το κράτος και να αποκτούν νομιμοποίηση και θεσμική διάσταση, επαγγελματικό χαρακτήρα και θεματική ειδίκευση ενώ ενεπλάκησαν λιγότερο σε δραματικές μορφές διαμαρτυρίας, αφιερώνοντας τον ευατό τους περισσότερο σε ενημερωτικές και εκπαιδευτικές δραστηριότητες καθώς και στην παροχή διάφορων υπηρεσιών (della Porta & Piazza 2008, Kousis et al. 2008). Προτίμησαν μια πολιτική άσκησης πίεσης ή παρεμβατική δραστηριότητα που στόχευε στην επιρροή των δημόσιων πολιτικών ή της συμμετοχής τους στην διαμόρφωση πολιτικής προς μια πιο φιλική ή βιώσιμη κατεύθυνση. Ενώ ο

περιβαλλοντισμός έχει γίνει μια γενικευμένη αξία ή πεποίθηση, οι περιβαλλοντικές δράσεις έχουν γίνει πιο συμβατικές και λιγότερο ορατές στην δημόσια σφαίρα. Αν και οι νότιες ευρωπαϊκές χώρες δείχνουν να έχουν λιγότερες επίσημες περιβαλλοντικές οργανώσεις, σε σχέση με τις βόρειες αντίθετα έχουν αρκετές ομάδες τοπικής απεύθυνσης.

2.5. Τοπικά Περιβαλλοντικά κινήματα βάσης

Τα τοπικά περιβαλλοντικά κινήματα βάσης ορίζονται ως ένα κίνημα μονοθεματικού χαρακτήρα που παλεύει μια συγκεκριμένη περίπτωση ρύπανσης σε μια γεωγραφικά καθορισμένη περιοχή (Almeida and Stearns 1998:38) ενώ έχουν συνδεθεί συχνά με NIMBY δράσεις ενάντια στην χωροθέτηση εγκαταστάσεων. Οι τύποι των συμμετασχόντων ομάδων στα τοπικά περιβαλλοντικά κινήματα βάσης αντιπροσωπεύουν ένα ευρύ φάσμα λαϊκών ή βασισμένων στην κοινότητα ομάδων: κάτοικοι, γείτονες, πολίτες, ιθαγενείς, εργαζόμενοι, τοπικές περιβαλλοντικές ενώσεις, πολιτιστικές ομάδες και σε μικρότερο βαθμό τοπικές αρχές και πολιτικούς (Kousis 1999b:174, Kousis 2007: 796).

Σε αντίθεση με άλλα είδη ακτιβισμού δεν συνδέονται άμεσα με πολιτικά κόμματα και έχουν διαταξικό χαρακτήρα. Παρόλα αυτά είναι ικανά να αποκτήσουν την υποστήριξη των τοπικών πολιτικών αρχόντων πάνω στον κίνδυνο απώλειας της εκλογικής τους βάσης και δεσμεύονται για την μεταφορά του έργου σε άλλη περιοχή. Τέτοιες ομάδες βάσης είναι δύσκολο να αναγνωριστούν δεδομένου ότι το πεδίο δράσης τους περιορίζεται γεωγραφικά και η συνοχή τους καθώς και τα νούμερα τους είναι αδύνατον να υπολογιστούν (Dianni 1995 όπως αναφέρεται στο Kousis et al. 2008). Η σοβαρότητα και η ένταση ήταν ιδιαίτερα εμφανής στις αρχές της δεκαετίας του '90 όταν αρκετά σχέδια ακυρώθηκαν εξαιτίας της τοπικής αντίστασης (Kousis 1999b:181).

Σύμφωνα με την Kousis (1999b:174), ένα σημαντικό ποσοστό αυτού του τύπου περιβαλλοντικού ακτιβισμού δεν είναι μεγάλης διάρκειας. Για την ακρίβεια μόλις το 1/3 των υποθέσεων που εξέτασε ξεπερνούσε σε διάρκεια τον ένα χρόνο, φθάνοντας

σε μερικές περιπτώσεις και πάνω από δεκαετία. Προβάλλεται το επιχείρημα ότι η δυνατότητα βιώσιμων τοπικών περιβαλλοντικών κινητοποιήσεων εν μέρει καθορίζεται από την πρόσβαση τους σε επιστημονικούς και πολιτικούς πόρους από εθνικές και περιφερειακές περιβαλλοντικές οργανώσεις. Δεδομένης της περιορισμένης δυνατότητας και ανάγκες της κάθε κοινότητας, αυτές οι κινητοποιήσεις έχουν περισσότερο προσωρινό χαρακτήρα και μεγάλη συμμετοχή (Tilly 1994 στο Kousi 2007).

Τα περιβαλλοντικά αιτήματα συνδέονται άμεσα με τον φυσικό χώρο και την κοινότητα. Οι διαμαρτυρόμενοι με διαφορετικά αιτήματα μπορεί να κινητοποιηθούν στην ίδια γεωγραφική περιοχή ενάντια στην ίδια αιτία ή δραστηριότητα. Εναλλακτικά, οι ακτιβιστές με παρόμοια αιτήματα ενδέχεται να κινητοποιηθούν ενάντια σε διαφορετικές αιτίες σε συγκεκριμένες τοποθεσίες της περιοχής (Kousis 1999:226). Οι περιβαλλοντικοί ακτιβιστές σε κινήματα βάσης υποστηρίζουν ότι αντιδρούν στις απειλές από την μόλυνση του περιβάλλοντος, της δημόσιας υγείας και της οικονομίας από την λεγόμενη οικολογική περιθωριοποίηση (ecological marginalization). Συνήθως απαιτούν να σταματήσουν οι καταστροφικές για το οικοσύστημα δραστηριότητες και ζητούν τη δημιουργία ή υιοθέτηση των περιβαλλοντικών κανονισμών, την συντήρηση του τοπικού οικοσυστήματος και την εφαρμογή σύγχρονων οικολογικών τεχνολογιών (Kousis et al. 2008:1637, Freudenberg & Steinsapir 1991).

Η οικολογική περιθωριοποίηση δημιουργεί τις απαραίτητες προϋποθέσεις για περιβαλλοντικές κινητοποιήσεις (Kousis 1998: 96). Δεδομένης της πραγματικής απειλής σε μια περιοχή, αυτές του τύπου διαμαρτυρίες συχνά επιτυγχάνουν στην κινητοποίηση των κατοίκων δίνοντας έμφαση στην πλαισίωση της αδικίας καθώς και των φόβων της υλικής απειλής (della Porta & Piazza 2008: 2) ενώ ο χαρακτήρας τους είναι αμυντικός απέναντι σε υπαρκτές, ή πιθανές επιδράσεις της έκθεσης της κοινότητας τους σε τοξικές και βλαβερές ουσίες. Η έλλειψη εμπιστοσύνης και η δυσπιστία των κατοίκων προς τις κρατικές αρχές, τους επενδυτές καθώς και τον επιστημονικό κόσμο αποτελεί έναν επιπρόσθετο παράγοντα ανάδυσης τοπικών περιβαλλοντικών κινήματων βάσης στην χωροθέτηση μιας δυνητικά επιβλαβούς δραστηριότητας. Σε αρκετές περιπτώσεις, η ανάγκη για την επίμαχη εγκατάσταση

είναι ξεκάθαρη στους υπέρμαχους και τους υποστηρικτές της, αλλά σπάνια η άποψη αυτή ταυτίζεται με την άποψη των κατοίκων της κοινότητας που πρόκειται να υποδεχτεί το έργο εξαιτίας της δυσπιστίας και έλλειψης σαφήνειας (Kasperson 2005, Wright 1993 όπως αναφέρεται στο Botetzagias & Karamichas 2009: 940, Futrell 2003). Τέτοιο παράδειγμα αποτελούν και οι τοπικές αντιδράσεις σε διάφορες περιοχές της Ελλάδας σχετικά με την διάθεση και διαχείριση απορριμμάτων που εξετάζουμε (Botetzagias & Karamichas 2009:943). Ένας ακόμη σημαντικός παράγοντας είναι η περιβαλλοντική δικαιοσύνη. Οι κάτοικοι επιβαρυνμένων περιβαλλοντικά περιοχών αντιδρούν πολλές φορές σε νέα σχέδια, όταν νιώθουν ότι τους ζητείται να υποστούν μεγαλύτερο από το -εκλαμβανόμενο ως δίκαιο- μερίδιο περιβαλλοντικής επιβάρυνσης που τους αναλογεί και επομένως τα κόστη και οφέλη δεν κατανομούνται δίκαια (Kasperson 2005, Wright 1993 όπως αναφέρεται στο Botetzagias & Karamichas 2009:940).

Οι αισθητικές ανησυχίες, η επιδείνωση των χαρακτηριστικών της ποιότητας ζωής (ηχορύπανση, οπτική ρύπανση, απαγόρευση πρόσβασης σε συγκεκριμένες περιοχές), οι ανησυχίες για την πτώση της αξίας της γης και η υπονόμηση της προοπτικής οικονομικής ανάπτυξης είναι κάποιοι παράγοντες κινητοποίησης (Bacot et al.1994: 230, Cavatassi and Atkinson 2003: 29–30 όπως παρατίθενται στο Botetzagias & Karamichas 2009: 940). Η εναπόθεση/αποθήκευση μη επεξεργασμένων απορριμμάτων, στρατιωτικών εγκαταστάσεων, εγκαταστάσεις παραγωγής πετροχημικών, πυρηνικών καθώς και η απουσία νόμων και πολιτικών περί περιβαλλοντικής προστασίας, ταυτοποιήθηκαν σαν τις κυριότερες αφορμές δημιουργίας τοπικών περιβαλλοντικών κινημάτων με διάρκεια πάνω από ένα χρόνο (Kousis 1999b: 188).

Επίσης έχουν ένα περιορισμένο φάσμα στόχων, οι οποίοι συνδέονται με ένα συγκεκριμένο πρόβλημα ρύπανσης (Kousis 1999b:181). Δεν έχουν θεσμοποιημένο χαρακτήρα και εναντιώνονται συνήθως με άμεσο και αντιπαραθετικό τρόπο για προβλήματα που έχουν άμεσες επιπτώσεις στους ίδιους τους κινητοποιούμενους και στις κοινότητες τους (Kousis 1999b:191) ενώ δεν έχουν την υποστήριξη των μεγάλων περιβαλλοντικών οργανώσεων. Συνήθως, οι τοπικές ομάδες βάσης αρχίζουν με την προσπάθεια να τεκμηριώσουν έναν κίνδυνο και να συνδεθεί με ένα τρέχον ή δυνητικό

πρόβλημα υγείας, όπως για παράδειγμα ένα σύμπλεγμα των περιπτώσεων καρκίνου ή μιας σειράς δυσμενών αναπαραγωγικών αποτελεσμάτων. Σε περισσότερες από τις μισές περιπτώσεις που μελέτησε η Kousis βρέθηκε ότι τα αιτήματα των τοπικών κινημάτων σχετίζονται με παράγοντες στους οποίους οι κινητοποιούμενοι εκτίθενται (Kousis 1999:189). Σημαντικό ρόλο παίζει επίσης και η αντίληψη των κινητοποιούμενων κατοίκων περί επικινδυνότητας της προτεινόμενης εγκατάστασης. Οι κάτοικοι κινητοποιούνται όταν πιστεύουν πως η προτεινόμενη εγκατάσταση θα έχει αρνητικές συνέπειες για την υγεία τους ανεξάρτητα αν αυτό είναι αποδεδειγμένο επιστημονικά ή όχι (Kasperson 2005 όπως αναφέρεται στο Botetzagias & Karamichas 2009: 940, Wright 1993: 258). Η δραστηριότητα αυτή οδηγεί συχνά σε εκτεταμένες αλληλεπιδράσεις με επιστήμονες, αξιωματούχους δημόσιας υγείας (Freudenberg, 1984a, 1984b όπως παρατίθεται στο Freudenberg & Steinsapir 1991: 237).

Μόλις τα μέλη της κοινότητας αποφασίσουν ότι υπάρχει μια συσχέτιση μεταξύ μιας πραγματικής ή πιθανής έκθεσης της κοινότητας τους, συνήθως προσπαθούν να πείσουν την κυβέρνηση (ή σπανιότερα την ίδια τη βιομηχανία) για να καθαρίσει, κλείσει ή να εγκαταλείψει τα σχέδια της για την δημιουργία μιας νέας εγκατάστασης. Ο αρχικός στόχος είναι συνήθως να διορθωθεί ένα συγκεκριμένο ζήτημα και όχι η επίτευξη ευρύτερης αλλαγής πολιτικής. Τα αιτήματα μπορούν να αλλάξουν τόσο σε ποσότητα όσο και σε ποιότητα σε απάντηση των αντιδράσεων από τις δράσεις ομάδες ή εξελίξεις στο περιβαλλοντικό πρόβλημα ή θέμα. Η μη επίτευξη των στόχων σε αυτό το επίπεδο μπορεί να οδηγήσει τις ομάδες να ακολουθήσουν την νομική οδό με κατάθεση αγωγών ή να προσπαθήσουν να ασκήσουν επιρροή σε πολιτικό επίπεδο (Freudenberg, 1984b όπως παρατίθεται στο Freudenberg & Steinsapir 1991: 237).

Το συσσωρευτικό αποτέλεσμα αυτών των δραστηριοτήτων μπορεί να οδηγήσει σε δραματικές αλλαγές στην πολιτική συνείδηση των ακτιβιστών. Η πίστη τους στην κυβέρνηση και τις επιχειρήσεις συχνά μειώνεται, και η προθυμία τους να προχωρήσουν πέρα από κοινότυπες δραστηριότητες όπως είναι η έρευνα, άσκηση πίεσης και εκλογική δραστηριότητα, μπορεί να οδηγήσει σε πιο συγκρουσιακές τακτικές όπως είναι πικετοφορίες ή καταλήψεις που εμποδίζουν τα φορτηγά που μεταφέρουν εξοπλισμό για την κατασκευή νέων εγκαταστάσεων. Οι τοπικές αυτές περιβαλλοντικές κινήσεις αποκτούν έτσι συχνά συγκρουσιακή στόχευση, προκαλούν

ευθέως τους φορείς της εξουσίας (Kousis et al. 2008: 1636) και στηρίζονται σε ανεπίσημες δομές όπως ομάδες πολιτών. Όταν οι άνθρωποι αισθάνονται ότι η υγεία των οικογενειών τους βρίσκεται σε κίνδυνο, είναι μερικές φορές πρόθυμοι να αναλάβουν ενέργειες που είναι παράνομες ή που παραβιάζουν τα πρότυπα αποδεκτής κοινωνικής συμπεριφοράς. Συχνά, ο περιβαλλοντικός αγώνας γίνεται κυρίαρχο πάθος στις ζωές των συμμετεχόντων.

2.6. Τοπικά περιβαλλοντικά κινήματα στην Ελλάδα

Όπως σημειώνει ο Σερντεδάκις (2005) τα περιβαλλοντικά ζητήματα εμφανίζονται πρώτη φορά στην Ελλάδα την δεκαετία του '70 με την έννοια ότι από τότε σηματοδοτούνται ως κοινωνικά προβλήματα πέρα από την περιβαλλοντική υποβάθμιση ή την ύπαρξη μιας σοβαρής οικολογικής διαταραχής και οι τοπικές κοινωνίες που αντιδρούσαν «ενδιαφέρονταν πρωτίστως για τη διαφύλαξη παραδοσιακών οικονομικών δραστηριοτήτων ή για την προστασία του περιβάλλοντος με στόχο την μελλοντική τουριστική ανάπτυξη» (Σερντεδάκις 2005: 139). Από εκείνη την στιγμή τα περιβαλλοντικά ζητήματα αρχίζουν να θεωρούνται πιθανή πηγή κινδύνων και να παρέχουν μια ισχυρή νομιμοποίηση για συλλογική δράση (Σερντεδάκις 2005: 137). Σύμφωνα με τον Αλεξανδρόπουλο et al. (2007: 15) το ελληνικό περιβαλλοντικό κίνημα χωρίζεται σε τρεις περιόδους: α) η αρχική φάση εμφάνισης κατά τη δεκαετία του 1970 όπου συγκροτούνται οι πρώτες οικολογικές ομάδες και καταγράφονται οι πρώτες κινητοποιήσεις για περιβαλλοντικά προβλήματα, β) τη δεκαετία του 1980 έως τις αρχές της δεκαετίας του 1990 όπου το περιβαλλοντικό κίνημα βρίσκεται σε φάση ανάπτυξης και αρχίζει να δυναμώνει τόσο ποιοτικά όσο και ποσοτικά και γ) τη δεκαετία 1990 όπου το περιβαλλοντικό κίνημα επανεμφανίζεται με νέα μορφή ενάντια στην νεοφιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση και τις τάσεις επαγγελματοποίησης στο εσωτερικό των οργανώσεων, της θεματικής εξειδίκευσης, του κερματισμού και της αποκέντρωσης καθώς και της πύκνωσης των σχέσεων με κρατικούς και ευρωπαϊκούς φορείς (Αλεξανδρόπουλος et al. 2007: 7).

Η επτάχρονη στρατιωτική δικτατορία, σε συνδυασμό με τις περιορισμένες πολιτικές ευκαιρίες, αποτέλεσε αποτρεπτικό παράγοντα για την ανάδυση ενός οικολογικού

κινήματος νωρίτερα. Επιπλέον λόγοι που δεν επέτρεψαν την ανάπτυξη ενός ισχυρού οικολογικού κινήματος, αποτελούν μη δομικά χαρακτηριστικά της πολιτικής κουλτούρας όπως η έλλειψη περιβαλλοντικής συνείδησης και ανησυχίας καθώς και οικονομικοί λόγοι, όπως η καθυστερημένη βιομηχανοποίηση ή αστικοποίηση μαζί με την ανάγκη για οικονομική ανάπτυξη (Kousis 1999b: 180). Μετά την αποκατάσταση του κοινοβουλευτισμού έχουμε την δημιουργία ενός νέου πολιτικού συστήματος το οποίο χαρακτηριζόταν από σχετική ανεκτικότητα σε διάφορα κοινωνικά αιτήματα καθώς και στην πολιτική και κοινωνική διαμαρτυρία (Αλεξανδρόπουλος et al. 2007: 18).

Από τα μέσα της δεκαετίας του 1970 μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του '90 παρατηρείται, σύμφωνα με τα ευρήματα της Kousis (1999b: 182), μια εντυπωσιακή αύξηση των περιβαλλοντικών δράσεων στην Ελλάδα τόσο σε μέγεθος όσο και σε συμμετοχή. Αυτό οφείλεται, σύμφωνα με την ίδια, σε μια αύξηση της γενικότερης περιβαλλοντικής ευαισθητοποίησης καθώς και παρεμβάσεων στο οικοσύστημα από διάφορα κοινωνικά υποκείμενα που οδήγησε σε αρνητικές επιπτώσεις σε τοπικό επίπεδο. Σύμφωνα με το περιοδικό «Νέα Οικολογία» μεταξύ 1982 και 1992 καταγράφονται 111 κινητοποιήσεις επικεντρωμένες στο περιβάλλον. Εξαίρεση στο παραπάνω αποτελεί μια προσωρινή ύφεση των περιβαλλοντικών δράσεων στα μέσα της δεκαετίας του 1980 που προκλήθηκε από την προβληματική κατάσταση της ελληνικής οικονομίας. Αντίθετα, από τις αρχές μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του '90 καταγράφεται σταθερή μείωση των γεγονότων διαμαρτυρίας τόσο στον περιβαλλοντικό όσο και σε άλλους τύπους ακτιβισμούς. Αυτό οφείλεται αφενός στις οικονομικές ανησυχίες και περιορισμούς που δημιουργήθηκαν κάτω από το νεοφιλελεύθερο μοντέλο ανάπτυξης αφετέρου η αυξανόμενη θεσμοποίηση και αφομοίωση του περιβαλλοντικού ακτιβισμού που επικεντρώθηκε σε εκπαιδευτικές και ενημερωτικές δραστηριότητες και λιγότερο σε συγκρουσιακό ακτιβισμό (Kousis 2003: 114).

Αντίστοιχη πορεία ανάπτυξης έκαναν και οι πρώτες περιβαλλοντικές/οικολογικές οργανώσεις στην Ελλάδα μετά την μεταπολίτευση και συγκεκριμένα στις αρχές της δεκαετίας του 1980. Από περίπου 100 οργανώσεις που έχουν καταγραφεί την δεκαετία του '80, ο αριθμός τους διπλασιάστηκε την επόμενη δεκαετία (Kousis 2003:

109). Λίγο αργότερα, το 1982, κάνει την εμφάνιση του πρώτο θεματικό περιοδικό, η «Νέα Οικολογία» για να ακολουθήσει ένα δεύτερο περιοδικό το 1984. Οι περισσότερες από αυτές τις κινητοποιήσεις ήταν νικηφόρες καθώς οφειλόταν κυρίως «στην πολιτική ανταλλαγή ανάμεσα στην τοπική κοινωνία, τις τοπικές κομματικές γραφειοκρατείες, τις κομματικά ελεγχόμενες τοπικές αυτοδιοικήσεις, το κράτος ή τις οργανώσεις του και το πολιτικό σύστημα» (Σερντεδάκις 2005: 141). Από την άλλη πλευρά, οι περιβαλλοντικές οργανώσεις αυτής της περιόδου σε αντίθεση με την κατάληξη των κινητοποιήσεων δεν είχαν ιδιαίτερη επιτυχία καθώς δεν συμμετείχαν στην συνδιαλλαγή με τους κρατικούς φορείς. Όπως σημειώνει ο Σερντεδάκις (2005: 140): «οι διαμαρτυρόμενοι θα στραφούν για λόγους αποτελεσματικότητας στις τοπικές κομματικές γραφειοκρατείες για να αποκτήσουν πρόσβαση στο κράτος ή καλύτερα στο κομματικό σύστημα και να δεσμεύσουν τις τελικές αποφάσεις του. Έτσι τα τοπικά προβλήματα κομματικοποιούνται». Παρόλα αυτά μέσα από αυτές τις διαμαρτυρίες απέκτησαν εμπειρία και αξιοπιστία, επέκτειναν τις επαφές και σχέσεις τους στα πιο απομακρυσμένα σημεία της χώρας και απέκτεισαν νέες δεξιότητες στον χειρισμό διάφορων περιβαλλοντικών προβλημάτων (Αλεξανδρόπουλος et al. 2007: 20). Η περίοδος αυτή αποτελεί ένα «κίνημα στη φάση διαμόρφωσής του» όπου συγκροτείται ως κοινωνικό κίνημα ενώ σχηματίζεται το πρώτο πολιτικό κόμμα με οικολογικό περιεχόμενο. Παρατηρούμε νέες μορφές περιβαλλοντικής κινητοποίησης που διαφοροποιούνται τόσο ως προς τους στόχους όσο και ως προς το περιεχόμενό τους: χαρακτηρίζονται από απουσία κινήτρων με οικονομικό περιεχόμενο και θεμελιώνονται στην αξιακή ανατίμηση της φύσης και του περιβάλλοντος

Οι Kousis et al. (2008) στην συγκριτική μελέτη τους πάνω στην περιβαλλοντική διαμαρτυρία στις χώρες της νότιας Ευρώπης (Ισπανία, Ελλάδα, Ιταλία) εντόπισαν πως ο περιβαλλοντικός ακτιβισμός ήταν, σε αναλογία πληθυσμού, αντίστοιχος σε σχέση με τις χώρες της βόρειας Ευρώπης την περίοδο 1988-1997. Σύμφωνα με τη μελέτη των δεδομένων, στην περίπτωση της Ελλάδας κυριαρχεί η διαμαρτυρία σε τοπικό επίπεδο (87,8%) που οφείλεται στην αντίδραση σε αποφάσεις που υιοθετούνται ή στην απουσία αποφάσεων και πολιτικών. Τα περιβαλλοντικά ζητήματα διαμαρτυρίας αφορούν σε συντριπτικό ποσοστό την προστασία της φύσης με 42.4% και ακολουθούν η εναντίωση σε κατασκευαστικά αιτήματα (σπίτια,

εγκαταστάσεις) με 22.7% και σε αιτήματα απορρύπανσης (αέρος, εδάφους και νερών) με 17.6%.

Από τα τέλη της δεκαετίας του 1980 και εντονότερα την δεκαετία του 1990 «παρατηρείται μια τάση επαγγελματοποίησης πολλών από τις οργανώσεις του χώρου, η οποία ενισχύεται από την σημαντική ροή ευρωπαϊκών οικονομικών πόρων» (Σερντεδάκης 2005: 142) με αποτέλεσμα να χάσουν σταδιακά τα κινηματικά χαρακτηριστικά τους. Σημαντικό ρόλο αυτήν τη φάση έπαιξαν οι περιβαλλοντικές οργανώσεις που λειτουργούσαν ως οι εθνικοί εκπρόσωποι διεθών οργανώσεων (Greenpeace, WWF) που αποτελούνταν από μικρές ομάδες επαγγελματιών με εξειδικευμένη γνώση και υψηλό επίπεδο εκπαίδευσης που εστιάστηκαν στην άντληση οικονομικών πόρων από τα «απλά μέλη» τα οποία δεν μετείχαν άμεσα στην διαδικασία λήψης αποφάσεων (Αλεξανδρόπουλος et al. 2007: 26). Παράλληλα με τις διεθνείς οργανώσεις καταγράφονται οργανώσεις που δραστηριοποιούνται σε τοπικό ή και εθνικό επίπεδο και είναι μονοθεματικού χαρακτήρα.

Η δεκαετία του 1990 χαρακτηρίζεται από μια αλλαγή των εθνικών πολιτικών για το περιβάλλον καθώς η ελληνική πολιτεία υποχρεούται να εναρμονιστεί με τις ευρωπαϊκές πολιτικές, κανονισμούς και οδηγίες σχετικά με την προστασία της φύσης και του περιβάλλοντος. Συγχρόνως, αυξάνονται οι πόροι που διέθετε η Ευρωπαϊκή Κοινότητα για περιβαλλοντικές δράσεις. Έτσι, έχουμε μια θεσμική αναβάθμιση των ελληνικών περιβαλλοντικών οργανώσεων που δεν προέκυψε ούτε ως αποτέλεσμα της δυναμικής τους ούτε λόγω της αναγνωρισιμότητας και επιτυχίας του κινήματος. Οφείλεται περισσότερο σε συγκυριακούς ευεργετικούς παράγοντες (Αλεξανδρόπουλος et al. 2007: 27). Όπως σημειώνουν οι Αλεξανδρόπουλος et al. (2007: 28-29):

«Αυτό το νέο θεσμικό-οργανωτικό πλαίσιο οδήγησε σε μια νέα από-πολιτικοποιημένη περιβαλλοντική ταυτότητα, η οποία στόχευε περισσότερο στην αλλαγή των ατομικών συνειδήσεων παρά στην πολιτική κινητοποίηση, επιδιώκοντας ταυτόχρονα την κατοχύρωση της πολιτικής τους ουδετερότητας αλλά και του ενδεχομένου ταύτισης με τα κόμματα όλου του πολιτικού φάσματος. [...] Στον λόγω των

οργανώσεων αυτών, ο ορισμός του αντιπάλου δεν γίνεται αντιληπτός με όρους «κομμάτων» ή «ταξικών συμφερόντων αλλά με όρους «νοοτροπίας», «κουλτούρας», «συνείδησης» ή «στάσης» αναφορικά με το περιβάλλον».

2.7. Διαχείριση απορριμμάτων και κινητοποιήσεις πολιτών ενάντια σε χωροθετήσεις ΧΥΤΑ

Η διαχείριση απορριμμάτων αποτελεί ένα από τα σοβαρότερα και συνεχώς οξυνόμενα προβλήματα του ελληνικού κοινωνικού σχηματισμού τις τελευταίες δεκαετίες. Η Ελλάδα χαρακτηρίζεται από την παντελή έλλειψη περιβαλλοντικών υποδομών για τα στέρεα απόβλητα τις τελευταίες δεκαετίες με αποτέλεσμα η μόνη διαθέσιμη επιλογή ήταν αυτή των παράνομων Χώρων Ανεξέλεγκτης Διάθεσης Απορριμμάτων (ΧΑΔΑ). Η καθυστέρηση στην εφαρμογή μιας ολοκληρωμένης πολιτικής διαχείρισης είχε σαν αποτέλεσμα την απειλή επιβολής προστίμων από τα όργανα της Ευρωπαϊκής Ένωσης σε περίπτωση μη συμμόρφωσης. Βάσει της κοινοτικής νομοθεσίας η χώρα θα έπρεπε να κλείσει μέχρι το τέλος του 2008 όλους τους ΧΑΔΑ και να κατασκευάσει οργανωμένους Χώρους Υγειονομικής Ταφής. Καθώς η υλοποίηση σε επίπεδο νομού κρίθηκε στην πράξη μη αποδοτική προωθήθηκε η διαμόρφωση νέων σχεδιασμών σε Περιφερειακό Επίπεδο. Θεσμοθετήθηκε έτσι η υποχρέωση σύνταξης Περιφερειακών Σχεδίων Διαχείρισης Στέρεων Αποβλήτων (ΠΕΣΔΑ) μέχρι το τέλος του 2005, οπότε και το υπουργείο ΠΕΧΩΔΕ εκπονεί το πλαίσιο για τη διαχείριση των απορριμμάτων σε κάθε περιφέρεια της χώρας που προβλέπει τη δημιουργία χώρων υγειονομικής ταφής απορριμμάτων (ΧΥΤΑ).

Η ανεύρεση ενός κατάλληλου χώρου για χρήσεις τέτοιου τύπου, προσκρούει συχνά στις κοινωνικές αντιδράσεις, που δημιουργούνται από τους εγγύς κατοίκους των επιλεγμένων περιοχών. Οι αντιδράσεις και στην περιοχή της Κερατέας ακολούθησαν το καθολικό ρεύμα των τελευταίων χρόνων στην Ελλάδα στην υπόθεση των χωροθετήσεων ΧΥΤΑ, όπου οι σκληρές διαμαρτυρίες χαρακτήρισαν την πλειοψηφία των περιπτώσεων χωροθέτησης χρήσης υγειονομικής ταφής που συχνά κατέφυγαν σε ακρότητες όπως την επιστράτευση δυνάμεων καταστολής για την αναχαίτιση των αντιδράσεων.

Η πολιτική λήψης αποφάσεων του ελληνικού κράτους, στην περίπτωση της διαχείρισης απορριμμάτων, βασίζεται σε μια κάθετη διαδικασία (top-down). Συνίσταται στην κεντρική διαδικασία σχεδιασμού από ένα φορέα (συνήθως εθνικό, στην περίπτωση μας, το υπουργείο ΠΕΧΩΔΕ) που παίρνει τις αποφάσεις και τις ανακοινώνει, εν αγνοία συχνά αρκετών παραμέτρων. Η τακτική αυτή διακρίνεται από μια, μη δημόσια, επιλογή ενός συγκεκριμένου χώρου, στη συνέχεια την ανακοίνωση του χώρου αυτο στο κοινό και έπειτα καταβάλλεται κάθε προσπάθεια άμυνας σε εναντιώσεις και εξασφάλισης αποδοχής αυτού. Η προσέγγιση αυτή είναι γνωστή και ως προσέγγιση DAD (Decide, Announce, Defend) και εφαρμόστηκε κατά βάση τόσο στην Ευρώπη όσο και στις ΗΠΑ την δεκαετία του 1980 (Munton 1996: 11). Το σκεπτικό που υιοθετεί αυτή η προσέγγιση είναι ότι η χωροθέτηση μιας εγκατάστασης είναι κυρίως τεχνικής υφής ζήτημα που πρέπει να σχεδιαστεί και αποφασισθεί από ειδικούς πάνω στη βάση τεχνικής γνώσης και αντικειμενικών κριτηρίων. Επίσης θεωρεί ότι οι κάτοικοι των επιλεγμένων περιοχών είτε δεν θα έχουν σοβαρές ενστάσεις είτε ότι θα πεισθούν δεδομένου πως η απόφαση είναι σωστή και λογική. Συνήθως η αντίληψη αυτή δεν οδήγησε στην συναίνεση και αποδοχή αλλά αντίθετα, στην σύγκρουση και στο αδιέξοδο. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι σπάνια λάμβανε υπόψη τους κοινωνικούς παράγοντες και ακόμα λιγότερο την δημόσια αποδοχή ενός έργου. Έτσι λοιπόν, η τοπική κοινωνία δε λαμβάνεται υπόψη και επομένως δε συμμετέχει στη λήψη των αποφάσεων για τέτοια θέματα, αλλά αντίθετα οι αποφάσεις απλώς ανακοινώνονται χωρίς να ζητείται η γνώμη των πολιτών.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα αυτής της προσέγγισης αποτελεί η πρόθεση του ελληνικού κράτους για εγκατάσταση ΧΥΤΑ σε όσες περιφέρειες δε διαθέτουν. Οι χώροι αυτοί τελικά εγκαταστάθηκαν κατόπιν τεράστιων δυσχερειών και μετακίνησή τους για χρόνια από κοινότητα σε κοινότητα, ενώ σε πολλές περιπτώσεις δεν υπάρχει ακόμα τελική απόφαση. Κι αυτό μόλις δημοσιοποιηθεί, μια πρόθεση συγκεκριμένης χωροθέτησης, η τοπική κοινότητα, οργανώνει διαμαρτυρίες για τη ματαίωσή της.

Σε μια έρευνα για την τοπική περιβαλλοντική πολιτική στην Ελλάδα, που έγινε από τις Κούση, Πετροπούλου και Δημοπούλου (Kousis *et al.* 2001), ιδιαίτερη μνεία αξίζει να γίνει στην περίπτωση της χωροθέτησης ΧΥΤΑ (Χώρος Υγειονομικής Ταφής

Απορριμμάτων) στην περιοχή Κουρουπητός στο Νομό Χανίων. Η μελέτη που έγινε για το σκοπό αυτό πρότεινε 8 διαφορετικά σημεία για τη χωροθέτηση του ΧΥΤΑ, αλλά οι αντιδράσεις από τους κατοίκους των αντίστοιχων περιοχών ήταν πολύ έντονες: διακοπές Δημοτικών Συμβουλίων, ενστάσεις, άρθρα, υπογραφές, Δελτία Τύπου, συγκεντρώσεις διαμαρτυρίας, αιτήσεις προς τον Υπουργό ΠΕΧΩΔΕ, την Περιφέρεια, το Νομό και το Δήμο Χανίων (Kousis *et al.*, 2001:26). Τα επιχειρήματα όλων ήταν πάνω κάτω τα ίδια και αφορούσαν πλειάδα παραγόντων, από θέματα υγείας και οικονομικής (τουριστικής και αγροτικής) ανάπτυξης μέχρι και ζητήματα περιβαλλοντικής προστασίας. Βασική όμως αιτία για την αντίδραση όλων, όπως διακήρυτταν οι ίδιοι οι διαμαρτυρόμενοι, ήταν το γεγονός ότι δεν υπήρξε από κανέναν επίσημη ενημέρωση και δυνατότητα για διάλογο (Kousis *et al.* 2001). Η διακήρυξη αυτή σαφώς αναδεικνύει την ελλιπή πληροφόρηση και την παράβλεψη εμπλοκής της τοπικής κοινωνίας ως ένα από τα βασικά αίτια αντίδρασης των κατοίκων της περιοχής όταν θεωρήθηκε ότι βλάπτονται τα συμφέροντά τους.

Εκδηλώσεις σαν αυτή, αποτελούν δείγματα ενός κοινότατου παγκόσμιου φαινομένου που είναι γνωστό με τη γλαφυρή ονομασία NIMBY και σχηματίζεται από τα αρχικά των λέξεων Not In My Back Yard (όχι στη αυλή μου) και αναφέρεται στις LULU's δηλ τις Locally Unwanted Land Uses (τοπικά ανεπιθύμητες χρήσεις γης). Το φαινόμενο έχει ως αιτιολογία την αντίδραση ή άρνηση των κοινοτήτων να δεχθούν στα όριά τους και στην ευρύτερη περιοχή τους τις κατ' αυτές οχλούσες χρήσεις και αναδεικνύεται ως ένα από τα σταθερότερα και κοινωνικά ισχυρότερα αίτια παρεμπόδισης, καθυστέρησης ή και ματαίωσης σχεδίων και προτάσεων. Το φαινόμενο (που στην ελληνική πραγματικότητα θα μπορούσε να πολιτογραφηθεί ως «τοπικιστικός προστατευτισμός») θεωρείται από πολλούς ως εγωιστική και ανορθολογική αντίδραση των τοπικών κοινοτήτων στην αναπτυξιακή διαδικασία. Οι αντιδράσεις NIMBY βασίζονται στην πεποίθηση ότι η αλλαγή σε κάθε περίπτωση θα έχει αρνητικές επιπτώσεις στο χαρακτήρα, την κοινωνικοοικονομική κατάσταση και την ποιότητα ζωής της τοπικής κοινωνίας.

2.8. Θεωρητική περιοδολόγηση και διακρίβωση του όρου «NIMBY»

Το σύνδρομο NIMBY χρησιμοποιείται για να περιγράψει και να εξηγήσει φαινόμενα κατά τα οποία τα οποία παρουσιάζονται τοπικές αντιστάσεις κατοίκων. «Σε απλή γλώσσα...[NIMBYs] είναι οι κάτοικοι που θέλουν να προστατεύσουν την περιοχή τους. Πιο επίσημα, το NIMBY αναφέρεται στις προστατευτικές τάσεις και αντιπολιτευτικές τακτικές που υιοθετούνται από τοπικές ομάδες πολιτών, που αντιμετωπίζουν ανεπιθύμητη ανάπτυξη στην γειτονιά τους...οι κάτοικοι συνήθως παραδέχονται ότι αυτές οι επιβλαβείς εγκαταστάσεις είναι απαραίτητες, αλλά όχι κοντά στις οικίες τους και ως εκ τούτου «όχι στην αυλή μου» (Dear 1992: 288 όπως αναφέρεται στο Devine-Wright 2009: 430). Με το σύνδρομο NIMBY χαρακτηρίζονται οι πολίτες που είναι: α) υπερβολικά συναισθηματικοί, μη ενημερωμένοι και έχουν επιστημονικά μη τεκμηριωμένη εναντίωση στην χωροθέτηση των εγκαταστάσεων β) υποκινούνται από στενά, εγωιστικά και ιδιοτελή συμφέροντα και γ) παρεμποδίζουν πολιτικές που προορίζονται για το γενικό καλό (McAvoy 1998, Freudenberg and Pastor 1992, Shively 2007). Οι ανωτέρω προϋποθέσεις αυτές δεν υφίστανται στην υπό εξέταση περίπτωση της Κερατέας. Απεναντίας, συναντούμε τους ακριβώς αντίθετους όρους.

Το ακρωνύμιο αυτό παρουσιάζει μια ποικιλία ως προς το είδος των εγκαταστάσεων, οι οποίες αποτελούν αιτία δημιουργίας τοπικών κινημάτων βάσης. Χωρίζονται σε δύο διαφορετικές κατηγορίες: εγκαταστάσεις ανθρωπιστικές ή δημόσιων υπηρεσιών και εγκαταστάσεις που έχουν επιπτώσεις στο περιβάλλον ή/και στην υγεία. Στην πρώτη κατηγορία εντάσσουμε την δημόσια στέγαση ή υπηρεσίες για ευπαθείς κοινωνικές ομάδες, όπως ψυχικά διαταραγμένα άτομα, ναρκομανείς, δημιουργία φυλακών κ.α. (Jasper 1996: 165) ενώ η δεύτερη κατηγορία περιλαμβάνει την κατασκευή φραγμάτων, διαχείριση απορριμμάτων και αποβλήτων, οδικά δίκτυα, δημιουργία εργοστασίων παραγωγής ενέργειας, γενικότερα περιβαλλοντολογικές και τεχνολογικές απειλές (Shively 2007: 256, Wolsnik 2006: 87). Πρόκειται για δύο κατηγορίες με τελείως διαφορετικά ποιοτικά κριτήρια. Η διαχείριση απορριμμάτων όπως η περίπτωση της Κερατέας και παρεμφερείς περιπτώσεις επηρεάζουν άμεσα την ποιότητα ζωής στον συγκεκριμένο χώρο ενώ οι εγκαταστάσεις αφορούν τις κοινωνικές συνθήκες στις οποίες διαβιών οι κάτοικοι της συγκεκριμένης περιοχής. Πρόκειται για διαμαρτυρίες στην πρώτη κατηγορία εγκαταστάσεων που μπορεί να

εγείρουν μια ρατσιστική προκατάληψη ή κατάσταση άμυνας και συνεπάγονται μια αίσθηση φυσικής απειλής με αποτέλεσμα να στρέφουν μια ομάδα πολιτών εναντίον μιας άλλης (Jasper 1996: 165).

Ο Wolsink (2000) ξεχώρισε τέσσερις τύπους αντίστασης από τοπικές ομάδες πολιτών ενάντια στην εγκατάσταση οχλουσών δραστηριοτήτων: α) «καθαρό NIMBY» (pure NIMBY) στο οποίο οι ομάδες που αντιτίθενται, συμφωνούν με τον κοινωνικό σκοπό της προτεινόμενης δραστηριότητας, αλλά δεν συμφωνούν αυτή να λάβει χώρα στην περιοχή τους. β) πλήρη αποκήρυξη του προτεινόμενου έργου διότι υπάρχουν μεγάλες αντιδράσεις ενάντια σε αυτό (π.χ. πυρηνική ενέργεια). Αυτές οι καταστάσεις μπορούν να χαρακτηριστούν με παρόμοια ακρωνύμια όπως NIABY (not in any backyard) ή ακόμα ισχυρότερα όπως BANANA (built absolutely anything near anyone) ή αλλιώς, σύμφωνα και με την Schively (2007: 255), CAVes (citizens against virtually everything), γ) αμερόληπτη στάση, που μετατρέπεται σε αρνητική διότι κατά τη διάρκεια συζητήσεων σχετικά με την προτεινόμενη δραστηριότητα και την τοποθεσία της, εγείρεται ένα κλίμα δυσπιστίας απέναντι στον εργολάβο του έργου ή/και στην εποπτεύουσα αρχή και τέλος δ) αντίσταση που δημιουργείται από το γεγονός ότι τα συγκεκριμένα προτεινόμενα σχέδια είναι ελαττωματικά και ελλειπή χωρίς να απορρίπτεται εξολοκλήρου η τεχνολογία. Οι άνθρωποι σε αυτή την περίπτωση μπορεί να μην έχουν πειστεί για την καταλληλότητα του επιλεγμένου χώρου. Και οι τέσσερις συμπεριφορές μπορεί να παρουσιάζονται στην προσπάθεια χωροθέτησης ενός έργου, αλλά μόνο μια από αυτές αποκτά δεσπόζουσα θέση. Στις περισσότερες περιπτώσεις, οι εγκαταστάσεις πυρηνικών αποβλήτων και πυρηνικών εργοστασίων αποτελούν κλασικά παραδείγματα του δεύτερου τύπου αντίστασης. Αλλά δεν είναι η μόνη περίπτωση. Αρκετοί άνθρωποι μετατοπίστηκαν στο παρελθόν από την υποστήριξη του έργου στην καταπολέμηση του κατά τη διάρκεια μια δημόσιας συζήτησης για την χωροθέτηση νέων πυρηνικών εγκαταστάσεων, όπως έγινε στις ΗΠΑ το διάστημα μεταξύ 1980 και 1982 (Rosa and Freudenburg 1993 όπως αναφέρεται στο Wolsink 2000).

Η έννοια NIMBY έχει χρησιμοποιηθεί για την αιτιολόγηση αντίστασης σε προτεινόμενα επιβλαβή έργα που καθορίζεται σε ατομικό επίπεδο από άγνοια, ανορθολογικότητα και ιδιοτέλεια (Burningham et al. 2007 στο Devine-Wright 2009).

Εστιάζει επίσης πάνω σε στρατηγικές όπου οι κίνδυνοι, τα κόστη και τα οφέλη ανακατανέμονται σε τμήματα του πληθυσμού. Εικάζεται ότι η αντίστασή στο έργο καθαυτό βασίζεται στην έλλειψη πλήρους γνώσης για το πρόβλημα ή την εν λόγω τεχνολογία, μια υπόθεση εργασίας που χαρακτηρίζεται από την έλλειψη πληροφόρησης. Σύμφωνα με αυτή την αντίληψη, εάν τα ελλείμματα αυτά μειωθούν κατάλληλα και εάν τα “γεγονότα” του θέματος διαχωριστούν από τους “μύθους” (Devine-Wright 2006 όπως αναφέρεται στο Devine-Wright 2009), τότε τα επίπεδα αντίστασης θα ελαχιστοποιηθούν. Παρόλα αυτά πρόκειται για μια αντίληψη που έχει αρκετά επικριθεί καθώς ερευνητές απέδειξαν, χρησιμοποιώντας ποιοτικές μεθόδους έρευνας (Wright 1996), ότι οι κάτοικοι που αντιτίθενται δεν είναι καθόλου αμαθείς αλλά αντίθετα, όσο περισσότερο ενημερωμένοι είναι και όσο υψηλότερο επίπεδο εκπαίδευσης έχουν, τόσο πιθανότερο είναι να εκδηλώσουν εντονότερα αντιστάσεις στην χωροθέτηση μιας εγκατάστασης επεξεργασίας απορριμμάτων. Επιπρόσθετα, η κατηγορία της ιδιοτέλειας βασίζεται σε υποθέσεις ορθολογικής επιλογής που παραβλέπουν την σημασία ζητημάτων όπως ισότητας, δικαιοσύνης και εμπιστοσύνης σε ενεργειακές διαμάχες.

Τα κίνητρα που δημιουργούν συνήθως εκδηλώσεις τύπου NIMBY συνδέονται με τις επιπτώσεις στην υγεία των κατοίκων, τους περιβαλλοντικούς κινδύνους για το περιβάλλον, την πτώση της αξίας των ακινήτων, την έλλειψη εμπιστοσύνης στους ειδικούς και στις αρχές, την ανάγκη για συμμετοχή στην λήψη αποφάσεων, την καταστροφή άλλων οικονομικών τοπικών δραστηριοτήτων και ζητήματα δημοκρατίας και ισότητας (Shively 2007: 256, 258). Τις περισσότερες φορές σε μια κινητοποίηση εντοπίζονται περισσότερα από ένα εκ των παραπάνω κινήτρων, αλλά συχνά επικρατεί και προβάλλεται ένα κατά τη διάρκεια μιας συγκεκριμένης προσπάθειας (Wolsink 2000:57).

Η αντίληψη NIMBY αρχικά θεωρήθηκε σαν ένας μηχανισμός που αναγκάζει τους τοπικούς κατοίκους να δράσουν ορθολογικά, χωρίς συγκεκριμένο σχέδιο. Η τοπική αντιπολίτευση στα έργα αυτά συχνά συνδέεται με το σύνδρομο του «ελεύθερου καβαλάρη» (free rider): η άρνηση να πληρώσει τα απαραίτητα κόστη για την επίτευξη των δημόσιων αγαθών. «Οι επιτροπές των κατοίκων χαρακτηρίζονται από την περιορισμένη φύση των αιτημάτων τους...καθώς δεν παλεύουν για “μεγάλους

σκοπούς” αλλά απλώς για να υπερασπιστούν ένα συγκεκριμένο και ρητά ορισμένο υλικό συμφέρον» (Buso 1996: 197 στο della Porta 2008: 2). Στην πραγματικότητα ελάχιστοι άνθρωποι εμφανίζουν την συμπεριφορά του «ελεύθερου καβαλάρη» στο πλαίσιο αυτού του κοινωνικού διλήμματος (Wolsink 2000:56). Το φαινόμενο ορίστηκε ως «αντιθετική συμπεριφορά» που αναπαριστά θεωρητικά ένα ισοζύγιο στη διαμάχη. Οι αντιτιθέμενοι που κατευθύνονται από κίνητρα NIMBY υποτίθεται ότι αναγνωρίζουν και επωφελούνται από τα γενικότερα οφέλη των εγκαταστάσεων που αφορούν το σύνολο της κοινωνίας. Οι ανισότητες μεταξύ κόστη – οφέλη σε τοπικό και ατομικό επίπεδο παρέχουν επαρκείς εξηγήσεις για αυτή την «αντιθετική συμπεριφορά». Οι οπαδοί αυτής της θεωρίας υποστηρίζουν ότι όλοι δρουν ως *Homines economicus* δηλαδή λογικά, για το δικό τους όφελος. Η συνέπεια αυτής της βασικής υπόθεσης δεν θεωρείται τίποτα άλλο παρά οικονομική ορθολογικότητα από την οποία αναδύεται μια ωφελμιστική νοοτροπία. Έτσι, έχοντας αυτό σαν κριτήριο αναφοράς υποστηρίζεται πως ορισμένα είδη συμφερόντων θεωρούνται πιο «λογικά» σε σχέση με άλλα, όπως για παράδειγμα η αξία των ακινήτων σε σχέση με ανησυχίες σχετικά με την υγεία (Freudenburg and Pastor 1992). Προτεινόμενα εργαλεία για αυτήν την ερμηνεία αποφάσεων χωροθέτησης με όρους αγοράς είναι η αποζημίωση και ανταγωνισμός με την έννοια των πλειστηριασμών (Quah and Tan 1998 όπως αναφέρεται στο Wolsink 2006). Εάν αυτή η πορεία σκέψης ακολουθηθεί πιστά μπορεί να εξελιχθεί ιδεολογικά σε μια συντηρητική θέση με ισχυρή τεχνοκρατική ακόμα και φυλετική λογική (Inhaber 1998 όπως αναφέρεται στο Wolsink 2006).

Όσον αφορά το ζήτημα της ισότητας, η έρευνα έχει αποκαλύψει (Pollock 1998 όπως αναφέρεται στο Wolsnik 2006) διαδικασίες και μηχανισμούς «περιφεροποίησης», στις οποίες έντονες ρυπογόνες δραστηριότητες μπορεί να καταλήξουν σε περιοχές, οι οποίες κατοικούνται από κοινωνικές ομάδες και δεν έχουν τους πολιτικούς και οικονομικούς πόρους να αμυνθούν σε τέτοιες δραστηριότητες. Είναι το αποτέλεσμα της έλλειψης ισχύος σε αδύναμες κοινωνικό-οικονομικά κοινότητες και η πρόληψη αυτής της περιβαλλοντολογικής αδικίας χρειάζεται την ενίσχυση και ανάπτυξη του κοινωνικού κεφαλαίου σε κοινότητες που αντιμετωπίζουν επιβλαβείς εγκαταστάσεις, αντί διαδικασιών που εφαρμόζονται για να ξεπεράσουν τις αντιδράσεις (Wolsink 2006). Κοινότητες που βρίσκονται αντιμέτωπες με αποφάσεις χωροθέτησης εγκαταστάσεων με τοπικούς και περιβαλλοντολογικούς κινδύνους, αντιμετωπίζουν

ένα δίλημμα διπλής θυματοποίησης: έχουν να επιλέξουν ανάμεσα στην αποδοχή ενός επιβλαβούς περιβάλλοντος ή του αποκλεισμού καθώς θεωρούνται οι ίδιοι επιβλαβείς (Lake 1996 στο Wolsink 2006).

Επιπλέον, η άποψη ότι η εγωιστική αντίληψη, η οποία αντιπροσωπεύει τις προσωπικές αντιλήψεις σε σχέση με τα οφέλη και τα κόστη, θεωρείται καθοριστική για την ατομική επίτευξη των επιδιωκόμενων στόχων, δεν επιβεβαιώνεται από την βιβλιογραφία σύμφωνα με τους Lober & Green (1994: 35). Οι δε προσωπικοί στόχοι δεν περιορίζονται σε αυτούς που αφορούν άμεσα την υλική ευημερία των ατόμων σχετικά με την οικονομική τους κατάσταση, υγεία, κατοικία κ.α. Για παράδειγμα, οι απόψεις των εργαζόμενων και των ανέργων διαφέρουν ελάχιστα σε θέματα όπως εάν η κυβέρνηση θα έπρεπε να εγγυηθεί την απασχόληση ή να επεκτείνει προγράμματα δημιουργίας θέσεων εργασίας ή εάν οι ιδιοκτήτες ακινήτων είναι πιο δεκτικοί σε φοροαπαλλαγές σε σχέση με τους ενοικιαστές ή εάν οι καπνιστές είναι πιο εχθρικοί σε αυξήσεις στους φόρους καπνών ή περιορισμούς σε σχέση με τους μη καπνιστές. Συνολικά, αν και οι διάφορες πολιτικές επηρεάζουν κάποιους περισσότερο σε σχέση με άλλους, τα προσωπικά οφέλη και ζημιές είναι κακοί προγνωστικοί παράγοντες για το πώς θα δράσουν (ο.π.).

Από τα παραπάνω προκύπτει, όπως σημειώνει και η Devine-Wright (2009), ότι η έννοια NIMBY δημιουργεί σύγχυση και δρα αναποτελεσματικά, εάν η αντίσταση στο επιδιωκόμενο έργο θα πρέπει να γίνεται αντιληπτή σαν μια στάση ή πεποίθηση απέναντι σε μια συμπεριφορική αντίδραση από μεμονωμένα άτομα ή συλλογικές δράσεις οργανωμένων ομάδων. Ο Kempton et al. (2005: 124 όπως αναφέρεται στο Wolsink 2006) σημειώνει ότι ο όρος δεν πρέπει να χρησιμοποιείται για τρεις λόγους: δρα υποτιμητικά υπονοώντας έναν υποκινούμενο εγωισμό σαν αιτία, δεύτερον συσκοτίζει τις πραγματικές αιτίες εναντίωσης που δεν εξηγούνται επαρκώς, ενώ «τοποθετούν τους κατοίκους σε μια παράνομη θέση» (Jobert 1998 στο della Porta & Piazza 2008: 3). Προς επίρρωση αυτού ο Futrell (2003) αναφέρει ότι η αντίδραση τύπου NIMBY είναι αποτέλεσμα μιας δυνητικής, πολύπλοκης διαδικασίας κατασκευής πλαισίωσης, η οποία είναι κοινωνικά κατασκευασμένη και παραβλέπονται οι κοινωνικές διαδικασίες και ενδεχόμενα που την αναδύουν. Ο Wolsnik (2006: 90) στην μελέτη του σημειώνει:

«Οι αναλύσεις για την περιβαλλοντική αδικία και τα ρατσιστικά κοινωνικοοικονομικά και διαφυλικά χαρακτηριστικά της, είναι πολύ σοβαρή και σύνθετη υπόθεση για να αναλυθεί με απλούς τρόπους, ώστε να νομιμοποιήσουν απλοϊκές πολιτικές. Είναι σημαντικό το γεγονός, ότι ενώ οι συγκρούσεις γίνονται πραγματικά για την αποκατάσταση της δικαιοσύνης, η ετικέτα NIMBY είναι πιθανό να επιδεινώσει την ένταση των συγκρούσεων και να οδηγήσει σε συναισθήματα αποκλεισμού, θλίψης και καταπίεσης (Burningham 2000: 66 όπως αναφέρεται στο Wolsink 2006). [...] Επομένως, η χρήση του NIMBY, ως αναλυτικό εργαλείο είναι επιστημονικά επικίνδυνη και πρέπει να εγκαταλειφθεί διότι κρύβονται τα πραγματικά κίνητρα και δεν εξακριβώνεται τι πραγματικά συμβαίνει σε περιπτώσεις εναντίωσης σε προτεινόμενες εγκαταστάσεις».

Όλες αυτές οι συγχύσεις και ασάφεις, σε συνδυασμό με την υποτιμητική φύση της έννοιας, οδήγησε μερικούς επιστήμονες να προτείνουν ότι αυτή θα πρέπει να χρησιμοποιείται περισσότερο προσεκτικά ή να εγκαταλειφθεί εξολοκλήρου καθώς είναι επιστημονικά επικίνδυνη, είτε χρησιμοποιείται ως έννοια είτε ως εργαλείο ανάλυσης (Wolsink 2006, Michaud et al. 2000).

3. Το χρονικό του κινήματος της Κερατέας

Ο αγώνας των κατοίκων ενάντια στη χωματερή στη Κερατέα έχει τρεις κύκλους διαμαρτυρίας: η διαμάχη ξεκινά όταν ο αρχαιολογικός χώρος του Οβριόκαστρου κηρύχθηκε Α' Ζώνη απολύτου προστασίας λόγω αρχαιολογικού ενδιαφέροντος (ΦΕΚ 1070/29.12.1995) με υπογραφή του τότε υπουργού Πολιτισμού Θάνου Μικρούτσικου (Το Ποντίκι, 30/12/2010). Την ίδια ημέρα (29.12.1995) δημοσίευσης του ΦΕΚ, με έγγραφο του ΕΣΔΚΝΑ (Ενιαίος Σύνδεσμος Δήμων και Κοινοτήτων Νομού Αττικής), ο οποίος είναι ο αρμόδιος φορέας για τη διαχείριση των απορριμμάτων, υποδεικνύεται ως χώρος για ίδρυση ΧΥΤΑ. Τα επόμενα χρόνια το υπουργείο ΠΕΧΩΔΕ πιέζει για να μη γίνει ο αρχαιολογικός χώρος ΧΥΤΑ. Με δύο διαδοχικά έγγρατά του, επί υπουργίας Κ. Λαλιώτη, απαγορεύεται η ίδρυση ΧΥΤΑ σ' αυτόν τον χώρο (2676/6.6.1996, 1867/17.4.1997). Το 2001 ο ΕΣΔΚΝΑ προτείνει με νέα μελέτη την Κερατέα και δύο χρόνια αργότερα, η τότε υπουργός ΠΕΧΩΔΕ, Βάσω Παπανδρέου, με νόμο χωροθετεί το έργο στο πλαίσιο του Περιφερειακού σχεδιασμού για τη διαχείριση αστικών στερεών απορριμμάτων (ΠΕΣΔΑ) στην Αττική. Το ίδιο έτος, κατά το οποίο εκδόθηκε ο ανωτέρω νόμος (2003), ο Προϊστάμενος της Β' Εφορείας Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων μεταβάλλει τις προηγούμενες του θέσεις που είχε εκφράσει το 1996 και 1997, γνωστοποιώντας, με νέο έγγραφό του (7095/03.10.2003), προς το Υπουργείο Πολιτισμού ότι επιτρέπεται η εγκατάσταση του ΧΥΤΑ στη περιοχή. Η περιβαλλοντική μελέτη προσβάλλεται στο Συμβούλιο της Επικρατείας (ΣΤΕ), από τον Δήμο Κερατέας ο οποίος χάνει στο Ανώτατο Ακυρωτικό Δικαστήριο την υπόθεση (Μάρτιος 2007)¹. Ωστόσο, η προτεινόμενη έκταση είχε χαρακτηριστεί από τις σχετικές αρχές, ως αρχαιολογικός χώρος και τοπίο ιδιαίτερου φυσικού κάλλους, με αποτέλεσμα να προκαλέσει την αντίδραση των κατοίκων, οι οποίοι συγκρότησαν μια συντονιστική επιτροπή σε συνεργασία με την δημοτική αρχή που θα είχε σαν αντικείμενο την ενασχόληση με το συγκεκριμένο θέμα. Από τότε ξεκινά μια μακρά περίοδος επώασης της διαμάχης, όπου οι κάτοικοι οργάνωσαν τις πρώτες εκδηλώσεις διαμαρτυρίας. Χαρακτηριστικά η πρώτη συγκέντρωση διαμαρτυρίας έγινε στις 22 Μαρτίου 1996 στην λεωφόρο Αθηνών – Σουνίου, στην είσοδο της πόλης, ενώ την ίδια χρονιά καταγράφονται περίπου 16 εκδηλώσεις διαμαρτυρίας, τυπώνονται οι

¹ <http://www.nomosphysis.org.gr/articles.php?artid=3874&lang=1&catid=1#top>

πρώτες αφίσες και προκηρύξεις ενώ συλλέγονται 5.000 υπογραφές κατοίκων της Κερατέας ενάντια στο έργο.

Η περίοδος 2007-2010 καλύπτει το δεύτερο κύκλο διαμαρτυρίας, όπου υπάρχει εντατικοποίηση και διάχυση των εκφράσεων διαμαρτυρίας όπως επίσης αύξηση στα επίπεδα συμμετοχής. Η απορριπτική δικαστική απόφαση σε συνδυασμό με την αλλαγή της δημοτικής αρχής το 2006 έδωσε νέα πνοή στη διαμάχη των κατοίκων. Το θέμα πλέον μπαίνει σε προτεραιότητα για την τοπική κοινωνία και επισκιάζει όλα τα υπόλοιπα. Η διαμάχη «ανοίγεται» σε πλατύτερα κομμάτια της τοπικής κοινωνίας, η συντονιστική επιτροπή κατοίκων, που ασχολείται με το συγκεκριμένο ζήτημα (Συντονιστική Επιτροπή αγώνα κατά του ΧΥΤΑ) ανασυστήνεται καθώς και η Γραμματεία της και πλέον συνεδριάζει σε τακτική βάση ανά δεκαπέντε μέρες. Η συμμετοχή σε αυτή αυξήθηκε εντυπωσιακά, (σύμφωνα με μαρτυρίες των κατοίκων κυμαινόταν από 100 έως 400 άτομα) και ήταν ανοιχτή σε όποιον/α το επιθυμούσε να συμμετάσχει. Όπως αναφέρει και μια κάτοικος «όλη αυτή η συνεχής συνάντηση μας κάνει και γνωριζόμαστε και δένουμε μεταξύ μας» (Συνέντευξη 2 - Μ.Δ.) Επιπρόσθετα εγκαινιάζεται ένα παρατηρητήριο-φυλάκιο στο χώρο του Οβριοκάστρου, όπου οι κάτοικοι παρακολουθούν με βάρδιες για τυχόν κίνηση εγκατάστασης μηχανημάτων του εργολάβου στο χώρο ενώ, οργανώνεται ένα σχέδιο αντίδρασης σε περίπτωση που αυτά εμφανιστούν. Όπως αναφέρει χαρακτηριστικά ένα φυλλάδιο, που μοιράστηκε σε όλους τους κατοίκους:

«Ήρθε η ώρα να πάρεις θέση μάχης κατά της χωματερής. Οι σειρήνες και οι καμπάνες της πόλης θα ηχήσουν μόλις εντοπιστούν τα ΜΑΤ και ο εργολάβος του έργου. Οδηγίες θα δίνονται μέσω sms και από μεγάφωνα. Η πρόσβαση στο χώρο θα γίνει με ιδιωτικά οχήματα και με πούλμαν από την κεντρική πλατεία. Καθ' όλη τη διάρκεια της κινητοποίησης, άνθρωποι του δήμου και του συντονιστικού αγώνα θα δίνουν οδηγίες».

Η συνεχιζόμενη παρουσία εκεί επίσης λειτούργησε ως παράγοντας σύσφιξης των σχέσεων μεταξύ των κατοίκων. «Το कारαούλι εκεί πάνω μας δένει πάρα πολύ, ήμασταν μια δεμένη ομάδα ανθρώπων» όπως λέει χαρακτηριστικά μια κάτοικος. Το καλοκαίρι του 2008 εμφανίζονται στο χώρο ορισμένοι τεχνικοί του έργου, που διεξήγαγαν την προμελέτη, και εκδιώχθηκαν από τους κατοίκους, χωρίς να ολοκληρώσουν τις εργασίες τους. Από το διάστημα αυτό και μετά οι κάτοικοι

βρίσκονται σε εγρήγορση για την εμφάνιση των σκαφτικών μηχανημάτων και της αστυνομίας, διάστημα που κράτησε συνολικά τρία χρόνια.

Την περίοδο αυτήν πραγματοποιούνται πολλές εκδηλώσεις διαμαρτυρίας, διαδηλώσεις, ημερίδες, πρωτοβουλίες από διάφορους φορείς της πόλης (συμβούλια νέων, ομάδες γυναικών, πολιτιστικοί σύλλογοι) με σκοπό την ευαισθητοποίηση της ευρύτερης κοινωνίας πάνω στο ζήτημα σε συνδυασμό με επιπρόσθετες δικαστικές προσφυγές, με σκοπό την καθυστέρηση του έργου, ενώ εκδίδεται τοπική εφημερίδα της δημοτικής αρχής που ενημερώνει σε τακτά χρονικά διαστήματα τον ντόπιο πληθυσμό πάνω στην εξέλιξη της διαμάχης.

Έμφαση δόθηκε και στον πολιτιστικό τομέα² με εκδόσεις βιβλίων πάνω στον αρχαιολογικό χώρο και φωτογραφικών λευκωμάτων της περιοχής από την δημοτική αρχή, δημιουργία δυο ντοκιμαντέρ, πλήθος μουσικών συναυλιών, όπως το φεστιβάλ Οβριοκάστρου που πραγματοποιείται κατ' έτος το διάστημα 2008 - 2010 στο χώρο που προορίζεται για ΧΥΤΑ συγκεντρώνοντας πολλές χιλιάδες κόσμου καθώς και έμμεσες εκδηλώσεις που σχετίζονται με την υπεράσπιση του αρχαιολογικού χώρου, την επίσκεψη μαθητών της Κερατέας στο Μουσείο της Περγάμου στο Βερολίνο, όπου εκτίθεται η Θεά του Βερολίνου (εύρημα από την Κερατέα) κ.α.. Ειδικά η έκδοση του βιβλίου για τον αρχαιολογικό χώρο αποτέλεσε το «οπλοστάσιο» επιχειρημάτων στην επιμόρφωση των κατοίκων πάνω στο οποίο στηρίχτηκαν οι αντιρρήσεις εναντίον του ΧΥΤΑ.

Συνοπτικά, θα λέγαμε ότι την περίοδο αυτή έχουν καταγραφεί πάνω από 70 εκδηλώσεις και κινητοποιήσεις ενάντια στην κατασκευή του έργου. Η υλικοτεχνική υποδομή που προσέφερε η δημοτική αρχή διευκόλυνε αρκετά το έργο της τοπικής επιτροπής. Επιπλέον, έρχονται σε επικοινωνία με κατοίκους άλλων περιοχών (Γραμματικό, Λευκίμμη) που πρόκειται να κατασκευαστούν παρόμοια έργα, σε μια προσπάθεια να συντονίσουν τις αντιδράσεις τους. Η επιτροπή κατοίκων συμμετείχε στην διαδήλωση αλληλεγγύης το καλοκαίρι του 2008 προς στους κατοίκους της Λευκίμμης και βρισκονταν στο πλευρό των κατοίκων της κοινότητας Γραμματικού (2009) όταν αντιμετώπιζαν τις δυνάμεις καταστολής. Οι εμπειρίες και τα διδάγματα

² <http://antixyta.blogspot.com/2011/03/15-1996-2011.html>

από αυτές τις κινητοποιήσεις ήταν πολύτιμα και για την δική τους περίπτωση. Ειδικά για την περίπτωση του Γραμματικού, όπου οι διαμάχες και οι προστριβές μεταξύ των κατοίκων εκεί είχαν σαν αποτέλεσμα την υποχώρηση τους απέναντι στο έργο, αποτέλεσε οδηγό στους κατοίκους της Κερατέας για την εξασφάλιση ενότητας στο εσωτερικό τους σε μια προσπάθεια να μην αναλωθούν σε δευτερεύοντα ζητήματα. Στη φάση αυτή τα επιχειρήματα των κατοίκων εμπλουτίζονται εναντίον τόσο της προτεινόμενης τεχνολογικής μεθόδου επεξεργασίας των απορριμμάτων όσο και με τον συνολικό σχεδιασμό καθαυτό καθώς, με την πάροδο του χρόνου, έχουν καταστεί ηλικιακά παρωχημένοι και τεχνολογικά ξεπερασμένοι. Παράλληλα έρχονται σε επαφή με ειδικούς του χώρου και προτείνουν εναλλακτικές λύσεις για την διαχείριση των απορριμμάτων. Επιπρόσθετα, έχοντας χάσει σταδιακά τα περισσότερα από τα νομικά όπλα που είχαν στη διάθεση τους μέσω δικαστικών προσφυγών, καταγγέλλουν τη διαφθορά και διαπλοκή στην διαδικασία δημοπράτησης του έργου, σε μια προσπάθεια να προωθηθούν συγκεκριμένες τεχνικές διαχείρισης από συγκεκριμένη ιδιώτη – εργολάβο. Η υποστήριξη κατασκευής ή όχι του ΧΥΤΑ στις δημοτικές – νομαρχιακές εκλογές του 2010 ήταν ένα κεντρικό ζήτημα για την τοπική κοινωνία, όπου όλοι οι υποψήφιοι έπρεπε να πάρουν θέση κατά τη διάρκεια της προεκλογικής εκστρατείας ανεξαρτήτου πολιτικής τοποθέτησης/ένταξης.

Ο τρίτος κύκλος διαμαρτυρίας (2010-2011) που χαρακτηρίζεται ως «υψηλής έντασης», περιλαμβάνει την απόπειρα κατασκευής του έργου και την ενεργή (συγκρουσιακή) παρεμπόδιση του από τους κατοίκους. Στη διάρκεια αυτής της φάσης έχουμε την καθολική αντίσταση και συμμετοχή των κατοίκων από όλο το ηλικιακό φάσμα, καθώς και αρκετών αλληλέγγυων ομάδων (σωματεία, εργατικά κέντρα, κινήσεις γειτονιών, πολ. οργανώσεων και ΜΚΟ). Η διαμάχη πλέον αποκτά αναβαθμισμένα ποιοτικά χαρακτηριστικά ξεπερνώντας τον τοπικό χαρακτήρα του έργου και παίρνει εθνική εμβέλεια εξαιτίας της βίαιης παρέμβασης της αστυνομίας και κυρίως μέσω των ΜΜΕ που εστιάζουν στις βίαιες εκδηλώσεις. Οι ανταποκρίσεις του Τύπου ήταν συνεχείς την περίοδο ανάμεσα στο Δεκέμβρη 2010 με το Μάρτιο 2011, μια περίοδο που η περιοχή είχε «στρατιωτικοποιηθεί» καθώς βρισκόταν, όπως οι κάτοικοι χαρακτηρίζουν, «υπό κατοχή» από τις αστυνομικές δυνάμεις, που επέβαλαν σε οδικά σημεία (μπλόκα) τον έλεγχο εισόδου – εξόδου από την περιοχή όσο και από τους οδικούς άξονες που είχαν καταληφθεί από τους

αντιτιθέμενους. Ο μεγάλος αριθμός αστυνομικών δυνάμεων που παρέμεναν επί μακρόν στη περιοχή, οι επιχειρήσεις της αστυνομίας εντός και εκτός της πόλης, ο έλεγχος σε σπίτια κατοίκων καθώς και το γεγονός ότι η αστυνομία είχε καταλάβει μία περιοχή του Δήμου Κερατέας πάνω από 8.000 στρέμματα, ενώ η επίμαχη ήταν μόλις 540 και, απέκλειαν την πρόσβαση στις καλλιέργειες, τα κτήματα και τα σπίτια, με αποτέλεσμα η προσέγγιση σε αυτά να γίνεται με δυσκολία κατόπιν εξονυχιστικού ελέγχου συνηγορούν στην «στρατιωτικοποίηση» της περιοχής. Πλέον, πέρα από τα τεχνικά και νομικά ζητήματα του έργου, δίνεται έμφαση στα οικονομικά συμφέροντα που κυριαρχούν μεταξύ εργολάβων και πολιτικής ζωής. Σημαντικό ρόλο σε αυτό θα παίξει και η χρονική συγκυρία, καθώς η είσοδος του μνημονίου – ΔΝΤ στη χώρα λειτουργεί απονομιμοποιητικά και εντείνει την κρίση εκπροσώπησης στην πολιτική ζωή της χώρας. Η παρατεταμένη σύγκρουση με τις δυνάμεις καταστολής θα δώσει μια συμβολική διάσταση στον αγώνα, που θα αποτελέσει σημείο αναφοράς σε εθνικό επίπεδο ενάντια στα μέτρα λιτότητας που έπαιρνε η κυβέρνηση εκείνη την περίοδο.

Όλα ξεκίνησαν τα ξημερώματα τις 10^{ης} Δεκεμβρίου 2010, όταν δυνάμεις της αστυνομίας προσπάθησαν να εισέλθουν στο χώρο που έχει αποφασιστεί ότι θα κατασκευαστεί ο ΧΥΤΑ, συνοδεύοντας τέσσερα μηχανήματα της κοινοπραξίας, στην οποία είχε ανατεθεί το έργο. Από τότε και για 128 ημέρες ξεκινά μια βίαιη αντιπαράθεση με την αστυνομία, που περιελάμβανε σχεδόν όλες τις μορφές άμεσης δράσης (οδομαχίες, μπλόκα, καταλήψεις, δολιοφθορές κ.α.) και έληξε στις 18 Απριλίου 2011 ύστερα από συμφωνία μεταξύ του Υπουργείου Περιβάλλοντος και της δημοτικής αρχής με την ταυτόχρονη αποχώρηση των δύο πλευρών και την αποκατάσταση της οδικής κυκλοφορίας. Σύμφωνα με το σχέδιο προετοιμασίας των κατοίκων οι καμπάνες της πόλης ήχησαν όταν έγινε αντιληπτή η παρουσία της αστυνομίας και ο κόσμος άρχισε να συγκεντρώνεται στη Λεωφόρο Λαυρίου. Όπως δηλώνει και μια κάτοικος «ήμασταν προετοιμασμένοι γι' αυτό το μήνυμα από χρόνια» (Ελευθεροτυπία, 14/12/2010). Σύντομα ξεκίνησαν και οι πρώτες αψιμαχίες με τις αστυνομικές δυνάμεις οι οποίες προσπάθησαν να διασπάσουν τον κλοιό των κατοίκων και ακολούθησαν οι πρώτες συλλήψεις, σκηνικό που επαναλήφθηκε και τις επόμενες μέρες. Οι διαδηλωτές πέταξαν πέτρες, βόμβες μολότοφ, έγιναν εμπρησμοί σε αγροτικές εκτάσεις ενώ αναφέρθηκαν ακόμη και πυροβολισμοί. Η αστυνομία από την πλευρά της απάντησε με δακρυγόνα και χειροβομβίδες κρότου - λάμψης.

Συγχρόνως, τα σχολεία της περιοχής κλείνουν και οι μαθητές πραγματοποιούν πορεία στο μπλόκο. Προκειμένου να υπάρχει συνεχής παρουσία των κατοίκων στο σημείο, οι μαθητές κρατούν το δρόμο κλειστό τις πρωινές ώρες, ενώ οι ενήλικοι τις απογευματινές-βραδινές. Την δεύτερη μέρα παρουσίας της αστυνομίας, οι κάτοικοι προσέφυγαν εκ νέου στην δικαιοσύνη και πέτυχαν την πρώτη τους μερική νίκη, την προσωρινή αναστολή του έργου χωρίς ωστόσο οι αστυνομικές δυνάμεις να αποχωρήσουν από το χώρο. Το γεγονός αυτό προκάλεσε τη μήνη των κατοίκων, καθώς η μη έναρξη των εργασιών καθιστούσε την παρουσία τους εκεί περιττή· παρά όλα αυτά παρέμειναν, σύμφωνα με τους κατοίκους, για να προφυλάσσουν τα μηχανήματα που εγκατέστησε ο εργολάβος μέσα στο χώρο κατασκευής του ΧΥΤΑ. Οι προστριβές με την αστυνομία συνεχίστηκαν και τις επόμενες μέρες με συνεχόμενες διαδηλώσεις στο κύριο σημείο αποκλεισμού και αυξομειώσεις στην ένταση ενώ οι διαδηλωτές καταγγέλλουν αρκετά φαινόμενα ρεβανσισμού από την πλευρά της αστυνομίας, όπως με την καταστροφή των αμαξιών των κατοίκων το βράδυ της 5 Ιανουαρίου 2011 (και είχε σαν αποτέλεσμα την επίθεση στο αστυνομικό τμήμα της περιοχής και τον πυρπολισμό αστυνομικών οχημάτων), τα οποία όμως λειτούργησαν αντίστροφα σαν γεγονότα συσπείρωσης και ακόμη περισσότερης αποφασιστικότητας των κατοίκων. Σταδιακά το επίκεντρο της κοινωνικής ζωής της πόλης μεταφέρθηκε στο κατελημμένο έδαφος της Λεωφόρο Λαυρίου, το οποίο απέκτησε την δικιά του καθημερινότητα. Στήθηκε πρόχειρα μια σκηνή και ξεκίνησαν οι πρώτες καλλιτεχνικές εκδηλώσεις σε σχεδόν καθημερινή βάση (συναυλίες, κάλαντα, εορτασμός Θεοφανίων κ.α.). Το τσουχτερό κρύο κάνει δύσκολη την παραμονή των κατοίκων στο σημείο, με αποτέλεσμα να αναγκάζονται να αποχωρούν από το χώρο και να επανέρχονται. Οι συνθήκες διαβίωσης αρχίζουν σταδιακά να βελτιώνονται. Φέρνουν ρεύμα, στήνουν πλαστικά κιόσκια και φαρμακείο, βιδώνουν στο δρόμο παγκάκια, έρχονται πολλές καρέκλες, μεγάλες ομπρέλες για την βροχή, τραπέζια, ηχοσυστήματα και χημικές τουαλέτες. Ο κάθε κάτοικος και επαγγελματίας της πόλης συνεισφέρει όπως μπορεί κατά βάση αφιλοκερδώς. Αργότερα, δημιούργησαν μια πρόχειρη ξύλινη κατασκευή, που πήρε το όνομα «Άπαρτο Κάστρο» προκειμένου να προφυλάσσονται από τις καιρικές συνθήκες που αποτέλεσε τον τόπο συνάθροισης και συζητήσεων και γενικότερα το επίκεντρο του αγώνα. Αρχίζει να εκπέμπει το ράδιο Οβριόκαστρο. Ο πειρατικός ραδιοφωνικός σταθμός του των κατοίκων, ο εξοπλισμός του οποίου είχε αγοραστεί δύο χρόνια πριν με έρανο που

είχε πραγματοποιήσει η Συντονιστική Επιτροπή Αγώνα. Αντίστοιχο μπλόκο με αποκλεισμό της λεωφόρου έγινε και από την πλευρά της πόλης του Λαυρίου το οποίο δεν είχε την ίδια μαζικότητα από πλευράς κατοίκων καταστράφηκε σε σύντομο διάστημα από τις αστυνομικές δυνάμεις. Οι εκδηλώσεις διαμαρτυρίας συνεχίστηκαν σε τακτική βάση από τους κατοίκους: Την Κυριακή 26 Δεκεμβρίου 2010 οι κάτοικοι προχώρησαν σε πορεία και συμβολικό αποκλεισμό του αεροδρομίου Ελ. Βενιζέλος με άνοιγμα των διοδίων της Αττικής Οδού, στις 2 Φεβρουαρίου 2011 απέκλεισαν την Εφορία Λαυρίου με συμβολικό χτίσιμο της εισόδου, στις 13 Φεβρουαρίου μια ομάδα πολιτών από το Λαύριο ανεβαίνουν στον αρχαιολογικό ναό του Ποσειδώνα στο Σούνιο αναρτώντας γιγάντιο πανό που λέει στα Αγγλικά: «Εναντιωνόμαστε στην κατασκευή χωματερής στον αρχαιολογικό χώρο του Οβριοκάστρου» και από κάτω στα ελληνικά «Όχι χωματερή στον αρχαιολογικό χώρο του Οβριοκάστρου». Στις 23 Φεβρουαρίου συμμετέχουν στην πορεία της πανελλαδικής γενικής απεργίας, στις 4 και 9 Μαρτίου έγινε αποκλεισμός υποκαταστημάτων τράπεζας και κάλεσμα μποϊκοτάζ ιδιοκτησίας του εργολάβου, στις 13 Μαρτίου αποκλεισμός της λεωφόρου Λαυρίου μαζί με άλλους δήμους της περιοχής που επαναλήφθηκε και στις 4 Απριλίου στη λεωφόρο Σουνίου. Συγχρόνως με τα παραπάνω αναπτύσσεται ένα κίνημα αλληλεγγύης από κοινωνικά κέντρα, στέκια και οργανώσεις σε όλη την επικράτεια που κάνουν γνωστό το ζήτημα της Κερατέας μέσω δράσεων αντιπληροφόρησης καθώς οι κάτοικοι παρέμεναν αποκομμένοι από τα ΜΜΕ.

Η περίοδος αυτή καταλήγει με μια μερική νίκη των κατοίκων τον Απρίλιο του 2011 με την αναβολή των έργων ύστερα από μια σειρά δικαστικών αποφάσεων, την αποχώρηση των αστυνομικών δυνάμεων και την έναρξη διαπραγματεύσεων και συνδιαλλαγών ανάμεσα στην τοπική δημοτική αρχή και τη κυβέρνηση για την εξεύρεση μιας συμβιβαστικής λύσης. Το θέμα παραμένει σε εκκρεμότητα και δεν έχει ληφθεί κάποια τελική απόφαση.

4. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

4.1. Μέθοδος

Η συλλογή των δεδομένων της έρευνας έγινε την περίοδο μεταξύ Απριλίου 2011 και Αυγούστου 2012, χρησιμοποιώντας μια προσέγγιση που περιελάμβανε μεθόδους καταγραφής και συλλογής δεδομένων, συνεντεύξεων και συμμετοχικής παρατήρησης.

Επίσης, συλλέξαμε άρθρα από το σύνολο σχεδόν του έντυπου καθημερινού τύπου την περίοδο Δεκέμβριος 2010-Απρίλιος 2011 (Εφημερίδες: Τα Νέα Καθημερινή, Το Ποντίκι, Ελευθεροτυπία, Βήμα), τα οποία αφορούσαν την τρίτη φάση της διαμάχης. Το διαδίκτυο αποτέλεσε χρήσιμο εργαλείο συλλογής πληροφοριών, τόσο από τα ειδησεογραφικούς ιστοτόπους τοπικής απεύθυνσης (π.χ. forkeratea.gr), όσο και από blogs που αποτελούσαν τα κύρια όργανα δημοσιοποίησης και ενημέρωσης από την πλευρά των κατοίκων, κυρίως το lanreotiki.gr και antixyta.blogspot.com. Επιπλέον το athens.indymedia.com χρησιμοποιήθηκε για την συλλογή κειμένων με αναλύσεις, προκηρύξεις και ανακοινώσεις αλληλέγγυων ομάδων ή οργανώσεων από διάφορους πολιτικούς χώρους που στήριζαν και διέδιδαν τη διαμάχη από την σκοπιά των κατοίκων.

Επιπρόσθετα, παρακολουθήσαμε ανοιχτές συνελεύσεις των κατοίκων στον κατελημμένο χώρο, που οι κάτοικοι είχαν διαμορφώσει το διάστημα που η διαμάχη βρισκόταν σε εξέλιξη, εκδηλώσεις και άλλα γεγονότα, είτε προσωπικά είτε από καταγεγραμμένο οπτικοακουστικό υλικό διαθέσιμο στο διαδίκτυο. Με βάση αυτά τα δεδομένα που είχαμε συλλέξει, πραγματοποιήσαμε επτά προσωπικές συνεντεύξεις βάθους με κατοίκους της περιοχής με την προϋπόθεση ότι είχαν ενεργό συμμετοχή στα γεγονότα.

4.2. Ερευνητικό Υλικό

Ως ερευνητικό υλικό επιλέχθηκε η συνέντευξη βάθους. Η συνέντευξη βάθους είναι ποιοτική μέθοδος έρευνας, που έχει ως κύριο σκοπό να συλλέξει δεδομένα πάνω σε ένα συγκεκριμένο θέμα. Η ερευνητική ημι-δομημένη συνέντευξη βάθους, θεωρήθηκε

η καταλληλότερη για τη συγκέντρωση των δεδομένων, λόγω των πλεονεκτημάτων που προσφέρει η μέθοδος αυτή. Μεταξύ αυτών, αναφέρουμε τη μεγαλύτερη ευελιξία στην διαμόρφωση των ερωτήσεων, τη δυνατότητα καταγραφής πληροφοριών πέραν αυτών που διοχετεύονται μέσω του λόγου (λεκτική και μη λεκτική έκφραση), την ανάδυση συναισθημάτων, την αμεσότητα με το δείγμα, την ελευθερία των υποκειμένων να εκφράζονται με τους δικούς τους όρους χρησιμοποιώντας τις ιδέες και τις αντιλήψεις τους και το ιδιαίτερα πλούσιο περιεχόμενο των απαντήσεων στην καθημερινή γλώσσα (Κατερέλος 2002).

Η χρήση ημι-δομημένης συνέντευξης είναι ιδιαίτερα χρήσιμη για την απόκτηση μιας λεπτομερούς εικόνας των θέσεων, των αντιλήψεων ή εννοιών των συμμετεχόντων, σε ένα συγκεκριμένο θέμα (Smith 1996). Προτιμήσαμε να είμαστε πρόσωπο με πρόσωπο με τους ανθρώπους που θέλαμε ρωτήσουμε λαμβάνοντας υπόψη τα πλεονεκτήματα που προσφέρει αυτή η μέθοδος. Η ποιοτική προσέγγιση είναι μέσον διερεύνησης συναισθημάτων, νοημάτων και αναπαραστάσεων, που αποδίδει ο λόγος των υποκειμένων, δίνει έμφαση στο περιεχόμενο και την ανάλυση της ανθρώπινης εμπειρίας και προϋποθέτει στενή επαφή μεταξύ ερευνητή και ερευνώμενου (Bryman 1988).

Οι ερωτήσεις προσαρμόζονταν ανάλογα με τις ανάγκες τις κάθε συνέντευξης και δεν είχαν αυστηρά μια συγκεκριμένη σειρά ή διατύπωση. Προτιμήθηκε αυτός ο τρόπος, για να μπορεί ο ερωτώμενος να αναπτύσσει ελεύθερα και σε βάθος τις σκέψεις του και τις απόψεις του, χωρίς τον περιορισμό συγκεκριμένων κάθε φορά ερωτημάτων, αλλά και ο ερευνητής αισθάνεται ελεύθερος να αλλάξει την σειρά των ερωτήσεων του ή ακόμη να αλλάξει και την διατύπωση τους ανάλογα με την ροή και τις περιστάσεις της συζήτησης. Είναι πιθανό ότι οι συνεντευξιαζόμενοι αναδόμησαν εν μέρει την κατανόηση των κινήτρων τους και περιστατικών υπό το φως των ύστερων γεγονότων κατά τη διάρκεια της διαμάχης. Με την διασταύρωση των παρατηρήσεων τους με άρθρα και αναρτήσεις στο διαδίκτυο ελέγξαμε την εγκυρότητα και αξιοπιστία των απόψεων τους. Παρουσιάζω την υπόθεση σε αφηγηματική μορφή για να αναδείξω την φύση της διαμάχης και του συνεπακόλουθου μετασχηματισμού της.

4.3. Διαδικασία

Μετά την επιλογή και προσέγγιση των συμμετεχόντων στην έρευνα, πραγματοποιήθηκαν οι συνεντεύξεις. Λόγω της φύσης του θέματος της έρευνας που απαιτεί έναν βαθμό «έκθεσης», κρίθηκε σκόπιμο να δοθεί εξήγηση ότι η συμμετοχή τους ήταν ανώνυμη και θα οι απαντήσεις τους θα χρησιμοποιηθούν μόνο για ερευνητικούς σκοπούς. Η διευκρίνιση αυτή κρίθηκε απαραίτητη για να τους προφυλάξει από συναισθήματα άγχους και αμηχανίας και να διασφαλίσει το δυνατότερο ειλικρινείς απαντήσεις.

Οι συνεντεύξεις μαγνητοφωνήθηκαν κατόπιν εγκρίσεως των συμμετεχόντων με την διαβεβαίωση ότι το υλικό αυτό θα χρησιμοποιηθεί μόνο για ερευνητικούς σκοπούς και στην συνέχεια απομαγνητοφωνήθηκαν. Κάθε συνέντευξη έχει διάρκεια περίπου μιας ώρας. Το αρχειακό υλικό είναι στην διάθεση κάθε ερευνητή και ενδιαφερόμενου για περαιτέρω έρευνα.

Η καταγραφή των σχολίων και των θεματικών ενοτήτων σε όλο το κείμενο επιτρέπει τον εντοπισμό θεμάτων, που αναδύονται και επαναλαμβάνονται. Ακολουθεί η αναζήτηση σύνδεσης μεταξύ τους και η ομαδοποίηση τους, που αφορούν στο αντικείμενο της παρούσας έρευνας με τις επιμέρους περιπτώσεις, όπως αυτές προκύπτουν από τον λόγο των συμμετεχόντων. Αντί της παραγωγής ατομικών εκδοχών για κάθε θεματική, η μεθοδολογία που χρησιμοποιήθηκε αποσκοπεί στον προσδιορισμό των κοινών στοιχείων ανάμεσα στους συνεντευξιαζόμενους.

4.4 Δείγμα – Συμμετέχοντες

Για τον εντοπισμό των προσώπων που επιθυμούσαμε χρησιμοποιήθηκε πέρα από ένα δίκτυο γνωριμιών και φιλικών σχέσεων που είχαν αναπτυχθεί με την πάροδο του χρόνου και η μέθοδος χιονοστιβάδα³. Δηλαδή ρωτήσαμε τους ανθρώπους που είχαμε εντοπίσει να μας πουν άτομα που συμμετείχαν στο τοπικό κίνημα. Δύο ήταν τα

³ Μέθοδος χιονοστιβάδας (snowball sampling): Ανήκει στις μη στατιστικές μεθόδους δειγματοληψίας. Μέσω αυτής επιλέγονται περιπτώσεις από συστάσεις άλλων μελών του δείγματος. (σημειώσεις παραδόσεων του μαθήματος «Ποσοτικές μέθοδοι έρευνας και ανάλυσης», 2010)

κυριότερα κριτήρια για την επιλογή των συνεντευξιαζόμενων: η εντοπιότητα και η όσο το δυνατόν μεγαλύτερη ενεργή ενασχόληση με τη διαμάχη. Ως προς το πρώτο κριτήριο, όλα τα άτομα που συμμετείχαν είχαν μεγαλώσει ή διέμεναν στην πόλη της Κερατέας για ένα πολύ μεγάλο διάστημα. Ως προς το δεύτερο κριτήριο, η ενασχόληση με την διαμάχη ποικίλει ως συνάρτηση τόσο της ηλικίας των συνεντευξιαζόμενων και την ύστερη ή πρότερη ενεργοποίηση ενάντια στον ΧΥΤΑ. Το δείγμα περιελάμβανε εκτός των άλλων μαθητές και φοιτητές που λόγω ηλικίας δεν είχαν πρότερη γνώση του ιστορικού της διαμάχης ενώ υπήρχαν κάτοικοι που η ενασχόληση τους με το θέμα ξεκίνησε στην τρίτη φάση της διαμάχης.

Συνολικά συμμετείχαν στην έρευνα επτά (7) άτομα, τρεις γυναίκες και τέσσερεις άνδρες, ηλικιακού φάσματος μεταξύ 17- 55 ετών, οι οποίοι δέχθηκαν πρόθυμα να συμμετάσχουν.

A/A Συνεντεύξεων	Αρχικά Ονόματος	Ιδιότητα	Κατοικία
Συνέντευξη 1	Γ.Ι.	Μαθηματικός	κάτοικος Κερατέας
Συνέντευξη 2	Μ.Δ.	Καθηγήτρια	κάτοικος Κερατέας
Συνέντευξη 3	Θ.Θ.	Ιδ. Υπάλληλος	κάτοικος Κερατέας
Συνέντευξη 4	Β.Μ.	Μαθήτρια	κάτοικος Κερατέας
Συνέντευξη 5	Μ.Μ.	Δημ. Υπάλληλος	κάτοικος Κερατέας
Συνέντευξη 6	Σ.Π.	Ιδ. Υπάλληλος	κάτοικος Κερατέας
Συνέντευξη 7	Δ.Κ.	Φοιτητής	κάτοικος Κερατέας

4.5. Περιορισμοί της έρευνας

Παρά το γεγονός ότι τα συμπεράσματα της παρούσας έρευνας, στα οποία καταλήγουμε είναι ενδεχομένως χρήσιμα και πιθανώς σημαντικά, υπάρχουν όμως αρκετοί περιορισμοί, οι οποίοι δεν θα πρέπει να αγνοηθούν.

Ως πρώτο περιορισμό θεωρούμε το δείγμα των συμμετεχόντων στην έρευνα, δεδομένου ότι η ερευνητική μέθοδος, η οποία επιλέχθηκε στην συγκεκριμένη έρευνα δεν έχει εξαρχής σκοπό την γενίκευση των αποτελεσμάτων και των συμπερασμάτων της. Ο δεύτερος περιορισμός ότι η έρευνα περιορίστηκε και ασχολήθηκε μόνο με τια απόψεις και τα βιώματα των κινητοποιούμενων ομάδων και κατοίκων της περιοχής. Δεν έχουν ληφθεί υπόψη και δεν εξετάστηκε λόγω περιορισμένου χρόνου οι απόψεις και οι θέσεις των αντικρουόμενων ομάδων, αρχών, πολιτείας και διοίκησης. Ένας τρίτος περιορισμός είναι ότι οι συμμετέχοντες προέρχονται από ποικίλα κοινωνικά και οικονομικά στρώματα και δεν έχουν ληφθεί υπόψη τυχόν οικονομικά και προσωπικά συμφέροντα, καθώς μόνον υποθετικές εκτιμήσεις έχουν γίνει σε εξάρτηση με το αντικείμενο της έρευνας, συνεπώς δεν είναι δυνατόν να γενικεύσουμε αποτελέσματα, τα οποία αφορούν στον συγκεκριμένο κοινωνικό-οικονομικό χώρο. Ο τέταρτος περιορισμός αφορά στα στοιχεία αντικειμενικότητας και ειλικρίνειας των συμμετεχόντων στις συνεντεύξεις, δεδομένου ότι οι απόψεις έχουν θεωρηθεί αληθείς και ειλικρινείς. Ο τελευταίος περιορισμός αφορά στην διαπίστωση, ότι η παρούσα έρευνα εστιάζει στους παράγοντες των συναισθηματικών δυναμικών, ερμηνευτικών/αξιακών πλαισιώσεων και ρεπερτορίων δράσης των συμμετεχόντων στο κίνημα της Κερατέας.

Πιθανότατα μία ευρύτερη έρευνα με εστίαση σε διαφορετικές παραμέτρους του κινήματος επιπλέον αυτών των υπό εξέταση περιπτώσεων, θα έδινε μια σαφέστερη εικόνα και περισσότερα στοιχεία για την ανάλυση και αξιολόγηση του κινήματος.

Η παρούσα έρευνα μικρής εμβέλειας παρέχει μια πτυχή στην εις βάθος κατανόηση του περιβαλλοντολογικού κινήματος της Κερατέας στην ελληνική επικράτεια με τις παρούσες πολιτικές και κοινωνικές συνθήκες και προϋποθέσεις. Διεξάγοντας την έρευνα σε ένα δείγμα επτά συνεντεύξεων, διαπιστώσαμε την πολυπλοκότητα στην

ερμηνεία του τρόπου διαχείρισης των συγκρούσεων περιβαλλοντικού ενδιαφέροντος κάτω από το πρίσμα της διαμόρφωση της συλλογικής ταυτότητας, το συνοθύλευμα των συναισθημάτων που εντοπίσαμε, την πληθώρα και την πολυπλοκότητα των πλαισίων που διαμορφώνονται και των υιοθετημένων υπό πίεση της εξέλιξης των γεγονότων και την ανάγκη περαιτέρω έρευνας σε μεγαλύτερο δείγμα για την διατύπωση ερμηνειών με μεγαλύτερη αυτοπεποίθηση.

Γενικά η διαχείριση συγκρούσεων κοινωνικών και περιβαλλοντολογικών κινημάτων είναι μία πολυδιάστατη και πολύπλοκη πορεία και οι παράγοντες, οι οποίοι την επηρεάζουν, ποικίλοι και σύνθετοι. Τα αποτελέσματα της παρούσας εργασίας αποσκοπούν να καθορίσουν τα πλαίσια ρεπερτορίων, συναισθημάτων και πλαισιώσεων της συγκεκριμένης ομάδας κατοίκων για την χωροθέτηση ΧΥΤΑ στην περιοχή τους, να εκθέσουν τα επιχειρήματα να συμβάλουν πιθανώς στην ενημέρωση νέων ερευνητών και στην κατανόηση διαφόρων φαινομένων ή ακόμη και να τεθούν πιθανώς νέα ερωτήματα για εμπειρική έρευνα εν γένει.

5. Ανάλυση-Συζήτηση

5.1. Ρεπερτόρια διαμαρτυρίας

Η πρωταρχική μονάδα ανάλυσης είναι παρατηρήσιμες μορφές άμεσης δράσης που υποστηρίζουν ένα αίτημα και παρεμποδίζουν ή επιχειρούν να παρεμποδίσουν τις δραστηριότητες των ελίτ, θεσμών ή τρίτων μερών. Οι μορφές διαμαρτυρίας ποικίλουν από συμβατικές, αντιπαραθετικές μέχρι και βίαιες. Σαν *συμβατικές* μορφές διαμαρτυρίας ορίζουμε μορφές όπως συλλογή υπογραφών, συνεντεύξεις τύπου, αιτήματα προς τις αρχές, ψηφίσματα, δημόσιες επιστολές και δικαστικές προσφυγές. Σαν *αντιπαραθετικές* θεωρούμε μορφές όπως μπλοκαρίσματα δρόμων, καταλήψεις, μπούκοτάζ, διαδηλώσεις, συγκεντρώσεις διαμαρτυρίας και γενικά παρεμπόδιση. Το *βίαιο* ρεπερτόριο δράσης περιλαμβάνει άσκηση φυσικής βίας, επιθέσεις ενάντια στην ιδιοκτησία σε ανταγωνιστές και δημόσιες αρχές. Οι βίαιες μορφές συχνά συνδυάζονται με μη βίαιες στο πλαίσιο του ίδιο συγκρουσιακού γεγονότος.

Η εκστρατεία διαμαρτυρίας των κατοίκων της Κερατέας, ενάντια στον ΧΥΤΑ ξεκίνησε το 1996 όταν η γειτνιάζουσα με την πόλη περιοχή του Οβριοκάστρου προτάθηκε για χώρο ταφής απορριμμάτων. Από τότε και μέχρι το 2011 οι κάτοικοι ενασχολούνται με το συγκεκριμένο θέμα, με αυξομειώσεις στην ένταση και διάρκεια των δράσεών τους σε συνάρτηση με τις δικαστικές και πολιτικές εξελίξεις. Σε αντίθεση με τις περισσότερες περιπτώσεις τοπικών κινητοποιήσεων βάσης που μελέτησε η Kousis (1999b) το κίνημα των κατοίκων της Κερατέας είναι μεγάλης διάρκειας που φτάνει τα δεκαπέντε χρόνια ζωής και συνεχίζεται μέχρι σήμερα. Σε σχέση με τις μορφές δράσης παρατηρείται όπως έχει υποστηρίξει και η Kousis (1999b : 188) ότι στις τοπικές κινητοποιήσεις μεγάλης διάρκειας οι συμμετέχοντες προσπαθούν αρχικά να πείσουν τις αρχές και εμπλεκόμενους για την αντιμετώπιση του προβλήματος. Όταν αντιμετωπίζονται με αδιαφορία ή με αρνητικές απαντήσεις υιοθετούν πιο ριζοσπαστικές μορφές άμεσης δράσης και σπανιότερα τη χρήση βίας. Έτσι λοιπόν οι κάτοικοι, από το 1996, προχωρούν στις πρώτες εκδηλώσεις διαμαρτυρίας με αποκλεισμούς δρόμων ενώ το βάρος δίνεται σε θεσμικές μορφές παρέμβασης σε διάφορα τοπικά όργανα (νομαρχιακό και περιφερειακό συμβούλιο) καθώς και προσπάθεια άσκησης επιρροής στους τοπικούς βουλευτές, κομματικούς

φορείς και νομαρχιακούς συμβούλους ενώ έγινε συνάντηση της δημοτικής αρχής με τον αρμόδιο υπουργό και εκφράστηκαν οι αιτιάσεις ενάντια στην κατασκευή του έργου. Παράλληλα, προχωρούν στην συλλογή 5.000 υπογραφών διαμαρτυρίας κατοίκων της Κερατέας που παραδόθηκαν στους αρμόδιους φορείς. Η τακτική της συλλογής υπογραφών, όταν είναι επιτυχημένη, δηλαδή όταν το μεγαλύτερο μέρος των κατοίκων υπογράφει για κάποιο αίτημα, δίνει στο κίνημα βάσης μια αίσθηση κοινωνικής νομιμοποίησης και με αυτόν τον τρόπο μπορεί να κερδίσει πιο εύκολα πρόσβαση σε θεσμικά όργανα, αλλά και στα μέσα μαζικής ενημέρωσης αυξάνοντας τις πιθανότητες του να κερδίσει (Leonard et al. 2009: 909). Οι κινήσεις αυτές είχαν μια μερική επιτυχία καθώς η υλοποίηση του έργου παγώνει. Το 2003, λίγο πριν ψηφιστεί ο νόμος που τελικά περιέλαβε την Κερατέα μέσα στους επιλεγόμενους χώρους για δημιουργία ΧΥΤΑ (ΠΕΣΔΑ) οι κάτοικοι προχωρούν εκ νέου σε συγκεντρώσεις και ψηφίσματα διαμαρτυρίας και συνεντεύξεις τύπου ενώ μετά την ψήφιση του νόμου προσφεύγουν στο Συμβούλιο της Επικρατείας (ΣΤΕ) προσπαθώντας να επιτύχουν την ακύρωση του. Το 2005, εκδικάζεται η υπόθεση και έχουμε και πάλι σποραδικές εκδηλώσεις διαμαρτυρίας ενώ το 2007 ανακοινώνεται η απόφαση του ΣΤΕ η οποία είναι αρνητική. Παράλληλα, ένα χρόνο πριν, έχει μεσολαβήσει η αλλαγή της δημοτικής αρχής γεγονός που είχε σημασία στην οργάνωση των μετέπειτα γεγονότων διαμαρτυρίας. Η αρνητική δικαστική απόφαση βάζει τους κατοίκους σε νέα τροχιά κινητοποιήσεων παράλληλα με τους κατοίκους του Γραμματικού, όπου και εκεί, έχει χωροθετηθεί αντίστοιχη εγκατάστασης επεξεργασίας απορριμμάτων. Η συντονιστική επιτροπή των κατοίκων ανασυγκροτείται και πλέον συνεδριάζει σε τακτική βάση ενώ συγκροτείται και λίστα συμμετεχόντων που ενημερώνονταν μέσω γραπτών μηνυμάτων. Συγχρόνως, η νέα δημοτική αρχή που αντιτίθεται επίσης στο έργο προσφέρει την υλικοτεχνική της υποδομή στους κατοίκους που πλέον έχουν περισσότερους οργανωτικούς πόρους στη διάθεση τους.

Το επόμενο διάστημα (2007-2010) το ρεπερτόριο των διεκδικητών πυκνώνει καθώς έχουμε αντιπαραθετικές εκδηλώσεις διαμαρτυρίας με διαδηλώσεις, συγκεντρώσεις, κλεισίματα δρόμων σε τακτά διαστήματα καθώς και συμβολικούς ακτιβισμούς ενώ οι κάτοικοι αποκλείουν την πρόσβαση στον χώρο κατασκευής του έργου, κατασκευάζουν φυλάκια όπου με βάρδιες παρακολουθούν για τυχόν προσπάθεια

εγκατάστασης των μηχανημάτων του εργολάβου ενώ ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στις πολιτιστικές εκδηλώσεις που λαμβάνουν χώρα στην επίμαχη περιοχή σε μια προσπάθεια δημιουργίας ενός «συναισθηματικού» δεσμού με τον χώρο. Συνολικά παρατηρείται μια σταδιακή κλιμάκωση αποτέλεσμα της αλληλεπίδρασης των κινητοποιούμενων με τους κρατικούς φορείς. Παράλληλα, οι συμβατικές μορφές διαμαρτυρίας εξακολουθούν να λαμβάνουν χώρα ταυτόχρονα, αλλά πλέον έχουν περάσει σε δεύτερη επίπεδο: η συντονιστική επιτροπή αγώνα προτείνει στους κατοίκους αποχή από τις Ευρωεκλογές του 2009, η οποία ξεπερνάει το 62% ενώ συνεχίζονται οι συνεντεύξεις τύπου ενάντια στο έργο, προσφυγή στα ευρωπαϊκά όργανα χωρίς αποτέλεσμα, επιστολές διαμαρτυρίας προς τους πολιτικούς αρχηγούς, κομματικούς φορείς και αρμόδιες κρατικές υπηρεσίες. Το 2009 επίσης, οι αστυνομικές δυνάμεις επεμβαίνουν στο Γραμματικό προκειμένου να ξεκινήσει το έργο και αρκετοί κάτοικοι της Κερατέας βρίσκονται στην περιοχή προκειμένου να συμπαρασταθούν στους εκεί κατοίκους στην βίαιη επέμβαση της αστυνομίας. Από εκείνη την στιγμή οι κάτοικοι προετοιμάζονται για την επερχόμενη σύγκρουση με τις αστυνομικές δυνάμεις.

Το Δεκέμβριο του 2010 οι αστυνομικές δυνάμεις επιχειρούν να καταλάβουν το χώρο και έρχονται σε βίαιη αντιπαράθεση με τους κατοίκους της περιοχής. Σε αυτήν τη περίοδο έχουμε υψηλά επίπεδα συγκρουσιακότητας⁴. Πλέον το βίαιο ρεπερτόριο δράσης κυριαρχεί καθώς έχουμε τακτικές επιθέσεις και συγκρούσεις με τις αστυνομικές δυνάμεις (πρώτη φορά ενταγμένες στο κύριο ρεπερτόριο των διεκδικητών), οι οποίες εγκαθίστανται για μεγάλο διάστημα στην περιοχή και συνακόλουθα την επίταση των κατασταλακτικών πρακτικών. Το ρεπερτόριο δράσεων περιλαμβάνει συγκρούσεις με την αστυνομία, βίαιες διαδηλώσεις, εμπρησμό του αστυνομικού τμήματος, καταλήψεις δρόμων/αυτοκινητόδρομων και κτιρίων ενώ καταγράφηκαν ακόμα και πυροβολισμοί. Επιπλέον έχουμε καταδρομικές ενέργειες από την πλευρά των κατοίκων με χρήση τακτικών ανταρτοπόλεμου, (αντιπερισπασμοί, συμβολικά χτυπήματα) που περιλαμβάνουν εμπρηστικές ενέργειες και δολιοφθορές τόσο εναντίων αστυνομικών στόχων όσο και εναντίων των

⁴ Ως «συγκρουσιακότητα» ορίζεται επιχειρησιακά η τάση των διεκδικητών να αναλαμβάνουν μη συμβατική συλλογική δράση που ενέχει ρίσκο. Βλ. Seferiades, S. (1998), *Working-class Movements (1780s-1930s): A European Macro-Historical Analytical Framework and a Greek Case Study*, PhD Dissertation

μηχανημάτων εκσκαφής του εργολάβου. Η κανονικότητα της ζωής της πόλης διαταράσσεται καθώς μεγάλες περιοχές έχουν αποκλειστεί από την αστυνομία ενώ χαρακτηρίζεται από τους κατοίκους «υπό κατοχή» (Συνέντευξη 3 – Θ.Θ.). Κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου διακρίνουμε μια σταδιακή κλιμάκωση της έντασης και ριζοσπαστικοποίηση με την αντικατάσταση μετριοπαθών στόχων και τακτικών σε πιο ακραίες ως αποτέλεσμα της αλληλοτροφοδοτούμενης βίας με την αστυνομία και της εξέλιξης της διαμάχης:

«Όταν πέρασε ένας μήνας και είδαμε ότι τα MAT δεν είχαν διάθεση ούτε υπήρχε πολιτική βούληση να υποχωρήσουν, υπήρχαν διάφορες ομάδες, συνασπισμοί ατόμων που είπαν ότι πρέπει να κάνουμε κάτι πιο δραστικό, με την έννοια να τους πλήξουμε περισσότερο γιατί αυτό που γινόταν δεν τους άφηνε και πολλές απώλειες, δεν άλλαζε καθόλου την κατάσταση. Και έτσι ο αγώνας πήρε πιο ένοπλη μορφή. Τότε αρχίζουν διάφορες αυτοοργανωμένες ομάδες και κάνουν χτυπήματα που πονάνε».
(Συνέντευξη 6 – Σ.Π.)

«Δεν θέλαμε να μένουν ήσυχοι οι φύλακες του εργολάβου. Δεν κάναν διακοπές εκεί πέρα». (Συνέντευξη 5 – Μ.Μ.)

Το κόστος επιλογής ενός τέτοιου ρεπερτορίου συλλογικής δράσης και από τις δύο πλευρές είχε σαν φυσικό επακόλουθο τις συλλήψεις αρκετών κατοίκων και τον τραυματισμό αστυνομικών δυνάμεων. Ως εκ τούτου, όσον αφορά στη συγκρουσιακότητα, την περίοδο αυτή έχουμε έντονες συγκρουσιακές μορφές δράσης. Ταυτόχρονα, παρατηρούνται επίσης συμβατικές μορφές δράσεις με αντιπαραθετικές δράσεις, οι οποίες αλληλεπιδρούν με τις βίαιες μορφές, όπως δικαστικές προσφυγές, συγκέντρωση υπογραφών και καταγγελία στην Unesco για να παρέμβει στο ζήτημα, μποϊκοτάζ επιχειρήσεων επιρροής του εργολάβου, τοπικές απεργίες, πορείες και συγκεντρώσεις.

Μια ομάδα διαμαρτυρίας πρέπει να παίρνει αποφάσεις σχετικά με την στρατηγική και την τακτική που θα ακολουθήσει (Kemberling & Roberts 2009: 853). Απ' ότι βλέπουμε, οι διεκδικητές υιοθέτησαν ένα αρκετά πλούσιο ρεπερτόριο δράσης, το

οποίο περιέχει τόσο συμβατικές όσο και βίαιες μορφές δράσης, καλύπτοντας ταυτόχρονα τον ενδιάμεσο χώρο της παρεμπόδισης. Παρατηρούμε επίταση της χρήσης καθιερωμένων μορφών δράσης (συγκεντρώσεις, διαδηλώσεις, επιστολές και ψηφίσματα διαμαρτυρίας), αλλά και ένταξη στο κύριο ρεπερτόριο μορφών δράσης που ήταν μέχρι τώρα περιθωριακές (ακτιβισμοί, επιθέσεις σε αστυνομικές δυνάμεις, βανδαλισμοί). Όντας απογοητευμένοι από τις συμβατικές μορφές διαμαρτυρίας με την πάροδο του χρόνου, οι κινητοποιούμενοι δρώντες βρίσκονται στο δίλημμα μεταξύ μιας συμβιβαστικής τακτικής ή αν θα είναι αγώνας για «όλα ή τίποτα», το οποίο παύει να υπάρχει μετά την άφιξη των αστυνομικών δυνάμεων προς όφελος του δεύτερου. Η εξέλιξη αυτή στο ρεπερτόριο δράσης αποτύπωσε αλλά και επέτρεψε την άνοδο της συγκρουσιακότητας των διεκδικητών. Η απογοήτευση από τις συμβατικές μορφές διαμαρτυρίας αποτυπώνεται πολύ γλαφυρά στο ιστολόγιο των κατοίκων (antixyta) όπου στην προσπάθεια απόκτησης επιρροής των τοπικών πολιτικών με αφορμή επερωτήσεις που κάνουν στην βουλή το 2008 αναφέρουν χαρακτηριστικά:

«Σιγά - σιγά, οι βουλευτές της περιοχής αντιλαμβάνονται το δίκαιο των πολιτών της Κερατέας και γίνονται συνοδοιπόροι στον αγώνα μας, μέχρι την τελική νίκη»

Τέσσερα χρόνια αργότερα η άποψη για αυτή τη μορφή δράσης έχει αντιστραφεί πλήρως απορρίπτοντας το ρόλο των βουλευτών:

«Οι τοπικοί βουλευτές στην πλειοψηφία τους ανήκουν στην κατηγορία του ΚΑΛΟΧΑΙΡΕΤΑ ΒΟΥΛΕΥΤΗ (έμφαση στο πρωτότυπο). Τι σημαίνει αυτό; Σημαίνει πως πολιτεύονται με έναν πολύ απλό και επωφελή ψηφοθηρικά γι' αυτούς τρόπο: Με τη συμμετοχή τους σε πανηγύρια, κηδείες, μνημόσυνα, εγκαίνια έργων, κοπές πρωτοχρονιάτικης πίτας, δοξολογίες, γενικότερα σε λαϊκές συναθροίσεις όπου τι κάνουν εκεί; Δίνουν ευχές, υποσχέσεις και φυσικά χειραψίες. Κάποτε η κοινωνία θεωρούσε τιμητικό να σου σφίγγει το χέρι ένας βουλευτής».

Αρκετές μελέτες έχουν δείξει ότι η χρήση της νομικής οδού σε συνδυασμό με άλλες τακτικές μπορεί να οδηγήσει σε επιτυχημένο αποτέλεσμα (Kemberling & Roberts

2009: 853). Σε μια κινητοποίηση στην Louisiana των ΗΠΑ, το κίνημα ενάντια στην εγκατάσταση ενός εργοστασίου εμπλουτισμού ουρανίου καθυστέρησε για επτά χρόνια την έκδοση της απαραίτητης άδειας εγκατάστασης χρησιμοποιώντας την νομική οδό καθιστώντας το έργο οικονομικά ασύμφορο για την εμπλεκόμενη εταιρεία (Kemberling & Roberts 2009: 854). Εν προκειμένω, οι κινητοποιούμενοι κάτοικοι κατάφεραν να καθυστερήσουν το έργο για τέσσερα χρόνια μέσω της προσφυγής στο ΣΤΕ. Παρόλα αυτά βλέπουμε μέσα από την ανάλυση των συνεντεύξεων πως η προσφυγή στα δικαστήρια έχει καθαρά εργαλειακό χαρακτήρα: επικαλούνται εκκρεμείς δικαστικές αποφάσεις προκειμένου να μην αρχίσει το έργο ενώ στην δυνητική περίπτωση που αυτές είναι αρνητικές δηλώνουν ανυπακοή. Επιπρόσθετα, θεωρούν τη δικαιοσύνη χειραγωγούμενη και πως δεν μπορεί να δώσει λύση στο πρόβλημα:

«Η πρώτη απόφαση του Ειρηνοδικείου είναι μια νομική δικαίωση αλλά η αλήθεια είναι πως και να απορριπτόταν δεν θα άλλαζε κάτι. Ήταν όλοι στην αντίληψη ότι τον τόπο θα τον υπερασπιστείς ούτως ή άλλως» (Συνέντευξη 5 – Μ.Μ.).

«Μετά την απόφαση του ΣΤΕ είδαμε ότι δεν υπάρχει πολιτική ή δικαστική λύση πέρα από τον αγώνα το δικό μας. Εκεί πιστέψαμε ότι η τύχη μας είναι στα χέρια μας. Δεν πιστεύαμε πραγματικά πως το ΣΤΕ θα μας δικαιώσει γιατί υπήρχε πολιτική πίεση προς το θέμα αυτό και αν μας δικαίωνε θα ξεσηκωνόντουσαν και οι υπόλοιπες περιοχές οπότε δεν θα μπορούσε πλέον να υλοποιηθεί τίποτα [...] Πάντα πιστεύαμε ότι ο ρόλος της δικαιοσύνης σε αυτό το θέμα δεν ήταν ποτέ ανεξάρτητος. Πάντα υπήρχε η πίεση της πολιτείας. Όταν πλησίαζε μια απόφαση του ΣΤΕ υπήρχαν κατευθυνόμενα δημοσιεύματα στον Τύπο π.χ. τα Λιόσια έχουν φτάσει στον κορεσμό, αν δεν γίνει τώρα κάτι θα πλημμυρίσουμε στα σκουπίδια. Επομένως υπήρχε μια έμμεση πίεση στην δικαιοσύνη να μην μας δικαιώσουν» (Συνέντευξη 6 – Σ.Π.).

5.1.1. Η κατασκευή της γνώσης

Οι τοπικές συγκρούσεις χαρακτηρίζονται, σύμφωνα με την προσέγγιση NIMBY, από μια δυσκολία στην επικοινωνία αποφάσεων με ένα υψηλότερο βαθμό τεχνολογικού περιεχομένου και παράλληλα, οι υποστηρικτές του έργου κάνουν ελάχιστες προσπάθειες να αλληλεπιδράσουν με τον ντόπιο πληθυσμό. Ένα σημαντικό εμπόδιο που αντιμετωπίζουν συχνά τοπικά περιβαλλοντολογικά κινήματα βάσης είναι η έλλειψη επιστημονικών αποδείξεων/δεδομένων καθώς συνήθως είναι δαπανηρή διαδικασία (Kemberling & Roberts 2009: 854).

Όπως σημειώνουν και οι Della Porta & Piazza (2008: 83), η τεχνική γνώση δε μπορεί να προέλθει μόνο εξωτερικά αλλά και εσωτερικά. Αρχαιολόγοι, μηχανικοί και ειδικοί υιοθετήθηκαν και ενσωματώθηκαν στο πλευρό των κατοίκων. Από τη πλευρά τους οι ίδιοι οι κάτοικοι και πιο συγκεκριμένα η επιτροπή κατοίκων, έχοντας την εμπειρία από τα δεκαπέντε χρόνια της διαμάχης είχαν αναπτύξει τα δικά τους επιχειρήματα ως προς την επεξεργασία των απορριμμάτων έχοντας στο πλάι τους ένα σώμα “ειδικών” όπως νομικοί, αρχιτέκτονες, αρχαιολόγοι κ.τ.λ., που συμμετείχαν μαζί στην διαμαρτυρία. Πάνω από όλα στις αρχικές φάσεις της διαμαρτυρίας η σημαντικότερη δραστηριότητα των ακτιβιστών ήταν η συλλογή, επεξεργασία και διάχυση της πληροφορίας στις τεχνικές λεπτομέρειες του έργου, γνώση που αποκτήθηκε μέσα από ένα διάλογο με ειδικούς.

Η τοπική δημοτική αρχή και νομαρχία ανατολικής Αττικής προχώρησαν σε συνεργασία με επιστήμονες στην έκδοση δύο βιβλίων που αποτέλεσαν το οπλοστάσιο των επιχειρημάτων ενάντιο στην κατασκευή του έργου. Το 2008 εξέδωσαν ένα βιβλίο με τίτλο «*Ο αρχαιολογικός χώρος του Οβριοκάστρου*» με αρχαιολογικές μελέτες και επιστημονικές δημοσιεύσεις, που τόνιζαν τη σημασία του χώρου και τα ευρήματα εντός αυτού. Αξίζει να σημειωθεί πως στο πρόλογο του δημάρχου Κερατέας σημειώνεται πως «στόχος του βιβλίου είναι να υπερασπιστεί το χώρο στον οποίο αναφέρεται ώστε να μην μετατραπεί σε μια τεράστια χωματερή». Το βιβλίο αυτό μοιράστηκε στους κατοίκους της πόλης και αποτέλεσε το βασικό επιχειρήμα ενάντια στην κατασκευή του ΧΥΤΑ. Επιπρόσθετα, το 2009 εκδίδεται η επιστημονική μελέτη

ενός καθηγητή πανεπιστημίου (Οικονομόπουλος Α.) με τίτλο «*Διαμόρφωση και συγκριτική αξιολόγηση εναλλακτικού εθνικού σχεδίου διαχείρισης αστικών απορριμμάτων*» που τόνιζε τα μειονεκτήματα του υφιστάμενου Περιφερειακού Σχεδιασμού, μέρος του οποίου αποτελεί και η περιοχή της Κερατέας και πρότεινε έναν εναλλακτικό τρόπο διαχείρισης. Μέρος των επιχειρημάτων που συναντούνται στη μελέτη αυτή υιοθετούνται και αναπαράγονται από τους κατοίκους για να τονίσουν τα λάθη του έργου, να τεκμηριώσουν την αντίθεση τους με αυτό και να υιοθετήσουν μία εναλλακτική λύση που πρότεινε ο ειδικός. Η διαφωνία επιστημονικής τεκμηρίωσης δημιούργησε πρόβλημα στην πολιτική εξουσία να πείσει τις αφορούσες κοινότητες να δεχτούν τους ΧΥΤΑ (Botetzagias 2006: 4). Με την έκδοση των παραπάνω τεκμηρίων γίνεται εμφανές πόσο σημαντική ήταν η αλλαγή ηγεσίας της δημοτικής αρχής το 2007, καθώς προσέφερε τους απαραίτητους πόρους ώστε η εκστρατεία διαμαρτυρίας να γίνει ευρύτερα γνωστή στην τοπική κοινωνία ενώ παράλληλα συνέβαλλε ουσιαστικά στην επίρρωση των επιχειρημάτων ενάντια στην κατασκευή του έργου.

Οι κάτοικοι της Κερατέας αν και επιδίωξαν να έρθουν σε επικοινωνία με περιβαλλοντικές οργανώσεις κάτι τέτοιο δεν κατέστη δυνατό επιβεβαιώνοντας πως η επικοινωνία τοπικών περιβαλλοντικών κινημάτων βάσης και περιβαλλοντικών ΜΚΟ είναι σπάνια. «Είχαμε απευθυνθεί σε διάφορες οργανώσεις όπως την Greenpeace ή το WWF αλλά δεν είχαμε βρει ανταπόκριση. Δεν είχαμε στήριξη» (Συνέντευξη 6 – Σ.Π.). Από τις περιπτώσεις που μελέτησε η Kiousis (1999b) στην Ελλάδα μόνο στο 13,4 % του δείγματος υπήρχε σχέση και υποστήριξη ανάμεσα σε περιβαλλοντικές οργανώσεις και τοπικές κινήσεις βάσης. Αργότερα, κατά τη διάρκεια του τρίτου κύκλου διαμαρτυρίας αρκετές περιβαλλοντικές ΜΚΟ πήραν θέση υποστηρίζοντας με ανακοινώσεις τους κατοίκους αλλά μόνο σε λεκτικό επίπεδο χωρίς να υπάρχει κάποια μορφής τεχνικής ή υλικής υποστήριξης.

Πέρα από την εργαλειώδη χρήση που προσφέρει η επιστημονική γνώση μπορεί να μεταλλάξει τη δομή και το περιεχόμενο της διαμαρτυρίας. Τα διάφορα υποκείμενα που εντάσσονται στη διαμαρτυρία τείνουν να υιοθετούν μια «ειδική» γλώσσα. Η νέα δημοτική αρχή επισήμανε την έλλειψη μελετών που απαιτούνταν για να γίνει το έργο καθώς και την προχειρότητα με την οποία επιλέχθηκε ο συγκεκριμένος χώρος

κάνοντας αναφορά σε δικαστικές αποφάσεις σημειώνοντας παράλληλα περιβαλλοντικά στοιχεία.

Στη πορεία της διαμάχης η τεχνική γνώση δε παραμένει μόνο σε επίπεδο εμπειρογνομόνων αλλά γίνεται κατανοητή και μεταδίδεται στους ακτιβιστές. Οι μαθητές του τοπικού σχολείου για παράδειγμα, σε ανοιχτές επιστολές και ψηφίσματά τους προς την πολιτεία αναπαρήγαγαν τα νομικά επιχειρήματα της συντονιστικής επιτροπής κατοίκων για την μη καταλληλότητα του χώρου. «Είναι ακριβώς μέσω της διαμαρτυρίας όπου η ειδίκευση κοινωνικοποιείται και μεταδίδεται σε μια απλή μορφή και διασταυρώνεται με άλλες μορφές μη τεχνικής γνώσης» (Della Porta 2008: 85). Η χρήση της τεχνικής γνώσης έχει μία «νομιμοποιητική» επίδραση για τους κατοίκους, διότι αποδυναμώνει τα επιχειρήματα του αντιπάλου και ενισχύει την συνέχιση της διαμαρτυρίας τους.

Τέλος, η γνώση αυτή δε θα πρέπει να ειδοθεί σαν μονοθεματική. Είναι ακριβώς μέσω αυτής της γνώσης που διαφορετικές θεματικές γεφυρώνονται μεταξύ τους. Κατά διάρκεια της διαμάχης έγιναν ομιλίες και εκδηλώσεις με άλλα κινήματα πόλης όπως το κίνημα ενάντια στα διόδια της Αττικής Οδού «Δε πληρώνω» σε συνάρτηση με ότι ο εργολάβος της κατασκευάστριας κοινοπραξίας του έργου είναι παράλληλα ο διαχειριστής ενός αυτοκινητόδρομου με ακριβά διόδια.

5.1.2. Καμπάνια επικοινωνίας

Στην περίπτωση της Κερατέας οι τοπικές αρχές αλλά και οι ακτιβιστές κάτοικοι έδωσαν μεγάλη σημασία τόσο στην ενημέρωση των υπόλοιπων κατοίκων για το θέμα στα πρώτα χρόνια της διαμαρτυρίας και λιγότερο προς τρίτους. Αντίθετα, στον τρίτο κύκλο διαμαρτυρίας, μετά την άφιξη των ΜΑΤ, αυτό αντιστράφηκε και οι κάτοικοι έχοντας εξασφαλίσει έναν σημαντικό αριθμό συμμετοχής, στράφηκαν κυρίως στην ενημέρωση του κοινού.

I. Ενημέρωση προς τους κατοίκους

Η ενημέρωση και πληροφόρηση προς τους κατοίκους αποτέλεσε μια άμεση και καθοριστικής σημασίας ενέργεια, η οποία καλύπτει την έκδοση βιβλίων, ημερίδες, ανοιχτές συνελεύσεις και συγκεντρώσεις. Θεωρείται επιβεβλημένη μια στρατηγική διαφήμισης και προβολής για την προώθηση της δράσης καθώς το βουνό που επρόκειτο να κατασκευαστεί το έργο ήταν στα προάστια της πόλης και αρκετοί κάτοικοι δεν είχαν επισκεφτεί ποτέ το χώρο, δεν είχαν δέσιμο με αυτόν ενώ παράλληλα προσπαθούσε να δώσει ώθηση για συμμετοχή.

«Ο λόγος που κάναμε τις εκδηλώσεις στο Οβριόκαστρο είναι να φέρουμε τον κόσμο εκεί πάνω, να δουν πραγματικά τι χώρος είναι, το ρέμα που κυλάει, να περπατήσουνε, να δούνε μια συναυλία ότι αξίζει πραγματικά να αγωνιστούνε για αυτόν». (Συνέντευξη 6 - Σ.Π.)

Από το 2007 και μετά την αλλαγή της δημοτικής αρχής η συντονιστική επιτροπή ανασυγκροτείται και καλεί σε τακτικές συναντήσεις ενημέρωσης και συντονισμού του αγώνα όπου οι κάτοικοι ενημερώνονται για τις νεότερες εξελίξεις ενώ η δημοτική αρχή διοργανώνει ενημερωτικές ημερίδες σχετικά με την διαχείριση απορριμμάτων και τεχνικές ανακύκλωσης. Παράλληλα εκδίδει ανά τακτά διαστήματα μια τοπική εφημερίδα που μοιράζεται στους κατοίκους και ενημερώνει επίσης για τα νεότερα δεδομένα. Επίσης χρηματοδότησε σε συνεργασία με την Νομαρχία Αττικής την παραγωγή ντοκιμαντέρ για το Οβριόκαστρο καθώς και την έκδοση δύο βιβλίων (βλ. προηγούμενη ενότητα). Ταυτόχρονα ξεκινάει σε συνεργασία με τον δήμο πολιτιστικές εκδηλώσεις στο χώρο κατασκευής με σκοπό ο υπόλοιπος πληθυσμός της πόλης να γνωρίσει και να αποκτήσει οικειότητα με το χώρο. Έτσι από το 2007 και μετά βλέπουμε να γίνονται στο χώρο πολιτιστικές εκδηλώσεις (κοπή βασιλόπιτας, εορτασμός Κούλουμα) από την συντονιστική επιτροπή με εορταστικό χαρακτήρα ενώ η δημοτική αρχή οργανώνει σε ετήσια βάση συναυλίες.

Η συντονιστική επιτροπή κατοίκων μοιράζει έντυπα και ενημερωτικά φυλλάδια σε κάθε περίπτωση επικοινωνώντας τον αγώνα με τον υπόλοιπο πληθυσμό της πόλης ενώ σταδιακά ενεργοποιούνται και οι πολιτιστικοί σύλλογοι της περιοχής. Οι

σύλλογοι αυτοί εξέδωσαν φωτογραφικό λεύκωμα με φωτογραφίες του χώρου κατασκευής με τίτλο «Οβριόκαστρο» και πραγματοποιούν με την σειρά τους αρκετές εκδηλώσεις στον χώρο.

«Τα έντυπα, τα βιβλία, τα φεστιβάλ προετοίμαζαν το έδαφος με την έννοια να αφυπνίσουν τον κόσμο ότι εδώ πάει να γίνει κάτι κακό, δεν είναι αυτό που λένε θα γίνει, μην παραμυθιάζεται, εδώ θα γίνει ένας Χ.Υ.Τ.Α. [...] Ενημερώναμε τον κόσμο τι είναι ΧΑΔΑ, τι είναι ΧΥΤΑ, φωτογραφίες από τα Λιόσια να δει ο κόσμος τι πάει να γίνει στην Κερατέα». (Συνέντευξη 6 – Σ.Π.)

«Αυτά τα τέσσερα χρόνια κάθε μήνα θα γινόταν μια εκδήλωση που είχε να κάνει με το θέμα των απορριμμάτων, είτε μια ημερίδα, είτε κάποια συναυλία [...] υπήρχε ένα συνεχές φροντιστήριο στο κόσμο για αυτό το θέμα». (Συνέντευξη 7 - Δ.Κ.)

II. Ενημέρωση προς το κοινό

Οι κάτοικοι τόσο πριν όσο και μετά την άφιξη των ΜΑΤ χρησιμοποιούν κυρίως το διαδίκτυο για την ενημέρωση των ενεργειών τους και την δημοσιοποίηση των θέσεων τους. Μία εικόνα διάχυτη στους κατοίκους ήταν ότι η κυρίαρχη αφήγηση των ΜΜΕ υπήρξε είτε εχθρική απέναντι στον αγώνα τους εστιάζοντας μόνο στα βίαια γεγονότα διαμαρτυρίας με στόχο την απομόνωση ή/και τον στιγματισμό των διαμαρτυρόμενων, είτε αποσιώπησαν το θέμα, ενώ αντιθέτως ο τοπικός τύπος έδειξε την πλήρη στήριξή του.

«Όσοι ασχολούμασταν με το θέμα για χρόνια δε μας ξάφνιασε η στάση των ΜΜΕ. Μας ξάφνιασε όμως η εμμονή με την Κερατέα και η παραποίηση της πραγματικότητας που μας παρουσίαζαν σαν χωριάτες τραμπούκους που προσπαθούν να διώξουν τα σκουπίδια από την αυλή τους». (Συνέντευξη 6 – Σ.Π.)

Η χρήση των blogs αποτέλεσε το κύριο εργαλείο δημοσιοποίησης του αγώνα μέσω των οποίων διαμοίραζαν οπτικοακουστικό υλικό που συνέβαλε τόσο στην διάχυση

των πληροφοριών όσο και στην δημιουργία ενός κλίματος συμπάθειας που οδήγησε σε εκδηλώσεις συμπαράστασης σε αρκετές πόλεις της χώρας από πολιτικούς και κοινωνικούς χώρους.

«Τα blogs χρησιμοποιήθηκαν για να ενημερώσουν τον κόσμο, να βοηθήσουν στο άνοιγμα του αγώνα έτσι ώστε να βλέπουν πραγματικά τι γίνεται και όχι μέσα από τα ΜΜΕ. Όταν είδαμε ότι η τηλεόραση άρχισε να παραποιεί τα γεγονότα και να μην τα παρουσιάζει όπως είναι, σκεφτήκαμε ότι πρέπει να υπάρχει πραγματική ενημέρωση του κόσμου οπότε και εκεί δημιουργείται το *lavreotiki.gr*, υπήρχε το *antixyta* και το *forkeratea*. Οπότε μέσα από αυτά τα τρία sites-blogs θα προσπαθήσουμε να ανοίξουμε το θέμα όσο το δυνατόν περισσότερο, να ενημερώσουμε κόσμο ώστε και να συνασπίσουμε τους Κερατιώτες, να έρθει κόσμος να μας βοηθήσει και επίσης οι δημοσιογράφοι να αντλούνε την πραγματική πληροφόρηση, την νομολογία, τα έντυπα, τις αποφάσεις του ΣΤΕ, όλα όσα μας δικαιώνουν καθώς επίσης και τις ωμές σκηνές βίας γιατί τα ΜΜΕ δεν έδειχναν τις πραγματικές συγκρούσεις, έδειχναν απλά κάποιους τραμπούκους που τα βάζουν με τα ΜΑΤ». (Συνέντευξη 6 – Σ.Π.)

Συνοψίζοντας το κεφάλαιο των ρεπερτορίων δράσης στην περίπτωση του κινήματος της Κερατέας, θα μπορούσαμε να πούμε ότι το ρεπερτόριο δράσης είναι πολλαπλό και ποικίλο, περιλαμβάνοντας σχεδόν όλο το φάσμα μορφών διαμαρτυρίας από τις πιο συμβατικές μέχρι τις πλέον ριζοσπαστικές. Οι ιδιαιτερότητες που εμφανίζονται και εντοπίζονται από τις συνεντεύξεις και ανάλυση λόγου των κειμένων των κατοίκων είναι από την αρχική χρήση συμβατικών μορφών διαμαρτυρίας (κατάληψη χώρων, οδοφραγμάτων, πορείες διαμαρτυρίας) με την πάροδο του χρόνου καταλήγουμε σε μια κλιμάκωση και ριζοσπαστικοποίηση με την χρήση μορφών άμεσης δράσης (βιαιοπραγίες, ξυλοδαρμούς, εμπρηστικές ενέργειες, εισβολές σε σπίτια). Στον τρίτο κύκλο διαμαρτυρίας, η χρήση φυσικής βίας από τις δυνάμεις καταστολής οδήγησε σε μία έξαρση των βίαιων δράσεων. Η della Porta (1995) αναφέρει πως δεν μπορούμε να κατανοήσουμε τα διεκδικητικά ρεπερτόρια και την εξέλιξη τους χωρίς την κατανόηση της αλληλεπίδρασης μεταξύ ακτιβιστών και της

αστυνομίας. «Οι ακτιβιστές και η αστυνομία [...] επηρεάζονται μεταξύ τους στις στρατηγικές επιλογές που υιοθετούν, μια διαδικασία που περιλαμβάνει καινοτομία και προσαρμογή από τις δύο πλευρές συγχρόνως (della Porta 1995: 57). Το κόστος επιλογής βίαιων μορφών δράσης είχε ως αποτέλεσμα τις συλλήψεις κατοίκων, που αναλήφθηκε από αυτούς συνειδητά. Η χρήση βίας δεν βοηθά απαραίτητα ένα κίνημα καθώς διατρέχει τον κίνδυνο να αντιμετωπιστεί με έντονη καταστολή ωστόσο στην συγκεκριμένη περίπτωση δεν επηρεάστηκε από τις αρνητικές συνέπειες της βίας εξαιτίας του υψηλού βαθμού συσπείρωσης των κατοίκων που είχε προηγηθεί πριν από την άφιξη των αστυνομικών δυνάμεων με αποτέλεσμα την (προσωρινή) νίκη που εκφράστηκε με την αποχώρηση των αστυνομικών δυνάμεων. Θεωρούμε πως η χρήση βίαιων ρεπερτορίων δράσης δεν αποτέλεσε γενικά στρατηγική επιλογή των κινητοποιούμενων αλλά η έσχατη λύση μπροστά στην αδικία που βίωναν σε συνάρτηση με τις ενέργειες του αντιπάλου (των αστυνομικών οργάνων). Η πληροφόρηση και η αντί-πληροφόρηση, η οποία τεκμηριώνεται σε τεχνικά επιστημονικά δεδομένα παίζει σημαντικό ρόλο στην εκστρατεία διαμαρτυρίας. Η αποκτηθείσα γνώση που παρέχεται από ειδικούς τεχνικούς εξυπηρετεί όχι μόνο στην κριτική του έργου αλλά και στην ανεύρεση εναλλακτικών λύσεων. Η ανάλυση των ρεπερτορίων επιβεβαιώνει τα καινοτόμα στοιχεία αυτής της εκστρατείας, τα οποία δεν περιορίζονται στις γνωστές μορφές δράσης, αλλά διαπλέκονται και ανανεώνονται ανάλογα με την διαδικασία κάθε περίπτωσης.

5.2 Ανάλυση πλαισιώσεων

Οι πλαισιώσεις που επιλέγουν οι συμμετέχοντες όσο και οι αντίπαλοι στο τοπικό κίνημα βάσης των κατοίκων της Κερατέας αποτελούν έναν από τους παράγοντες, που καθορίζουν την πορεία και την έκβαση του κινήματος. Όπως αναφέρθηκε και στην βιβλιογραφία, οι πλαισιώσεις περιλαμβάνουν μια διαδικασία κατασκευής νοήματος και κατανόησης του εξωτερικού κόσμου. Οι οργανωτές είχαν να εκπληρώσουν τις τρεις κύριες διαδικασίες πλαισιώσεις (core framing tasks), διαγνωστική, προγνωστική και κινητοποιητική πλαισίωση πριν την ανάληψη συλλογικής δράσης. Σε αυτήν την ανάλυση εξετάζουμε τόσο τις πλαισιώσεις των κατοίκων όσο και των αντιπάλων τους όπως αυτές αρθρώνονται μέσα από την ανάλυση των συνεντεύξεων βάθους και μελέτη δημοσιευμάτων στον ηλεκτρονικό και έντυπο Τύπο.

5.2.1 Διαγνωστικές Πλαισιώσεις

Με όρους πλαισίωσης, η διάγνωση μπορεί να είναι ιδιαίτερα προβληματική ενεργοποιώντας μία περίοδο διερευνητικών αναζητήσεων και ερευνών για τον εντοπισμό κοινών τόπων για μία καθαρή ερμηνεία. Χωρίς αυτήν, δεν μπορεί να πραγματοποιεί μία χρήσιμη πρόγνωση ή κάλεσμα σε αγώνα με προοπτικές επιτυχία «ο προσδιορισμός συγκεκριμένων προβλημάτων και αιτιών, στοιχειοθετεί και περιορίζει το εύρος των πιθανών, λογικών λύσεων και στρατηγικών» (Benford and Snow 2000: 616). Από την ανάλυση εντοπίστηκαν δύο διαγνωστικές πλαισιώσεις, της αδικίας και απόδοσης ευθυνών.

α. Πλαισίωση αδικίας

Η πλαισίωση της αδικίας εντοπίζεται στην διαγνωστική διαδικασία και πολλές μελέτες έχουν εστιάσει σε αυτό που ο Gamsom (1990) αναφέρει ως πλαισίωση αδικίας. Στην προκειμένη περίπτωση της Κερατέας οι κάτοικοι αναφέρουν ότι βασικό στοιχείο της κινητοποίησης τους ήταν το αίσθημα τις αδικίας. Η πλαισίωση της αδικίας προϋποθέτει την ύπαρξη θύτη και θύματος.

Στην αρχική φάση του σχεδιασμού, ο Περιφερειακός Σχεδιασμός που ψηφίσθηκε το 2003 προέβλεπε έξι θέσεις για την δημιουργία ΧΥΤΑ στην περιοχή της Αττικής, Συγκεκριμένα, προέβλεπε δύο θέσεις στην Ανατολική Αττική, Κορωπί και Κερατέα, δύο θέσεις στην Δυτική Αττική, Μάνδρα και Φυλή και τέλος δύο θέσεις στην Βόρεια Αττική, Γραμματικό και Πολυδένδρι. Τελικά, ύστερα από αντιδράσεις φορέων και πολιτικών πιέσεων από τις έξι αρχικά προεπιλεγμένες θέσεις παρέμειναν τρεις μεταξύ των οποίων και η Κερατέα διότι δεν διέθετε, σύμφωνα με τους κατοίκους, μέσα επιρροής για την τροποποίηση της απόφασης (Συνέντευξη 1 – Γ.Ι.). Αποτέλεσμα αυτού ήταν να ενταθεί το αίσθημα της αδικίας μεταξύ των κατοίκων, οι οποίοι θεωρούν τον εαυτό τους σαν τον «αδύναμο κρίκο» στην υπόθεση. Εν πολλοίς, ο στρεβλός αυτός σχεδιασμός καταπόντισε την όποια αξιοπιστία των εμπλεκόμενων μερών στη διαδικασία χωροθέτησης ΧΥΤΑ. Μετέπειτα, ενώ η αρχική μελέτη προέβλεπε την περιοχή του Οβριοκάστρου σαν τόπο χωροθέτησης, στην συνέχεια η προτεινόμενη τοποθεσία άλλαξε ονομασία και προέβλεπε την θέση «Βραγώνι» που στην ουσία αποτελεί ένα λόφο εντός του ίδιο χώρου και σύμφωνα με τους κατοίκους «αποτέλεσε τέχνασμα προκειμένου να αποφύγουν τεχνηέντως τον αρχαιολογικό χώρο που υπήρχε εντός αυτού» (Συνέντευξη 1 – Γ.Ι.).

Στην συνέχεια, παρόλο που η περιοχή είχε επιλεγθεί οι κάτοικοι επικαλούνται ότι συντρέχουν κριτήρια αποκλεισμού τα οποία δεν έχουν ληφθεί υπόψη. Συγκεκριμένα, αναφέρουν σαν πρωτεύοντα λόγο, πως η περιοχή έχει κηρυχτεί αρχαιολογικός χώρος καθώς και τοπίο ιδιαίτερου φυσικού κάλους. Επιπλέον περιβαλλοντολογικοί λόγοι αποκλείουν την συγκεκριμένη περιοχή όπως ότι υπάρχει υδατόρευμα που διασχίζει τον χώρο και πηγή στο κέντρο του. Τέλος, στο χώρο υπάρχουν αρχαίες μεταλλευτικές στοές που μπορεί να μολύνουν τον υδροφόρο ορίζοντα και καταλήγουν μέχρι την θάλασσα. Τα κριτήρια αυτά δεν λήφθηκαν υπόψη σύμφωνα με τους κατοίκους ενώ δεν συνεδρίασαν τα αρμόδια όργανα (Κεντρικό Αρχαιολογικό Συμβούλιο-ΚΑΣ) για τη λήψη σχετικής απόφασης. «Αισθανόμασταν τρομερή αδικία γιατί θέλανε να γίνει ο ΧΥΤΑ εδώ ενώ είναι παράνομο και υπάρχει αρχαιολογικός χώρος» (Συνέντευξη 4 – Β.Μ.).

Η κοινωνική κατασκευή της πραγματικότητας από τους κινητοποιούμενους κατοίκους βασίζεται σε μηχανισμούς, που χαρακτηρίζουν το ελληνικό πολιτικό

σύστημα σαν πελατειακό και όμηρο συμφερόντων. Οι διαδράσεις των κατοίκων με τους κρατικούς θεσμούς παίζουν σημαντικό ρόλο στη δημιουργία της πλαισίωσης της αδικίας και στην επιλογή του «καταλληλότερου» ρεπερτορίου δράσης σε κάθε στάδιο της διαμάχης. Όπως παρατηρεί και η Wood (2003: 19) πάνω στα αντάρτικα κινήματα της Ν. Αμερικής «η πολιτική κουλτούρα – αξίες, νόρμες, πρακτικές, πεποιθήσεις και συλλογική ταυτότητα των εξεγερμένων – δεν ήταν δεδομένη αλλά εξελίχθηκε σε συνάρτηση με τις εμπειρίες της διαμάχης καθαυτής, όπως προηγούμενη δράση, καταστολή και την συνεχή ερμηνεία των γεγονότων από τους ίδιους τους συμμετέχοντες».

β. Πλαισίωση απόδοσης ευθυνών

Τα κοινωνικά κινήματα αποβλέπουν στην επίλυση ή την μεταβολή προβληματικών καταστάσεων ή θεμάτων και κατά συνέπεια η δράση τους στοχεύει στην ανεύρεση και προσδιορισμό ενδεχόμενων πηγών, αιτιών ή υπευθύνων ή ακόμη και ενόχων παραγόντων. Αυτό το στοιχείο αναζήτησης υπευθύνων και απόδοσης των ευθυνών ανήκει όπως και η προηγούμενη πλαισίωση στην διαγνωστική διαδικασία πλαισίωσης. Όμως δεν είναι αυτονόητο ότι μέσα σε ένα κοινωνικό κίνημα και στην προκειμένη περίπτωση στην Κερατέα θα υπάρχει συναίνεση όσον αφορά την την απόδοση ευθυνών. Συνήθως εντοπίζονται αντιπαραθέσεις ποιόν και για ποιό λόγο να κατηγορήσεις. Συνήθως η αναζήτηση ευθυνών εγείρει μέσα στην οργάνωση του κινήματος διαφωνίες και συγκρούσεις οι οποίες ενδέχεται να διαταράξουν την συλλογική δράση και συνοχή του κινήματος.

Στην προκειμένη περίπτωση της Κερατέας οι κάτοικοι και συμμετέχοντες στην κινητοποίηση κατηγορούν ή αποδίδουν ευθύνες στην πολιτεία για την αυθαίρετη επιλογή και έλλειψη διαλόγου, στην δικαστική εξουσία για την απόφαση χωροθέτησης του Χ.Υ.Τ.Α., στην αστυνομία για την εκτροπή των γεγονότων και στην διαπλοκή με οικονομικά συμφέροντα. Παρόμοιες πλαισιώσεις απόδοσης ευθυνών εντοπίζονται και σε άλλες κινητοποιήσεις όπως αυτή των αγροτών στην Ολλανδία και Ισπανία (de Weerd & Klandermans 1999) και σε κινήματα για τον πυρηνικό αφοπλισμό στις Η.Π.Α. (Benford 1993).

Οι ρητορικές διαθέσιμες στα κινήματα NIMBY διαφέρουν σημαντικά στο βαθμό που θα γίνουν αποδεκτές από μη εμπλεκόμενους (Jasper & Gordon 1996). Η τοπική ρητορική (local rhetoric) αντιτίθεται σε μια εγκατάσταση, εργοστάσιο ή πρόταση για ένα συγκεκριμένο μέρος, πουθενά αλλού όμως. Η υπερτοπική ρητορική (global rhetoric) θα εναντιωνόταν σε κάθε περίπτωση της προτεινόμενης εφαρμογής, όπου και αν βρισκόταν. Ανάμεσα σε αυτές υπάρχει και η ημι-τοπική ρητορική (semi-local rhetoric) που αντιτίθεται στην εγκατάσταση σε συγκεκριμένα μέρη, μεταξύ των οποίων και αυτό που προτείνεται. Για παράδειγμα, συνεχίζουν οι Jasper & Gordon, κάποιος μπορεί να αντιτίθεντο στην χωροθέτηση βλαβερών εγκαταστάσεων σε περιοχές με πυκνό πληθυσμό αλλά όχι σε απομονωμένες. Φαίνεται λοιπόν ότι η διεύρυνση της ρητορικής – από τοπικά σε υπερτοπικά επιχειρήματα – θα βοηθούσε τοπικές ομάδες να αποφύγουν κατηγορίες καθαρής ιδιοτέλειας και επιπλέον στην στρατολόγηση εξωτερικών μελών καθώς και ένα τρόπο στην εύρεση νέων πόρων (κινηματικών και μη). Μπορούν να διευρύνουν τον πληθυσμό που αισθάνεται ότι επηρεάζεται από το θέμα, να κερδίσουν πολιτική και οικονομική υποστήριξη, όπως επίσης και συμπάθεια. Η ρητορική είναι πιο ελκυστική όταν αναφέρεται σε ένα σύνολο οικουμενικών αξιών είτε αυτές είναι εργαλειακές όπως κόστη και ζημιές είτε είναι ηθικές όπως κοινωνική δικαιοσύνη.

Ειδικότερα για την περίπτωση της Κερατέας όπως προκύπτει μέσα από τον λόγο των κατοίκων γίνεται προσπάθεια να αποδοθούν ευθύνες όχι σε έναν αλλά σε πολλούς φορείς οι οποίοι σχετίζονται με την εξέλιξη της διαμάχης. Καταρχήν αποδίδονται ευθύνες στις εκάστοτε πολιτικές ηγεσίες για τη λήψη αποφάσεων που δεν υπήρξαν αποτέλεσμα διαλόγου και διαβούλευσης με τους εμπλεκόμενους φορείς αλλά υπήρξαν αποτέλεσμα πολιτικών πιέσεων, συνδιαλλαγών ή/και έλλειψη στρατηγικής. Σε συνδυασμό τις ευθύνες των πολιτικών αρχών γίνεται λόγος στην προσπάθεια δημιουργίας μιας πιο «οικουμενικής» ρητορικής για διαπλεκόμενους μηχανισμούς με οικονομικά συμφέροντα και αδιαφανείς διαδικασίες: «υπερασπιστήκαμε τη γη μας, από τα χέρια άπληστων εργολάβων και από τα σχέδια της διαπλεκόμενης κυβέρνησης, που εξυπηρετώντας τα συμφέροντα των μεγαλοεπιχειρηματιών, τους χάριζε το Οβριόκαστρο» (από έντυπο κατοίκων). Η «οικουμενικότητα» της ρητορικής εκφράζεται επίσης γλαφυρά μέσα από την περιγραφή του αντιπάλου σαν «μαφία των σκουπιδιών» και «κράτος των εργολάβων».

Ο κύκλος απόδοσης ευθυνών συνεχίζεται και εναντίον της δικαστικής εξουσίας που χαρακτηρίζεται χειραγωγούμενη από πολιτικές πιέσεις. Για τους κινητοποιούμενους κατοίκους δεν λειτούργησε ανεξάρτητα:

«Δεν πιστεύαμε πραγματικά πως το ΣΤΕ θα μας δικαιώσει γιατί υπήρχε πολιτική πίεση προς το θέμα αυτό και αν μας δικαίωνε θα ξεσηκωνόντουσαν και οι υπόλοιπες περιοχές οπότε δεν θα μπορούσε πλέον να υλοποιηθεί τίποτα [...] Πάντα πιστεύαμε ότι ο ρόλος της δικαιοσύνης σε αυτό το θέμα δεν ήταν ποτέ ανεξάρτητος. Πάντα υπήρχε η πίεση της πολιτείας. Όταν πλησίαζε μια απόφαση του ΣΤΕ υπήρχαν κατευθυνόμενα δημοσιεύματα στον Τύπο π.χ. τα Λιόσια έχουν φτάσει στον κορεσμό, αν δεν γίνει τώρα κάτι θα πλημμυρίσουμε στα σκουπίδια. Επομένως υπήρχε μια έμμεση πίεση στην δικαιοσύνη να μην μας δικαιώσουν» (Συνέντευξη 6 – Σ.Π.).

«Ο Γ. Σουφλιάς προδίκασε τότε με δηλώσεις του την απόφαση. Ακόμα και εισηγήτρια της υπόθεσης καταψήφισε τη θετική (για εμάς) εισήγησή της. Έτσι συνειδητοποιήσαμε ότι κάτι ύποπτο συμβαίνει. Μετά από αυτές τις εξελίξεις και εξαιτίας της γενικότερης στάσης που έχουν κρατήσει οι πολιτικοί για το θέμα, ο κόσμος τους έχει απομυθοποιήσει. Είναι αποφασισμένος να δώσει μόνος του τη λύση.». (Απόσπασμα συνέντευξης κατοίκου από το ένθετο "Ε" της Κυριακάτικης Ελευθεροτυπίας, 16/05/2010)

Στον τελευταίο κύκλο διαμαρτυρίας αποδίδεται ευθύνη στην βιαιότητα της αστυνομίας απέναντι στους κινητοποιούμενους κατοίκους: «Τα ΜΑΤ λέγαμε στην αρχή πως είναι όργανο καταστολής του κράτους. Μετά την επίθεση στην πόλη, τελείωσε. Είναι στρατός κατοχής. Και έτσι τους είδαν οι περισσότεροι κάτοικοι, σαν στρατός κατοχής» (Συνέντευξη 6). «Μου χε τύχει πολλές φορές να ακούω την αστυνομία να βρίζει προκλητικά τον κόσμο έτσι ώστε να εξαγριωθεί και να επιτεθεί. Προκαλούνταν έτσι μάχες όλη την ώρα» (Συνέντευξη 5 – Μ.Μ.).

5.2.2. Προγνωστικές πλαισιώσεις

Η δεύτερη κεντρική διαδικασία πλαισίωσης, προγνωστική, είναι εξαρτημένη από τις διαγνωστικές πλαισιώσεις όπως αυτές αρθρώνονται από τους οργανωτές. Καθώς αρθρώνονται τα προβλήματα, οι λύσεις που περιγράφονται στις προγνωστικές πλαισιώσεις βρίσκονται παράλληλα με τις διαγνωστικές πλαισιώσεις.

α. Πλαισιώσεις προηγούμενων εμπειριών και γνώσεων παρόμοιων καταστάσεων

Η πλαισίωση αυτή ανήκει στην προγνωστική διαδικασία και αφορά στην εφαρμογή στρατηγικής, που πρέπει να ακολουθηθεί για την εκτέλεση των ενεργειών τους. Η εμπειρία παρόμοιων καταστάσεων αλλά και οι εμπειρίες κατοίκων σε περιοχές όπου εγκαταστάθηκαν ΧΥΤΑ (Γραμματικό) ήταν αρνητικές και δυσάρεστες και αυτό συνέβαλε στην λήψη αποφάσεων για δράση και μη διαπραγμάτευση. Οι περιβαλλοντικές συνέπειες σε περιοχές που λειτουργούσαν χώροι απόθεσης/επεξεργασίας απορριμμάτων (π.χ. Φυλή) ήταν τόσο καταστροφικές που δεν ετίθετο θέμα συζήτησης. Αντιθέτως, αποτελούσαν περιπτώσεις άμεσης αποφυγής λόγω της υποβάθμισης των όρων ζωής των κατοίκων στην αντίστοιχη περιοχή της Φυλής. Με άλλα λόγια, η προηγούμενη εμπειρία παρόμοιων καταστάσεων ήταν αρνητική, ώστε ο προσδιορισμός των συγκεκριμένων προβλημάτων και αιτιών να περιορίσει το εύρος των πιθανών «εύλογων» λύσεων και στρατηγικών. Οι κινητοποιούμενοι κάτοικοι χαρακτηρίζουν το προτεινόμενο έργο ως «χωματερή» και «σκουπιδότοπο» λαμβάνοντας υπόψη την κατασκευή άλλων παρόμοιων χώρων π.χ. η περιοχή της Φυλής με αρνητικές συνέπειες όπως η μόλυνση του περιβάλλοντος, η υποβάθμιση των όρων ζωής και ο αυξημένος αριθμός κρουσμάτων μολυσματικών ασθενειών.

«Μας αφορά πιο άμεσα τι θα συμβεί στον τόπο μας εφόσον κατοικούμε εκεί. Ξέρουμε ότι στα 5 χλμ από τη Φυλή οι άνθρωποι που κατοικούν εκεί αποκτούν δερματικές ασθένειες. Ξέρουμε ότι στη Φυλή πετιούνται τα ιατρικά απόβλητα από ιδιωτικές εταιρίες που πρέπει να τα καίνε αλλά δε το κάνουν, τα εναποθέτουν εκεί και είναι εστία επιδημιών. Ξέρουμε ότι δεν γίνεται ουσιαστική ανακύκλωση εκεί, οπότε ανακυκλώνονται από

ανθρώπους που εργάζονται εκεί και δημιουργούνται συμμορίες διεκδίκησης των απορριμμάτων. Δηλαδή θα άλλαζε και το περιβαλλοντικό και το κοινωνικό πεδίο και δεν θέλαμε αυτό να συμβεί» (Συνέντευξη 5 – Μ.Μ.).

Επιπρόσθετα με τις περιβαλλοντολογικές επιπτώσεις από την κατασκευή του έργου, οι κινητοποιούμενοι κάτοικοι έχουν την εμπειρία καταστολής των αντίστοιχων κατοίκων του Γραμματικού που διαμαρτύρονταν για ένα παρόμοιο έργο κατασκευή ΧΥΤΑ καθώς μερικοί από αυτούς είχαν επισκεφτεί το χώρο την ημέρα επέμβασης από τις αστυνομικές δυνάμεις. Αυτό που αποκόμισαν από την εμπειρία αυτή ήταν δύο στοιχεία. Πρώτον, ότι δυνατότητες ειρηνικής επίλυσης της διαμάχης είχαν εκμηδενιστεί καθώς ο Περιφερειακός Σχεδιασμός της Αττικής ετίθετο σε εφαρμογή και δεύτερον, ότι με αφορμή τις συγκρούσεις στο εσωτερικό των κατοίκων του Γραμματικού, η ενότητα στο εσωτερικό τους ήταν κάτι που έπρεπε να διασφαλιστεί προκειμένου να υπάρχει ένα νικηφόρο αποτέλεσμα. Πράγματι, το πιο σημαντικό στοιχείο, σύμφωνα με τους Frey et al. (1992:383) είναι πάνω απ' όλα οι κινητοποιούμενοι να παραμένουν ενωμένοι προκειμένου να επιτύχουν το στόχο τους:

«Μόλις είδαμε ότι έγινε αυτό στο Γραμματικό το περιμέναμε, πλέον άρχισε να μετρά ο χρόνος αντίστροφα και για εμάς. Από τότε έχεις ανώτερο επίπεδο ετοιμότητας όσον αφορά τη πόλη, τα φυλάκια, φυλάξεις σε διάφορες περιοχές γύρω-γύρω. Υπήρχε ένας ακόμα πιο συντονισμένος βαθμός ετοιμότητας. [...] Το Γραμματικό λειτούργησε και σαν παράδειγμα για εμάς, πρέπει να είμαστε ενωμένοι και να ξεπεράσουμε κάθε αντιπαλότητα, οτιδήποτε διαφορετικό χειρισμό στην υπόθεση, να μην διασπαστούμε και να συνασπιστούμε όλοι μαζί και αντιμετωπίσουμε την κατάσταση που ξέρουμε πλέον ότι έρχεται για χάρη της ενότητας. Αυτό περιφρουρήσαμε πάρα πολύ σε αυτόν τον αγώνα και μας βοήθησε. Παρά όλες τις πολιτικές και άλλου τύπου διαφωνίες, στο όνομα της ενότητας, κάναμε όλοι πάρα πολύ πίσω». (Συνέντευξη 6 – Σ.Π.)

β. Πλαισίωση διάρθρωσης εναλλακτικών λύσεων/ πλάνο ενεργειών για την επίλυση του προβλήματος.

Κατά βάση η πλαισίωση αυτή αφορά την απάντηση στο ερώτημα του Λένιν «τι πρέπει να γίνει» (Benford & Snow 2000: 616). Οι κινητοποιούμενοι κάτοικοι όντας ευρισκόμενοι μπροστά στο ερώτημα τι πρέπει να γίνει με τα απορρίμματα, προέβησαν από τα αρχικά στάδια της διαμάχης σε διατύπωση εναλλακτικών προτάσεων. Κύριο μέλημα τους ήταν να μη γίνει μια κατασκευή «φαραωνικών» διαστάσεων αλλά μια μικρότερου μεγέθους κατασκευή που να αφορά τα απορρίμματα της ευρύτερης περιοχής:

«Το 2003 κάναμε μια πρόταση στην τότε Υπουργό ΠΕΧΩΔΕ να αυτοδιαχειριστούμε για τους 8 δήμους και κοινότητες της Λαυρεωτικής τα σκουπίδια μας και να ενταχθεί αυτό στον Περιφερειακό Σχεδιασμό αλλά ενώ το δέχθηκε δε το κατέβασε για ψηφοφορία στη Βουλή, μας κορόιδεψε. Αυτό μας γύρισε μπούμερανγκ καθώς είπαν ότι δεν είναι ότι δεν θέλετε τα σκουπίδια, θέλετε τα σκουπίδια αλλά μόνο τα δικά σας και τα χρήματα για να τα αυτοδιαχειριστείτε. Δεν είναι ότι υποστηρίζετε ότι ο τόπος είναι αρχαιολογικού ενδιαφέροντος...». Αυτό το κάναμε για να δείξουμε πως δεν είμαστε κάτοικοι που θέλουμε τα σκουπίδια να φύγουν και να πάνε στον γείτονα, είμαστε κάτοικοι που ενδιαφερόμαστε να βρούμε και λύσεις».
(Συνέντευξη 6 – Σ.Π.)

Αργότερα, κατά τη διάρκεια του τρίτου κύκλου διαμαρτυρίας και αφού είχαν μεσολαβήσει αρκετά χρόνια από την έναρξη της διαμάχης οι κάτοικοι απέρριψαν και την προτεινόμενη τεχνολογία επεξεργασίας των απορριμμάτων (ΧΥΤΑ) καθώς βάσει επιστημονικών δεδομένων απέδειξαν πως ήταν τεχνολογικά ξεπερασμένη και αντιτιθέμενη στους κανονισμούς της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Παράλληλα πρότειναν με τη βοήθεια ειδικών (βλ. ενότητα κατασκευή της γνώσης), ένα διαφορετικό τρόπο σχεδιασμού που θα βασιζόταν στην ανακύκλωση και διαλογή στην πηγή των απορριμμάτων. Έτσι ξεκίνησαν μια διαδικασία αναζήτησης εναλλακτικών μεθόδων επεξεργασίας:

«Ήρθαμε σε επαφή με τους ανθρώπους της Φυλής γιατί θεωρούμε πως ούτε σε αυτούς αξίζει να διαχειρίζονται έτσι τα απορρίμματα. Υπήρξε έντονη ενημέρωση του κόσμου τι θα μπορούσε να γίνει εναλλακτικά. Άρχισε πολύ να απασχολεί τον κόσμο τι θα κάνουμε γιατί μας τέθηκε το ερώτημα τι θα κάνουμε με τα απορρίμματα μας. Ψάχναμε για εναλλακτικές μεθόδους διαχείρισης». (Συνέντευξη 5 – Σ.Π.)

5.2.3. Κινητοποιητικές πλαισιώσεις

Μια σημαντική λειτουργία της διαδικασίας πλαισίωσης είναι η παραγωγή κινήτρων για δράση. Η δημιουργία κινήτρων στα άτομα για την ένταξή τους στην διαμαρτυρία πείθοντας τους ότι η συλλογική δράση δεν είναι μόνο εφικτή αλλά και δυνητικά επιτυχής (Snow & Benford 1988).

Όπως και σε άλλες τοπικές διαμάχες, το θέμα επεκτείνεται και σε διαδικαστικά ζητήματα. «Οι αντιτιθέμενοι είναι ικανοί να μετασχηματίσουν την φύση του προβλήματος. Αυτό που τίθεται ως ερώτημα δεν είναι μόνο οι κίνδυνοι για το έργο, αλλά επίσης η σωστή διαδικασία που οδήγησε στην τοπική χωροθέτησή του» (Bobbio 1999: 189 όπως αναφέρεται στο della Porta & Piazza 2008: 70). Τυπικά στις τοπικές διαμάχες τα δικαιώματα του τοπικού πληθυσμού να αποφασίζει για τα δημόσια έργα μεγάλης κλίμακας είναι πρωταρχικό ζήτημα. Η περίπτωση μας επιβεβαιώνει ότι όσο υπάρχει ανοικτή συζήτηση για τα LULUs, το σχέδιο «είναι συνδεδεμένο με ένα συγκεκριμένο χώρο. Μπορούμε να συζητήσουμε το πώς αλλά όχι το πού» (βλ. ανωτέρω σελ. 193). Αυτοί που αντιτίθενται στο έργο (οι κάτοικοι) πρέπει να αρθρώσουν με ένα πειστικό τρόπο τα επιχειρήματά τους, που στοχεύουν στην κινητοποίηση, εντείνοντας την αίσθηση της αδικίας και διαδίδοντας την πεποίθηση ότι μία εναλλακτική λύση είναι πιθανή.

Από την ανάλυση του υλικού εντοπίστηκε επίσης ότι μία πλαισίωση πρόγνωσης μπορεί να μετασχηματισθεί σε μία άλλη πλαισίωση. Αυτός ο μετασχηματισμός πλαισιώσεων συμφωνεί με την υπάρχουσα θεωρία (Snow et al. 1986: 473). Στην περίπτωση της Κερατέας η πλαισίωση της αδικίας που αποτελεί κοινή αναφορά των συμμετεχόντων μετασχηματίζεται κυρίως στην τελευταία φάση του κινήματος σε

πλαισίωση κινητοποίησης. Η βιαιότητα της αστυνομίας και οι προκλήσεις των αντιπάλων αποτέλεσαν τις κύριες αιτίες για τον αναφερόμενο μετασχηματισμό. Ενδογενείς ή εξωγενείς παράγοντες μπορούν να αποτελούν την κύρια αιτία για τον μετασχηματισμό των πλαισιώσεων. «Μου χε τύχει πολλές φορές να ακούω την αστυνομία να βρίζει προκλητικά τον κόσμο έτσι ώστε να εξαγριωθεί και να επιτεθεί. Προκαλούνταν έτσι μάχες όλη την ώρα» (Συνέντευξη 5 – Μ.Μ.). «Η βία της αστυνομίας μας έκανε να αντιδράμε πιο βίαια» (Συνέντευξη 7 – Δ.Κ.).

Από την πλευρά τους οι κάτοικοι κάνουν λόγο για παντελή έλλειψη διαλόγου, απουσία διαπραγμάτευσης, αδιαλλαξία της πολιτείας, άρνηση των πολιτικών αρχών να εξετάσουν το θέμα με περιβαλλοντολογικά κριτήρια και όχι οικονομικά. Ένας κάτοικος αναφέρει «αν πρόκειται για μεγάλα έργα που θα αλλάξουν την ζωή των κατοίκων πρέπει να γίνονται σε συνεννόηση με τον κόσμο, με την εκάστοτε τοπική κοινωνία» (Συνέντευξη 7 – Δ.Κ.).

Η πλαισίωση της νομιμότητας είναι κυρίαρχη κατά τη διάρκεια του τρίτου κύκλου διαμαρτυρίας τόσο από την πλευρά των κινητοποιούμενων κατοίκων όσο και από την πλευρά των αντιπάλων. Μία κάτοικος αναφέρει: «Δεν τους απασχολεί η νομιμότητα. Από την στιγμή που η ίδια η πολιτεία δεν τηρεί η νομιμότητα αρά δεν σέβεται τους θεσμούς του κράτους είναι στο χέρι του κόσμου να τους επιβάλει». (Συνέντευξη 5). Τόσο ο απερχόμενος δήμαρχος Κερατέας όσο και ο νέος βασίζονται σε αυτήν για να θεμελιώσουν τα επιχειρήματά τους: «Τέσσερις μήνες υπερασπιζόμαστε τη νομιμότητα, το περιβάλλον και την αξιοπρέπεια μας» (Τα Νέα, 11/4/2011) και «Αγνόησαν τη νομιμότητα όπως κάνουν χρόνια τώρα, για να περάσουν τα σχέδια τους» (ομιλία δημάρχου Λεβαντή, 9/2/2011) και στην συνέχεια αρθρώνουν τόσο νομικά όσο και τεχνικά ζητήματα του έργου, η ουσία των οποίων βασίζεται σε διαδικαστικά ζητήματα πάνω στην χωροθέτηση του. Συγκεκριμένα, οι κάτοικοι κάνουν λόγο για εκκρεμείς δικαστικές αποφάσεις που δεν έχουν τελεσιδικήσει οπότε η παρουσία των αστυνομικών δυνάμεων δεν δικαιολογείται, ενώ κάνουν λόγο για παρατυπίες στην απόφαση επιλογής του χώρου καθώς αποτελεί αρχαιολογικό χώρο.

Μια επιπλέον πλαισίωση που ωθεί τους κατοίκους σε κινητοποίηση είναι αυτή της διαφθοράς και της διαπλοκής. Το γεγονός ότι εργολάβος του έργου είναι

επιχειρηματίας που έχει χαρακτηριστεί σαν «εθνικός εργολάβος» εξαιτίας της ανάληψης αρκετών άλλων δημοσίων έργων σε συνδυασμό με την στενή σχέση που διατηρεί με το κυβερνών κόμμα είναι κομβικής σημασίας καθώς ενισχύει την αίσθηση αδικίας και της αυτοθυματοποίησης των κατοίκων απέναντι στα οικονομικά συμφέροντα που τους περιβάλουν. Παράλληλα με τον εργολάβο ως πρόσωπο, τα τεχνικά στοιχεία της μελέτης υποδεικνύουν την «σκιά διαπλοκής» του έργου καθώς, ενώ δεν έχει προηγηθεί διαγωνισμός υποδεικνύεται μια τεχνολογία επεξεργασίας που ειδικεύεται μόνο μια συγκεκριμένη εταιρία πανελλαδικά, το κόστος της είναι μεγάλο ενώ ο χρονικός ορίζοντας είναι βραχύβιος λόγω ευρωπαϊκών οδηγιών.

«Πως γίνεται να δηλώνει δημόσια ότι η κυβέρνηση δεν προκαταλαμβάνει και δεν προαποφασίζει μια τεχνολογία ως προτιμότερη έναντι κάποιας άλλης και την ίδια ακριβώς στιγμή ο πρώην περιφερειάρχης κ. Λιακόπουλος, να αποκλείει όλες τις άλλες τεχνολογίες που εφαρμόζονται σε προηγμένες χώρες και να κάνει κι αυτός ευθέως λόγο για απολύτως συγκεκριμένη τεχνολογία που όλως τυχαίως, ταυτίζεται απολύτως με την τεχνολογία που περιγράφει ο κ. Ραγκούσης;» (Ανακοίνωση του Δήμου Λαυρεωτικής, 12/1/2011)

Ο τέως δήμαρχος Κερατέας, Σ. Ιατρού, επισημαίνει ότι: «ο εν λόγω Περιφερειακός Σχεδιασμός για τη διαχείριση απορριμμάτων στην Αττική είναι ασύμβατος με οδηγία της Ε.Ε. Επιπλέον, η μέθοδος της βιολογικής ξήρανσης που προτείνεται είναι εξωφρενικά δαπανηρή και εξυπηρετεί συγκεκριμένα επενδυτικά συμφέροντα» (Καθημερινή 19/2/2010). Η πλαισίωση αυτή διαπερνά τους εκπροσώπους της πολιτικής εξουσίας σαν εκτελεστικά όργανα των πραγματικών κατόχων της εξουσίας που είναι οι εργολάβοι. Έτσι λοιπόν γίνεται λόγος από τους κατοίκους για την «μαφία των σκουπιδιών» και για «κράτος των εργολάβων» καθώς και για «οικονομικά συμφέροντα» που προωθούν το έργο. Το γεγονός ότι οι αστυνομικές δυνάμεις δεν αποχώρησαν μετά την προσωρινή απόφαση παύσης του έργου αλλά παρέμειναν εκεί χωρίς ουσιαστικό σκοπό, προστατεύοντας τα μηχανήματα εκσκαφής του εργολάβου αποδεικνύει σε συνδυασμό με την πλαισίωση της νομιμότητας πως το έργο έχει δρομολογηθεί και θα πραγματοποιηθεί, σύμφωνα με τους ακτιβιστές κατοίκους ανεξαρτήτου δικαστικής απόφασης:

«Ενώ υπήρχαν ασφαλιστικά μέτρα και θα έπρεπε να φύγει ο ανάδοχος, δε το έκανε. Και η κρατική εξουσία προστάτευε τον ανάδοχο να μείνει στο χώρο...Δεν υπήρχε νομική κάλυψη. Δεν υπήρχε περίπτωση να αμυνθείς με τον νόμο». (Συνέντευξη 5 – Μ.Μ.)

Τέλος, μια πλαισίωση κινητοποίησης που αναδύεται από την διαμάχη είναι το έλλειμμα δημοκρατικής νομιμοποίησης. Η απόπειρα να παρουσιαστεί το συγκεκριμένο έργο σαν μονόδρομος από την πλευρά των αντιπάλων βασισμένο σε οικονομικά κριτήρια και δικαστικές αποφάσεις χωρίς την συγκατάθεση του τοπικού πληθυσμού σε συνδυασμό με την ανισότητα και την αδικία στην διαδικασία χωροθέτησης όσο και η χρήση των δυνάμεων καταστολής σαν όργανο επιβολής μιας απόφασης αποτελούν τα συνδυαστικά στοιχεία για την ανάληψη δράσης από πλευράς των κινητοποιούμενων κατοίκων. Η κυρίαρχη αντίληψη των κατοίκων είναι πως «το κράτος παρανομεί» καθώς δεν σέβεται τις δικαστικές αποφάσεις. Η απουσία δημοκρατικών διαδικασιών και της δυνατότητας πρόσβασης στην κυβέρνηση συμβάλλει στην ενδυνάμωση των κινητοποιήσεων και στην όξυνση των πρακτικών που εκφράζουν την δυσπιστία της τοπικής κοινωνίας απέναντι στην πολιτική εξουσία.

5.2.4. Πλαισιώσεις αντιπάλων

Η αντιτιθέμενη στους κατοίκους πλευρά χρησιμοποιεί επίσης την πλαισίωση της νομιμότητας με σκοπό να δυσφημήσει τον αγώνα τους δίνοντας έμφαση στο δόγμα «νόμος και τάξη» με αφορμή τις βίαιες μορφές δράσης: «η διαρκής παραβίαση των νόμων δεν μπορεί να διατηρηθεί επ' άπειρον. Η συντεταγμένη Πολιτεία θα πράξει ό,τι χρειάζεται προκειμένου να αποκαταστήσει τη νομιμότητα» γράφει το κύριο άρθρο εφημερίδας (Το Βήμα, 30/3/2011) ενώ η περιοχή χαρακτηρίζεται σαν τόπος ανομίας: «ο νόμος της Ελληνικής Δημοκρατίας δεν ισχύει στην περιοχή» γράφει η Καθημερινή (23/3/2011). Επιπρόσθετα, αφού η διαμάχη είχε σταματήσει και αναφερόμενος στα επεισόδια για την ψήφιση του μακροπρόθεσμου, ο υπουργός Προστασίας του Πολίτη, Χ. Παπουτσής, δήλωνε ότι «η Κερατέα ήταν η προπόνηση για ό,τι ακολούθησε στο Σύνταγμα» (Ελευθεροτυπία 10/7/2011). Ο περιφερειάρχης Αττικής, Γ. Σγουρός χαρακτήρισε τους κατοίκους «μπαχαλάκηδες» (NET, 01/04/2011) ενώ ο

αντιπρόεδρος της κυβέρνησης, Θ. Πάγκαλος έδωσε πολιτική διάσταση στο θέμα αναφέροντας πως τα επεισόδια είναι υποκινούμενα από το αντιπολιτευόμενο κόμμα ΣΥΡΙΖΑ σε μια προσπάθεια να στιγματίσει τους κατοίκους: «διοργανωτής των επεισοδίων όπως και όλων των προηγούμενων τραμπουκισμών στα μπλόκα της Κερατέας» (Ελευθεροτυπία 18/3/2012 και Βήμα fm 23/10/2012).

Μια άλλη πλαισίωση που χρησιμοποίησαν οι αντίπαλοι του έργου είναι αυτή της αμάθειας/έλλειψης πληροφόρησης των κινητοποιούμενων κατοίκων για τα τεχνικά χαρακτηριστικά της εγκατάστασης που πρόκειται να γίνει στον επίμαχο χώρο. Συγκεκριμένα, ο υπουργός Εσωτερικών, Γ. Ραγκούσης, δήλωσε πως το έργο «ξεκινάει ως Χ.Υ.Τ.Α., δηλαδή ως χώρος υγειονομικής ταφής απορριμμάτων. Μόλις ξεκινήσει και το πρόγραμμα ανακύκλωσης και μόλις ξεκινήσει και η λειτουργία των εργοστασίων για να πραγματοποιηθούν...θα εξελιχθεί σε ΧΥΤΥ» (ΣΚΑΙ fm, 11/1/2011). Η πλαισίωση αυτή επαναλαμβάνεται αρκετές φορές στην συνέχεια της διαμάχης από τους αντιπάλους έχοντας διττή λειτουργία: αφενός για να εξωραΐσει την εικόνα του έργου που περιγράφεται από τους κινητοποιούμενους σαν «χωματερή» και «σκουπιδότοπο» που υπάρχει από την αντίστοιχη εγκατάσταση στην Φυλή, αφετέρου για να δείξει ότι χρησιμοποιείται σύγχρονη τεχνολογία επεξεργασίας που δεν έχει σχέση με το παρελθόν. Παρόλα αυτά δεν κατάφερε να αδρανοποιήσει τους κατοίκους και την υποστήριξη που έλαβαν από εξωτερικούς συμμάχους.

Τέλος, διακρίνουμε και την πλαισίωση των επιπτώσεων σε περίπτωση που δεν πραγματοποιηθεί το έργο καθώς, σύμφωνα με τους αντιπάλους του έργου, η χώρα κινδυνεύει να απολέσει την χρηματοδότηση του έργου από την Ευρωπαϊκή Ένωση ενώ παράλληλα απειλείται με πρόστιμα αν δεν κλείσει τους υπολειπόμενους χώρους ανεξέλεγκτης διάθεσης απορριμμάτων (ΧΑΔΑ). Επιπλέον, η μη δημιουργία της εγκατάστασης εμπεριέχει τον κίνδυνο «να γίνουμε Νάπολι και να πνιγούμε στα σκουπίδια» δεδομένου πως δεν υπάρχει άλλη λύση. Έτσι λοιπόν, κάτω από την πίεση του χρόνου, το έργο πρέπει να πραγματοποιηθεί το ταχύτερον δυνατόν.

5.3 Ανάλυση συναισθηματικών δυναμικών

Από την ανάλυση και ερμηνεία των συνεντεύξεων που διεξαγάγαμε διαπιστώσαμε κοινές θεματικές στην αφήγηση των δρώντων. Οι θεματικές αυτές συμφωνούν με την προαναφερόμενη θεωρία για την δυναμική των συναισθημάτων εντός των κοινωνικών κινήματων. Πιο συγκεκριμένα, υπήρχαν δυο γεγονότα. Α) η άφιξη και αντίδραση των αστυνομικών δυνάμεων στο χώρο και β) η εισβολή τους εντός της πόλης της Κερατέας, οι οποίες ανταποκρίνονται στη θεωρία της Yang (2005) ως “σημαντικές συναισθηματικές εκδηλώσεις”. Κατά δεύτερο λόγο, τα γεγονότα αυτά είχαν σαν αποτέλεσμα η καταστολή που δέχθηκαν οι κάτοικοι να έχει σε κάθε περίπτωση το αντίστροφο αποτέλεσμα (backfire effect). Η ανάλυση βασίζεται στην μελέτη των αναδυόμενων συναισθημάτων τα οποία πυροδοτήθηκαν από την ένταση της καταστολής.

Από την άφιξη των αστυνομικών δυνάμεων τα ξημερώματα της 10ης Δεκεμβρίου 2010, οι κάτοικοι της περιοχής κινητοποιούνται και προσέρχονται στο χώρο που έχει πλέον αποκλειστεί. Ενώ με την πάροδο του χρόνου είχε συγκεντρωθεί ένας μεγάλος αριθμός κατοίκων, οι κάτοικοι πραγματοποιούν καθιστική διαμαρτυρία. Στις συνομιλίες των κατοίκων με τον επικεφαλής των αστυνομικών δυνάμεων δηλώνεται ρητά πως σκοπεύουν να αποχωρήσουν εντός της μέρας. Ωστόσο οι ώρες περνούσαν και αυτό δεν συνέβαινε με αποτέλεσμα οι κάτοικοι να παραμένουν στο χώρο. Το απόγευμα της ίδιας μέρας συγκεντρώνεται εκ νέου κόσμος στην είσοδο του χώρου ύστερα από μαζική κινητοποίηση με γραπτά μηνύματα και ενημέρωση στο διαδίκτυο. Κάποια στιγμή, η αστυνομία επιτίθεται στους κατοίκους με δακρυγόνα για να τους απωθήσει κάτι που εξαγρίωσε τους κατοίκους. Οι κάτοικοι αντί να διαλυθούν επανέρχονται λίγο αργότερα στο σημείο. Αποτέλεσμα αυτού ήταν να συλληφθούν μερικοί κάτοικοι, και έτσι αποφάσισαν να παραμείνουν επ’αόριστον στο δρόμο αποκλείοντας τη κυκλοφορία του. Έτσι ξεκινά η διαμάχη στην περιοχή που κράτησε 128 ημέρες.

Πολλοί συγγραφείς αναγνωρίζουν την εκλαμβανόμενη αίσθηση αδικίας σαν μια σημαντική πηγή κινητοποίησης. Για παράδειγμα, η προσέγγιση του Klandermans (1997) υποστηρίζει πως μια αίσθηση αδικίας (όπως επίσης η συλλογική ταυτότητα και αποτελεσματικότητα) αποτελεί ένα στοιχείο- κλειδί για την ανάδυση της συλλογικής δράσης. Τα αισθήματα αδικίας μπορεί να προκύψουν από μια αντίληψη της παράνομης ανισότητας, αλλά και από την πεποίθηση ότι ηθικές αρχές έχουν παραβιαστεί. Στην περίπτωσή μας αυτό προϋπάρχει αρκετά χρόνια πριν την άφιξη των αστυνομικών δυνάμεων στο χώρο καθώς όλο το προηγούμενο διάστημα οι αντιδράσεις και εκδηλώσεις διαμαρτυρίας των κατοίκων ήταν έντονες. Είναι όμως η αλληλεπίδραση με την αστυνομία γύρω από τον κατειλημμένο χώρο που παράγει την διάδοση των πλαισιώσεων αδικίας (Gamson 1990), που συχνά αναφέρονται από τους αγωνιζόμενους σαν μια πηγή συναίνεσης μέσα στην κοινότητα και την ενδυνάμωση μιας συλλογικής ταυτότητας εντός αυτής.

Ο θυμός και η οργή είναι κοινή θεματική στις αφηγήσεις. Η ένταση του θυμού ποικίλει μεταξύ των συμμετεχόντων, όμως παρόλα αυτά, αποτελεί βασικό συναίσθημα κινητοποίησης και δραστηριοποίησης (Flam 2005: 20). Ο θυμός δεν αποτελεί ένα αυθόρμητο συναίσθημα αλλά οφείλεται σε συγκεκριμένη αιτία και λόγο. Η πρόκληση του θυμού των συμμετεχόντων στα γεγονότα οφείλεται στην επέμβαση της αστυνομίας με την χρήση δακρυγόνων και βιαιοπραγιών. «Αυτά που κάμνανε μας θύμωσαν, δεν θα κάνουμε πίσω. Εδώ θα μείνουμε για να υπερασπιστούμε τα σπίτια μας». (Συνέντευξη 1 – Γ.Ι.).

Όπως αναφέρουν οι κάτοικοι δεν ήταν στις προθέσεις τους να κινηθούν βίαια απέναντι στην αστυνομία: «είπαμε ότι εμείς θα αντιμετωπίσουμε τα MAT στο δρόμο..δεν θα φύγουμε..σαν το Γκάντι» (Συνέντευξη 1 – Γ.Ι.), “εγώ καθόμουν και έκανα καθιστική διαμαρτυρία» (Συνέντευξη 2 – Μ.Δ.). Ωστόσο οι κάτοικοι εντυπωσιάστηκαν από την βία που δέχθηκαν: «χτύπησαν τον κόσμο..χτύπησαν ηλικιωμένους ...χτύπησαν οικογενειάρχες, εμένα, το παιδί μου...μας ρίχνανε δακρυγόνα και δεν ξέραμε που να πάμε» (Συνέντευξη 3 – Θ.Θ). «Εκείνο που με ξάφνιασε είναι η βιαιότητα των MAT, ήταν πολύ σκληρά, μας κυνηγούσανε και εκείνους τους γέρους που δεν μπορούσαν να τρέξουνε, βγάζαν τα γκλομπ και τους χτυπάγανε, άνοιγαν κεφάλια. Όταν βλέπεις να χτυπάνε τον 70χρονο δεν φοβάσαι,

ίσα-ίσα πωρώνεσαι. Γιατί εδώ είμαστε κλειστή κοινωνία, γνωριζόμαστε μεταξύ μας. Αν χτυπήσανε τον Μπάρμπα Μήτσο π.χ., λέμε πάμε να τους σπάσουμε». (Συνέντευξη 6 – Σ.Π.)

Η συμμετοχή γίνεται πιο έντονη όταν είναι αντιμέτωπη με μια εξωτερική επίθεση που περιγράφεται σαν πράξη πολέμου απέναντι σε μια ειρηνική κοινότητα και αντιστοιχεί στην έκφραση της «ηθικής οργής» που περιγράφει ο Jasper (2011). Με τα λόγια ενός κατοίκου, η αστυνομική εισβολή αναγκάζει την κοινότητα να μπει στην πρώτη γραμμή του μετώπου:

«Παρόλο το ξύλο, παρόλο τα δακρυγόνα, παρόλο το κυνηγητό, ο κόσμος ξαναγύρισε και έμεινε όλο το βράδυ εκεί» (Συνέντευξη 3 – Θ.Θ.). «Στην αρχή υπήρχε άγχος και φόβος από τους κατοίκους με την έννοια ότι ανοίγαμε ένα κεφάλαιο που ξέραμε ότι θα μας ταλαιπωρήσει. Μετά τις πρώτες μέρες όλα αυτά έγιναν μίσος, και ειδικά μετά την επίθεση στην πόλη υπήρχε απίστευτο μίσος, τα ΜΑΤ είναι εχθροί μας, θα τους εξοντώσουμε, ή εμείς ή αυτοί. Τέλος. Γιατί δεν είναι το όργανο του κράτους που ήρθε να εφαρμόσει μια πολιτική. Όλα αυτά δημιουργούσαν μίσος και οργή. (Συνέντευξη 6 – Σ.Π.) «Την πρώτη επίθεση δεν την περιμέναμε, μας ξάφνιασε, πρέπει να έγινε κατόπιν εντολής και αυτό εξόργισε τον κόσμο, εξεπλάγησαν πάρα πολλοί με αυτήν την αντίδραση» (Συνέντευξη 7 – Δ.Κ.).

Η ριζοσπαστικοποίηση της διαμάχης είναι ιδιαίτερα έντονη στην Κερατέα γύρω από τον κλασικό μηχανισμό διάδρασης με την αστυνομία, γεγονός που έχει και μια συμβολική σημασία. Εδώ υπάρχει μια κλιμάκωση της φυσικής διαμάχης γύρω από τον κατειλημμένο χώρο, στον οποίο και οι δύο πλευρές επιδιώκουν τον έλεγχο.

Οι μάχες στη λεωφόρο Λαυρίου, οι αντεπιθέσεις τις αστυνομίας, η εισβολή στην πόλη στις 18 Φλεβάρη: αυτές είναι οι πιο έντονες στιγμές της σύγκρουσης με την αστυνομία, φάσεις κλιμάκωσης που συνοδεύονταν από κύματα περαιτέρω κινητοποίησης. Η διατάραξη της δημόσιας τάξης είναι συχνά μια κεντρική πλαισίωση για αυτούς που αντιτίθενται στην διαμαρτυρία και στην δικιά μας περίπτωση δεν

είναι εξαίρεση. Οι κάτοικοι της Κερατέας κατηγορούνται για την βιαιότητα των πράξεων τους.

Παρά τον φόβο του στιγματισμού, η άμεση δράση έχει και θετικό αποτέλεσμα σαν στιγμές ανάπτυξης της αλληλεγγύης στον ντόπιο πληθυσμό. Συγκεκριμένα, μορφές άμεσης δράσης τείνουν να παράγουν πιο έντονες συναισθηματικές επιδράσεις (della Porta 2008) που αποτελούν εστίες κλιμάκωσης γύρω από το χώρο που πρόκειται να ξεκινήσουν τα έργα. Αυτό βοηθά στο να ξεχωρίσουν μερικές συναισθηματικές αλυσίδες που παράγονται εν δράση όπως είναι η ενίσχυση του κινήτρου μέσω της ανάπτυξης συναισθημάτων αλληλεγγύης και του «ανήκειν» (ο.π.). Συχνά οι ακτιβιστές επενδύουν στην συναισθηματική κατάσταση για να διαμορφώσουν την έκβαση του κινήματος, προσπαθούν να οικοδομήσουν μια αίσθηση «συναισθηματικής» αλληλεγγύης και συλλογικής ταυτότητας.

Είναι επίσης το αποτέλεσμα της πλαισίωσης της αδικίας σαν πηγή συναίνεσης εντός της κοινότητας και σαν μηχανισμό που ενισχύει την ταυτότητα τους. "Κάθε φορά που γινόταν ένα βίαιο περιστατικό από την πλευρά της αστυνομίας, αυξανόταν η αλληλεγγύη και η συμμετοχή. Πολωνόταν ο κόσμος περισσότερο" (Συνέντευξη 7 – Δ.Κ.). Η επίθεση της αστυνομίας ενάντια στους κατοίκους αποτέλεσε σύμβολο άδικης συμπεριφοράς που συνευρίσκονταν ειρηνικά ενώ η στρατιωτική κατοχή της περιοχής ορίζεται «σαν μια προσβολή που δεν μπορούσε να γίνει αποδεκτή» (Συνέντευξη 7 – Δ.Κ.).

Όπως παρατηρεί ένας κάτοικος «η συγκλονιστική έκρηξη του κινήματος ήταν όταν η κυβέρνηση έστειλε αστυνομικές δυνάμεις μέσα στην πόλη στις 18 Φλεβάρη 2011». Η επίθεση στην πόλη αναπαριστά στην αφήγηση της διαμάχης, μια στιγμή κινητοποίησης που ξεπερνά την εξωτερική αλληλεγγύη και υποβοηθά την ανάπτυξη της έννοιας της «μαχόμενης κοινότητας» (della Porta 2008: 89). Το συμβάν αυτό συνιστά ένα μετασχηματιστικό γεγονός που αποτέλεσε καθοριστικό για την έκβαση της διαμάχης και διαμόρφωσε τις αντιδράσεις των διεκδικητών για το υπόλοιπο διάστημα αυτής της φάσης.

«Ζω σε μια πόλη και έχω έναν αγώνα έξω από την πόλη στο Οβριόκαστρο. Μέχρι στιγμής ξέρεις ο χώρος μου ο απαραβίαστος δεν έχει αλωθεί. Από τη στιγμή που μπαίνουν στην πόλη και την αλώνουνε, γιατί αυτό κάνανε, και βλέπεις παιδιά να μην μπορούν να αναπνεύσουν από τα χημικά και βλέπεις τα χημικά έξω από το σπίτι σου. Είναι ορόσημο. Έδωσαν άλλη πνοή στον αγώνα και δεν το περιμένανε ούτε οι ίδιοι». (Συνέντευξη 6 – Σ.Π.)

Από εκείνη την στιγμή οι κάτοικοι αρχίζουν να εφαρμόζουν βιαιότερα ρεπερτόρια δράσης που περιλαμβάνουν εμπρησμούς οχημάτων και τακτικές ανταρτοπόλεμου απέναντι στις αστυνομικές δυνάμεις. Επιπλέον αυτό πήρε και μια ηθική διάσταση εντός της κοινότητας για όσους συμμετείχαν στις συγκρούσεις με την αστυνομία. Σύμφωνα με τα λόγια ενός κατοίκου «αν δεν συμμετείχες στον Αγώνα, δεν είσαι παλικάρι» (σ.σ. εννοώντας τις ομάδες επιθέσεων) (Συνέντευξη 1 – Γ.Ι.).

Αδικία, αλαζονεία και αντιπάθεια είναι τα κυριότερα αφηγηματικά πλαίσια που αναδύονται σε σχέση με την παρουσία της αστυνομίας στην περιοχή εκλαμβανόμενη ως “στρατικοποίηση/κατοχή” της περιοχής. Οι συνέπειες αυτής συχνά ανακαλούνται σαν πράξη βίας στην περιοχή και τους κατοίκους της. Η εξατομίκευση της αφήγησης μέσω άμεσων εμπειριών μεταδίδει ένα συναίσθημα αγανάκτησης:

«Στις 3μισή η ώρα το πρωί με παίρνουν τηλέφωνο στο κινητό και μου λένε: «ήρθανε, τα MAT ήρθανε». Πήρα άλλα 4-5 άτομα τηλέφωνο και φεύγω από το σπίτι. Μαζευόμαστε όλοι, με ότι είχαμε, άλλη ήρθε με τις παντόφλες και με το παλτό της πάνω από τις πυτζάμες. Είχανε κλείσει το δρόμο και δε μας άφηναν να περάσουμε. Γίνεται μια ταραχή μπροστά και ξεκινάνε τα δακρυγόνα αλλά εμείς δεν φεύγαμε. Ο φασισμός των σκουπιδιών δε θα περάσει» (Συνέντευξη 2 – Μ.Δ.).

Η έκφραση της αλαζονείας είναι η κύρια αφηγηματική πλαισίωση που αναδύεται σε σχέση με την παρουσία της αστυνομίας στην περιοχή, εκλαμβανόμενη ως «κατοχή ή στρατιωτικοποίηση». Στην κύρια αφήγηση της διαμαρτυρίας, η στρατιωτικοποίηση της περιοχής είναι η σταγόνα που ξεχείλισε το ποτήρι», ενώ η επιτυχής κινητοποίηση

η αντίδραση ενάντια στην αλαζονεία. Την στιγμή που έκαναν λάθος κινήσεις υπήρχε λαϊκή αντίδραση από όλους όχι μόνο τους αγωνιζόμενους. Οι συνέπειες αυτού συχνά ανακαλούνται σαν μια πράξη βίας στη περιοχή και τους κατοίκους της. Με αυτόν τον τρόπο η αφήγηση αποκτά μια σχέση αίτιου-αιτιατού ανάμεσα στην καταστολή και την κινητοποίηση της κοινότητας.

Η αγανάκτηση απέναντι στην αλαζονεία του κράτους είναι αυτό που αναφέρεται τις συνεντεύξεις και σαν τη ρίζα ανάπτυξης αυτού του κινήματος, επηρεάζοντας τις δυνατότητες αντίδρασης. Η αλαζονεία του εχθρού μπορεί να αποθαρρύνει την συλλογική δράση αν δεν συνοδεύεται από το συναίσθημα του θυμού. Αν η καταστολή μπορεί να αποθαρρύνει την διαμαρτυρία, αυξάνοντας τα κόστη της συλλογικής δράσης είναι δυνατό όμως να ενισχύσει τις διαδικασίες ταυτοποίησης και αλληλεγγύης (della Porta and Reiter: 2006).

Όπως περιγράφει η Della Porta (2008) πολλές μορφές άμεσης δράσης είναι υψηλής συμβολικής βαρύτητας με υψηλό μετασηματιστικό δυναμικό (eventful) στο βαθμό που επηρεάζουν τις καθημερινές ζωές των συμμετεχόντων δημιουργώντας ελεύθερες ζώνες. Η κατάληψη του δρόμου και το στέκι που δημιουργήθηκε περιγράφονται σαν χώροι ισχυρής κοινωνικοποίησης. Το στέκι διευκόλυνε την επικοινωνία μεταξύ ακτιβιστών και οργανώσεων, επεκτείνοντας την διαθεματική δικτύωση, ιδιαίτερα σε σχέση με άλλα έργα χωροθέτησης ΧΥΤΑ. Είναι μέσα από αυτές τις μακρές και έντονες δράσεις, όπως η κατάληψη του χώρου, που στην αφήγηση των αγωνιζόμενων, οι άνθρωποι έγιναν μια κοινότητα. Η κατάληψη της λεωφόρου Λαυρίου και το στέκι που δημιουργήθηκε αποτέλεσαν όχι μόνο σαν μια στιγμή ανάπτυξης της κινητοποίησης με αριθμητικούς όρους αλλά και με όρους αναγνώρισης με την διαμαρτυρία. Με τα λόγια των ακτιβιστών, το στέκι είχε μια μεγάλη συναισθηματική δύναμη, μια αμοιβαία οικειότητα, υπέροχη και εντυπωσιακή για την συμπεριφορά των ανθρώπων, η ποικιλομορφία των ανθρώπων και η αίσθηση της γαλήνης. Στις αναμνήσεις των ακτιβιστών υπήρχαν αξέχαστες νύχτες που πέρασαν εκεί:

«Υπήρχε ανάγκη ενός οχυρού που θα φτιαχτεί απέναντι στα ΜΑΤ και θα είναι οχυρό των κατοίκων, και από εκεί εφελτήριο των πάντων. Από εκεί

θα ξεκινάνε τα πάντα. Και μάλιστα είναι συμβολικό αυτό, απέναντι από τα MAT σε μια ευθεία. Επίσης υπήρχε ανάγκη ενός σημείου ενημέρωσης. Να υπάρχει μια συνεχής ροή ειδήσεων που θα μαθαίνει ο κάτοικος της εξελίξεις για τον αγώνα. Οπότε όποιος κατέβαινε εκεί είχε αυτομάτως και ενημέρωση. Δευτερευόντως χρειαζόταν για να προστατεύει από τις καιρικές συνθήκες» (Συνέντευξη 6 – Σ.Π.).

Η συμμετοχή στην διαμαρτυρία θεωρείται ικανοποιητική από μόνη της, καθώς γίνεται μέρος μια καθημερινότητας. Το στέκι των κατοίκων έγινε αντιληπτό σαν μια ευκαιρία για αμοιβαία ταυτοποίηση, βασισμένη στην κοινή αναγνώριση σαν μέλη μιας κοινότητας, επιτρέποντας συχνές και συναισθηματικά έντονες αλληλεπιδράσεις. Εκεί γνώριζες ανθρώπους μέσα από τον αγώνα, τον έναν με τον άλλο. Με αυτή την έννοια η ίδια η δράση αποτελεί μια πηγή αμοιβαίας αλληλεγγύης και εμπιστοσύνης, που επέτρεπε σε στιγμές έντονης σύγκρουσης τη δυνατότητα αντίστασης. Με τα λόγια ενός ακτιβιστή:

«Γινόντουσαν εκδηλώσεις για να έρθει ο κόσμος εκεί. Σε γιορτές ή εκδηλώσεις, όλα πλέον είχαν μεταφερθεί εκεί. Δεν γινόταν πλέον τίποτα στον κέντρο της πόλης. Όλη η ζωή του χωριού είχε μεταφερθεί προς τα εκεί. Ακόμα και οι περιπατητές έκαναν τη βόλτα τους προς τα εκεί. Επίσης γινόταν συζήτηση με άλλες συλλογικότητες που ασχολιόντουσαν με το ζήτημα των απορριμμάτων. Έγινε πλέον κοινωνικός χώρος...ήτανε σαν να έχεις μια νέα οικογένεια. Αυτή η κατάληψη της λεωφόρου αναπαριστά επίσης χώρους συζήτησης και απελευθέρωσης, πειραματισμού και συμμετοχής καθώς επιτρέπουν την ανάπτυξη της δημιουργικότητας των ατόμων». (Συνέντευξη 5 – Μ.Μ.).

Η εμπειρία της ζωντανής κατάληψης διαπερνά την αντίσταση ενάντια στο έργο καθαυτό· γίνονται χώροι που: «Υπήρχε η αίσθηση ότι δεν είμαστε όλοι μαζί για να διώξουμε αυτούς, είμαστε όλοι μαζί γενικότερα. Οπότε δεν υπήρχε περίπτωση να μην καλυφθεί κάποιος που είχε πρόβλημα. Θα υπήρχε πάντα κάποιος που θα τον βοηθούσε, και προσωπικό πρόβλημα στη ζωή του δηλαδή» (Συνέντευξη 5 – Μ.Μ.).

Οι συναισθηματικές δυναμικές του κινήματος της Κερατέας είναι ένα πολύ σημαντικό στοιχείο, διότι αποτελεί κινητήριο δύναμη για δράση και συγχρόνως συνδετικό κρίκο των συμμετεχόντων στο κίνημα. Κατά την διάρκεια των έντονων κινητοποιήσεων αναδύονται από τους κατοίκους ένα σύνολο αρνητικών συναισθημάτων μεγάλης έντασης όπως το συναίσθημα της αδικίας, οργής, θυμού, μίσους, αντιπάθειας, τα οποία κατά την εξέλιξη των γεγονότων μετασχηματίζονται σε εντονότερα ο θυμός γίνεται μίσος, η αδικία γίνεται εκδίκηση και η εκδίκηση καταλήγει σε επιθετικότητα και βία. Αυτός ο μετασχηματισμός και η κλιμάκωση των συναισθημάτων προκύπτει λόγω της συμπεριφοράς των αντιπάλων, οι οποίοι με τις ενέργειες και τις πράξεις τους δημιουργούν εστίες συγκρούσεων, οι οποίες λειτουργούν ως χώροι έκφρασης και εκτόνωσης των εσωτερικευμένων συναισθημάτων και των δύο πλευρών.

Αυτή η διαδικασία μετατροπής των συναισθημάτων, που ξεκινά συνήθως από ένα συναίσθημα όπως αυτό της αδικίας που είναι κοινό στα μέλη του κινήματος, θα αποβεί καθοριστικής σημασίας για την επιτυχία ή την αποτυχία της τελικής έκβασης. Η συναισθηματική μετατροπή που αφορά την μεταλλαγή του αρχικού συναισθήματος σε κάποιο άλλο (μίσος) γίνεται ασυνείδητα και παράλληλα δημιουργεί δεσμούς αλληλεγγύης στο κίνημα. Η αλληλεγγύη αποτελεί την «συναισθηματική ενέργεια» (Randall 2001) του κινήματος και θεωρείται το βασικό συναίσθημα της κοινωνικής ένωσης στις δράσεις και το οποίο ενισχύεται συνεχώς κατά την πορεία του κινήματος. Το αρχικό και θεμελιώδες συναίσθημα της αλληλεγγύης αποτελεί τον πυρήνα για την ανάδυση και άλλων συναισθημάτων μεταξύ των συμμετεχόντων όπως είναι η αποφασιστικότητα, η επιμονή, η βεβαιότητα, η συλλογικότητα, η πίστη στον κοινό αγώνα κ.α., δημιουργώντας με αυτόν τον τρόπο ένα συναισθηματικό και συλλογικό αναβρασμό. Καταλήγοντας το κίνημα των κατοίκων της Κερατέας ήταν βαθμιαία εξελισσόμενο και ενισχύθηκε ποιοτικά και ποσοτικά ως προς την συμμετοχή των κατοίκων και την πίστη τους στον αγώνα τους λόγω της δυναμικής των συναισθημάτων που τους συνέδεσαν, αλλά θεωρήθηκε και πρωτόγνωρο σε βιαιότητα για τοπικό κίνημα, λόγω των αναδυόμενων έντονων αρνητικών συναισθηματικών δυναμικών προς τους αντικρουόμενους.

5.4. Επεξήγηση του όρου NIMBY

Στην παρούσα ενότητα επιχειρείται η διερεύνηση αν το κίνημα της Κερατέας εντάσσεται στην κατηγορία των NIMBY. Στις κινητοποιήσεις στην Κερατέα δεσπόζοντα ρόλο διαδραμάτισε η επιλογή του χώρου για την κατασκευή ΧΥΤΑ, με την αιτιολογία της πολιτείας, ότι στην παρούσα φάση θα επέλυε το πρόβλημα της διαχείρισης των αποβλήτων. Η συγκεκριμένη διαδικασία αντιμετώπισε μεγάλες δυσκολίες που εκδηλώθηκαν με την μορφή κοινωνικών αντιδράσεων και διαμαρτυριών ως προς την επιλογή της περιοχής για χωροθέτηση. Οι έντονες κοινωνικές αντιδράσεις των κατοίκων για την χωροθέτηση χρήσεων που θα δημιουργούσαν όχληση ή όπως η διεθνής βιβλιογραφία αναφέρει ως NIMBY αποτέλεσε στην παρούσα περίπτωση την αφορμή για την έναρξη των διαμαρτυριών, αλλά καθόρισε και την εξέλιξη των κινητοποιήσεων.

Ο προβληματισμός που προκύπτει είναι αν το κίνημα της Κερατέας μπορεί να ενταχθεί στον χαρακτηρισμό NIMBY ή αν η χωροθέτηση αποτέλεσε μόνο την γενεσιουργό αιτία και εξελίχθηκε περαιτέρω ως ένα τοπικό κοινωνικό κίνημα για την διεκδίκηση δικαιοσύνης και ευκαιρίες ισότητας με πολλαπλές διαστάσεις και ερμηνείες. Οι Botetzagias και Karamichas (2009) στη μελέτη τους για τους ΧΥΤΑ Αττικής απορρίπτουν ότι αυτές οι περιπτώσεις αποτελούν παραδείγματα NIMBY. Πιο συγκεκριμένα εντόπισαν περιπτώσεις όπου η τοπική αντίσταση στα έργα αρθρώνεται με έννοιες που δε μπορούν να χαρακτηριστούν ως «ανορθολογικές» ή «εγωιστικές» αλλά αντιλαμβάνονται την ανάγκη για την προτεινόμενη ανάπτυξη. Όπως σημειώνει και ο Rootes (2007: 33) οι περιβαλλοντικές εκστρατείες που βασίζονται στο εθνικό πλαίσιο, αναπτύσσονται όχι μόνο παράλληλα με το περιβαλλοντικό κίνημα και τις κινήσεις του, αλλά και με τις κυρίαρχες κοινωνικές αξίες όπως τα ζητήματα δημοκρατίας και δικαιωμάτων. Κατά τη γνώμη τους οι αντιδράσεις πάνω σε τοπικά ζητήματα θα έπρεπε να επικεντρωθούν στη κατανόηση του ευρύτερου συστήματος που δημιουργεί αρχικά τέτοιες συγκρούσεις και όχι στις αιτίες που σχετίζονται με κατηγοριοποιήσεις NIMBY. Ένα σημαντικό ρόλο σε αυτό παίζει ο ρόλος των τοπικών κοινωνιών στη διαδικασία λήψης αποφάσεων.

Στις τοπικές διαμάχες ενάντια σε δημόσια έργα οι κάτοικοι χαρακτηρίζονται συχνά ως εγωκεντρικοί, που δε κοιτάνε το γενικότερο καλό που αφορά το έργο αλλά το προσωπικό τους συμφέρον, χαρακτηριστικά που είδαμε ότι εντάσσονται στον χαρακτηρισμό NIMBY (κεφάλαιο 2.3.1). Το σύνδρομο NIMBY αποτελεί μια συχνή πλαισίωση σε τοπικές διαμάχες που χρησιμοποιείται από τους αντιπάλους, προκειμένου να αδρανοποιήσουν τα επιχειρήματα των κατοίκων και να κερδίσουν την υποστήριξη της κοινής γνώμης. Η Κερατέα δεν αποτέλεσε εξαίρεση, καθώς αρκετά κυβερνητικά στελέχη καταφέρθηκαν εναντίων των κατοίκων με αυτή την ορολογία.

Ο αντιπρόεδρος της κυβέρνησης, Θ. Πάγκαλος, υποστήριξε «η άποψη όχι στην αυλή μου, στην αυλή του γείτονα είναι πολιτική άποψη; Άμα πάτε στο γείτονα, ο γείτονας θα πει όχι στη δική μου αυλή, να πάτε παραπέρα. [...] Είμαστε ενώπιος ενωπίω, εμείς και τα σκουπίδια μας. Τα σκουπίδια μας δεν τα θέλουμε κοντά μας, είτε γιατί μπορεί να μας ενοχλούν πραγματικά, είτε στην περίπτωση της Κερατέας που δεν ενοχλούν πραγματικά τα σκουπίδια εκεί που τα πάνε, υπάρχει το ενδεχόμενο να μειωθεί η τιμή των οικοπέδων που κάποτε ελπίζουμε ότι θα πουλήσουμε» (Το Ποντίκι 11/4/2011) ενώ ο περιφερειάρχης Αττικής, Γ. Σγουρός δήλωνε «Οι χώρες που πέτυχαν να αξιοποιήσουν τα απορρίμματά τους πέρασαν μέσα από επίπονες διαδικασίες και ξεπέρασαν όλοι μαζί με κοινή λογική το σύνδρομο “όχι στην αυλή μου”, όπως το αντιμετωπίζουμε εμείς σήμερα στην Κερατέα» (Τα Νέα, 18/4/2011).

Η απόφαση για την εγκατάσταση ΧΥΤΑ στην Κερατέα αποτέλεσε αρχικά την αφορμή για την έναρξη των κινητοποιήσεων των κατοίκων της Κερατέας. Αίτιο της αντίδρασης για τους κινητοποιούμενους κατοίκους ήταν η ελλειμματική, αυθαίρετη και μεροληπτική απόφαση της πολιτικής ηγεσίας. Η κινητοποίηση και η συνολική δράση των κατοίκων δεν αποτελεί απλώς μία αντανάκλαστική αντίδραση, αλλά έναν μακροχρόνιο αγώνα για την απόδοση δικαιοσύνης και την εφαρμογή των ήδη ισχυόντων διατάξεων και νόμων. Απαίτηση των κινητοποιούμενων δρώντων ήταν να ακυρώσουν την εν λόγω απόφαση για την δημιουργία ΧΥΤΑ στον προτεινόμενο χώρο, διότι αυτός είχε χαρακτηριστεί ως αρχαιολογικός και ιδιαίτερου φυσικού κάλους. Επιχείρημα των κατοίκων ήταν ότι δεν δόθηκαν ποτέ στην δημοσιότητα και δεν έγιναν κατανοητοί οι λόγοι απόρριψης των αρχικώς προτεινόμενων έξι θέσεων

ΧΥΤΑ (τα λεγόμενα κριτήρια αποκλεισμού), οι οποίοι στη συνέχεια παρέμειναν τρεις, μεταξύ αυτών και η Κερατέα, ενώ δεν συνεδρίασαν, ως όφειλαν, οι αρμόδιες υπηρεσίες για να λάβουν απόφαση. Στην συνέχεια, λόγοι οικονομικοί, εξυπηρέτησης συμφερόντων και πολιτικής χειραγώγησης αθροίστηκαν στην πορεία της διαμάχης. Υποστηρίζουμε πως η περίπτωση της Κερατέας δεν μπορεί να χαρακτηριστεί και να ενταχθεί «ελαφρά τη καρδία» στον χαρακτηρισμό NIMBY. Αντιθέτως, καταρρίπτει τον χαρακτηρισμό αυτό ως κοινωνικό κίνημα που ξεκίνησε ως τοπικό, είχε όμως ευρύτερες διαστάσεις στην ελληνική κοινωνία. Σε μια τοπική διαμάχη μεγάλης χρονικής διάρκειας υπάρχει η πιθανότητα να αναδυθούν βαθύτερα ζητήματα τα οποία ξεφεύγουν από το στενό τοπικό πλαίσιο και αφορούν ευρύτερα θέματα του σύγχρονου πολιτικού και κοινωνικού βίου (Garavan 2007: 853). Σε ένα παρόμοιο παράδειγμα στην Ιρλανδία (Garavan 2007) μια αντίστοιχη κίνηση έγινε δεκτή σαν ένα σημάδι, ότι η κυβέρνηση θέλει απλώς να προχωρήσει στα σχέδια της ανεξαρτήτως της άποψης των τοπικών κοινωνιών που βρίσκονται εντός αυτών. Σε ένα τέτοιο πλαίσιο, οι κάτοικοι υποθέτουν ότι «σύρονται» σε μια άδικη συμφωνία ή ότι «θυματοποιούνται», πιθανότατα λόγω των χαρακτηριστικών της κοινότητας τους ή στην έλλειψη ισχυρών συμμάχων που θα τους προστάτευαν από την ανεπιθύμητη ανάπτυξη.

Οι τοπικές κοινωνίες σε συγκεκριμένες περιπτώσεις είναι απρόθυμες να υποστούν τις περιβαλλοντικές και κοινωνικές συνέπειες σε αντιστάθμισμα περαιτέρω οικονομικής ανάπτυξης και «προόδου». Οι ευρύτερες επιπτώσεις αυτών των τοπικών αρνήσεων είναι προφανείς αν εξετασθούν οι συνέπειες των δράσεων διαμαρτυρίας για τη βιωσιμότητα των συγκεκριμένων έργων υποδομής/ανάπτυξης. Όπως υποστηρίζει ο Garavan (2007 : 858) αυτές μπορούν να οδηγήσουν σε δύο τύπους σεναρίων. Πρώτον, αυτό που αρχικά είχε ιδωθεί σαν μια τοπική διαμαρτυρία μπορεί να αποβεί σε μια, εθνικής κλίμακας διαμαρτυρία και δεύτερον, μια τοπική διαμαρτυρία που αφορά ένα συγκεκριμένο εγχείρημα μπορεί να ενδυναμώσει μια σειρά τοπικών διαμαρτυριών, έτσι ώστε τα συγκεκριμένα εγχειρήματα να μην μπορούν να πραγματοποιηθούν σε καμία περιοχή. Θεωρούμε ότι η περίπτωση της Κερατέας υπάγεται εν μέρει στην δεύτερη περίπτωση καθώς η εκστρατεία διαμαρτυρίας ξεκίνησε σαν μια διαμαρτυρία NIMBY σαν αντανεκλαστική αντίδραση, ωστόσο δεδομένου του ρευστού και ευμετάβλητου χαρακτήρα της έννοιας, στην πορεία και

εξέλιξη της διαμαρτυρίας τα διεκδικητικά αιτήματα των κινητοποιούμενων μετασχηματίστηκαν από την απλή απόρριψη της χωροθέτησης και προτεινόμενης τεχνολογίας επεξεργασίας στην αναζήτηση εναλλακτικών λύσεων και προτάσεων ενώ η διαμάχη μετασχηματίζεται από τοπική σε εθνική κλίμακα σε σύμβολο αδικίας μέσω εκδηλώσεων αλληλεγγύης και υποστήριξης καθώς προκύπτει ότι στο παρασκήνιο του έργου κρύβονται οικονομικά συμφέροντα και υπονίες κερδοσκοπίας. Η απόλυτη απόρριψη της αντίληψης NIMBY στα αρχικά στάδια της διαμάχης θα ήταν αδικαιολόγητη, και αυτό επειδή πλήθος μελετών και ερευνών έδειξε επανειλημμένως, ότι αντιδράσεις ως προς την χωροθέτηση οχλουσών εγκαταστάσεων απορρέουν μερικώς από τις αιτίες εκείνες που ανήκουν στην φύση NIMBY, ήτοι ενδιαφέρον των κατοίκων για τους φυσικούς κινδύνους όπως μόλυνση και απειλές για την δημόσια υγεία, σκέψεις ότι «η περιοχή θα γίνει σκουπιδότοπος» και φόβοι επίσης για την μείωση της αξίας της γης που βρίσκεται κοντά στην εν λόγω περιοχή, καθώς επίσης και έλλειψη εμπιστοσύνης στα κέντρα λήψης αποφάσεων και στην εξουσία γενικότερα. Η διατύπωση εναλλακτικών προτάσεων από την πλευρά των κατοίκων στη συνέχεια της διαμάχης, για δημιουργία έργου μικρότερης κλίμακας που θα διαχειρίζεται τα απορρίμματα της περιοχής καταρρίπτει την κατηγορία NIMBY. Η τοπικότητα της διαμάχης υπονοεί μια στενή επικέντρωση τύπου NIMBY πάνω σε άμεσα ζητήματα και διαμαρτυρίες με μια συνακόλουθη αποτυχία να απευθυνθεί σε ευρύτερα κοινωνικά και πολιτικά θέματα. Όλοι αυτοί οι λόγοι ταυτίζονται με τα γενικά πλαίσια του NIMBY, σύμφωνα με το οποίο η κινητοποίηση θεωρείται ως «παράλογη αντίδραση» είτε ως «άγνοια», ή ακόμη ως «εγωιστική αντίδραση». Ωστόσο θα ήταν λάθος η έννοια NIMBY να γίνεται αντιληπτή ως μια στατική έννοια.

Στην πορεία της διαμάχης έχουμε την αποδόμηση των επιχειρημάτων των αντιπάλων πάνω στην προτεινόμενη τεχνολογία ΧΥΤΑ δεδομένης της παρωχημένης και ξεπερασμένης φύσης της όσο και της πρότασης διαχείρισης απορριμμάτων σε τοπική όμως κλίμακα. Σταδιακά, με την ανταλλαγή επιχειρημάτων κατά τη διάρκεια του τρίτου κύκλου διαμαρτυρίας, τα αιτήματα των κινητοποιούμενων εξελίχθηκαν από NIMBY σε NIABY (Not in any backyard) δηλαδή στην πλήρη απόρριψη εφαρμογής της προτεινόμενης τεχνολογίας όχι μόνο στην περίπτωση της Κερατέας αλλά σε ευρύτερο πλαίσιο. Παρόλα αυτά, από την άφιξη των αστυνομικών δυνάμεων στη

περιοχή επανέρχονται αιτιάσεις NIMBY που θα πρέπει να γίνουν ορατές υπό το πρίσμα της καταστολής και την αλληλεπίδραση με τις αστυνομικές δυνάμεις.

Εκστρατείες διαμαρτυρίας, όπως αυτή της Κερατέας, ενάντια στην εγκατάσταση χωροθέτησης επεξεργασίας απορριμμάτων κινδυνεύουν να χαρακτηρισθούν πολύ εύκολα και με προχειρότητα ως NIMBY, υπονοώντας την «παράλογη» και «εγωιστική» συμπεριφορά του τοπικού πληθυσμού, ο οποίος ενώ προσπαθεί να επωφεληθεί από ένα ενδεχόμενο αναπτυξιακό έργο ή κοινωνική υπηρεσία, όμως αρνείται να υποστεί το βάρος της προτεινόμενης χωροθέτησης. Οι κάτοικοι που κινητοποιούνται για μία πληθώρα αιτιών μεταξύ των οποίων ενυπάρχει η εγωιστική συμπεριφορά του «όχι στην αυλή μου» ή αλλιώς το ακρωνύμιο NIMBY. Αυτή η θέση όμως είναι απόλυτα συνυφασμένη και με άλλες αντιλήψεις όπως θέματα ισότητας, δικαιοσύνης, έλλειψη εμπιστοσύνης προς πολιτική και δικαστική εξουσία, αλλά και προς τους επιστήμονες, διότι δεν ασχολήθηκαν με την τεκμηρίωση των αποφάσεων. Σε αυτή ακριβώς την περίπτωση αναφέρονται οι διαμαρτυρίες στην Κερατέα. Αν και τα γενικά πλαίσια NIMBY υφίστανται στην εκστρατεία των κατοίκων, εκείνο που προκάλεσε την έντονη συμμετοχή σε δράση ήταν η αδιαφορία της Πολιτείας να αποδεχθεί την τεκμηρίωση των επιχειρημάτων τους ως έγκυρα/αντικειμενικά επιστημονικά δεδομένα και η παντελής έλλειψη διαδικασιών διαβούλευσης, βασικά στοιχεία της δημοκρατίας. Αυτοί οι δύο παράγοντες συνετέλεσαν στην μακροχρόνια έλλειψη εμπιστοσύνης για ένα στρατηγικό σχεδιασμό (Botetzagias and Karamichas 2009: 254). Οι συνθήκες λειτουργίας ενός ΧΥΤΑ και οι μη εκπληρωμένες υποσχέσεις προς το τοπικό πληθυσμό της Φυλής αποτελούν το καλύτερο παράδειγμα «προς αποφυγή» για αυτούς. Η δυσπιστία και αντίδραση των κατοίκων για την προτεινόμενη χωροθέτηση, έχοντας ήδη την εμπειρία άλλων περιπτώσεων (π.χ. Φυλή), δεν ήταν έκπληξη.

Συμπερασματικά, αυτό που αρχίζει να γίνεται πλατύτερα αποδεκτό είναι ότι η αρνητική τοποθέτηση σε επικείμενες χωροθετήσεις χρήσεων και δραστηριοτήτων εκ μέρους των τοπικών κοινοτήτων δεν είναι μια αυτόματη κοινωνική αντανάκλαση αλλά μια συμπεριφορά που ρυθμίζεται από διάφορους παράγοντες (Scharff : 2003). Ιδιαίτερη σημασία αποκτά η εξέλιξη και εξέταση του φαινομένου κατά περίπτωση,

λόγω της μεγάλης εξάρτησης του NIMBY από διακριτά χαρακτηριστικά και συνθήκες του χωροχρόνου που αυτό εκτυλίσσεται.

Συνοψίζοντας καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι ο χαρακτηρισμός NIMBY για το κίνημα της Κερατέας θα ήταν μάλλον «αφελής». Η μακροχρόνια κινητοποίηση και δραστηριοποίηση των κατοίκων της Κερατέας κινήθηκε στα πλαίσια NIMBY στα αρχικά στάδια της εμφάνισή τους, αποτελεί όμως ένα κίνημα που έφερε στην επιφάνεια βαθύτερα ζητήματα με έντονες πολιτικές και κοινωνικές διαστάσεις. Η πολιτική ηγεσία και η έλλειψη δημοκρατικών διαδικασιών ευθύνονται για την μορφή της εξέλιξης του κινήματος καθώς και την εκτροπή των γεγονότων στην τελική φάση της διαμαρτυρίας.

6. Συμπεράσματα

Από την ενδελεχή μελέτη της περίπτωσης της Κερατέας και την ανάλυση των συνεντεύξεων των συμμετεχόντων στην έρευνα, καταλήξαμε σε ένα ικανοποιητικό αριθμό συμπερασμάτων, τα οποία παρατίθενται ακολούθως:

Ο αγώνας των κατοίκων της Κερατέας αποτελεί ένα κίνημα, το οποίο έφερε στην επιφάνεια βαθύτερα ζητήματα με έντονες πολιτικές και κοινωνικές διαστάσεις. Έχοντας απομακρυνθεί πλέον χρονικά από τα γεγονότα, το διακύβευμα του συγκεκριμένου κινήματος ήταν η προσπάθεια επιβολής μιας εξαιρετικά ελλειμματικής πολιτικής απόφασης, όπως αποδείχτηκε και από την έκβαση της συγκεκριμένης διαμάχης. Ο τρόπος χειρισμού από την πλευρά της πολιτείας θεωρήθηκε εξ αρχής προβληματικός και ελλειπής, καθώς σε κανένα στάδιο της διαδικασίας δεν υπήρξε ουσιαστική διαβούλευση με τους άμεσα θιγόμενους κατοίκους, είτε με τη μορφή ανταποδοτικών οφελών, είτε με την παθητική αποδοχή τους στο προτεινόμενο έργο. Η συναίνεση των τοπικών κοινωνιών αποτελεί βασικό προαπαιτούμενο για την επιτυχή έκβαση κάθε εγχειρήματος στο πεδίο της περιβαλλοντικής διαχείρισης, παρόλα αυτά δεν λήφθηκε καθόλου υπόψη.

Ένα από τα ερευνητικά ερωτήματα της παρούσας εργασίας ήταν η αναζήτηση, ο εντοπισμός και η ερμηνεία των ρεπερτορίων δράσης που αναδύθηκαν στην κινητοποίηση των κατοίκων της Κερατέας κατά την συγκρουσιακή φάση του κινήματος. Τα διεκδικητικά ρεπερτόρια αποτελούν κύριο στοιχείο της συλλογικής δράσης και περιγράφουν τις τακτικές και τις στρατηγικές επιλογές που χρησιμοποιούνται από τις ομάδες διαμαρτυρίας. Στο κίνημα της Κερατέας τα ρεπερτόρια εκφράζονται ως συγκεκριμένες μορφές επικοινωνίας για την υποστήριξη των αιτημάτων τους και την παρεμπόδιση των δραστηριοτήτων των αντιπάλων. Ανάλογα ρεπερτόρια βίας εντοπίζονται και από την πλευρά των αντιπάλων, με την επίταση των κατασταλτικών πρακτικών. Παρατηρείται μία κλιμάκωση των ενεργειών δράσης από τις ηπιότερες στις πιο ριζοσπαστικές, οι οποίες συμβαδίζουν με την πορεία και την εξέλιξη του κινήματος αλλά και με την αποτελεσματικότητα των μέσων δράσης. Οι κάτοικοι αντιλαμβάνονται ότι οι αρχικά επιλεγόμενες συμβατικές μορφές δράσεις ήταν αναποτελεσματικές και υιοθετούν ακολούθως τακτικές άμεσης δράσης για να επιβάλλουν τις θέσεις τους και για ανταπόδοση της

αλληλοτροφοδοτούμενης βίας με την αστυνομία. Η αλληλεπίδραση με τις δυνάμεις καταστολής αποτελεί τον σημαντικότερο παράγοντα για την κλιμάκωση του ρεπερτορίου δράσης στην τρίτη φάση της διαμάχης. Συμπερασματικά, θα λέγαμε πως η σταδιακή κλιμάκωση του ρεπερτορίου δράσης των κατοίκων από ειρηνικές σε βίαιες μορφές αποτέλεσε καθοριστικό παράγοντα καθώς η αδυναμία των πρώτων να επιφέρουν θετικά αποτελέσματα και η υπέρμετρη χρήση βίας από την πλευρά των αντιπάλων οδήγησε τους κινητοποιούμενους στην μονόδρομη αποδοχή των βίαιων μορφών δεδομένου πως δεν υπήρχαν απόπειρες ή προσπάθειες αφομοίωσης ή ενσωμάτωσης.

Ένα δεύτερο αντικείμενο της έρευνας ήταν ο εντοπισμός και η ερμηνεία των συναισθηματικών δυναμικών εντός του κινήματος της Κερατέας. Τα συναισθήματα παίζουν σημαντικό ρόλο σε διαφορετικές φάσεις της ζωής ενός κινήματος (Aminzade & McAdam 2001). Η απουσία ισχυρών συναισθημάτων δε μπορεί να οδηγήσει στη δημιουργία ενός κινήματος, ακόμα και όταν οι περιβαλλοντολογικές συνθήκες διατείνονται θετικά ως προς αυτές (ο.π.). Η συναισθηματική μετατροπή των συναισθημάτων, που λαμβάνει χώρα ασυνείδητα, δημιουργεί δεσμούς αλληλεγγύης, συνοχής και ενισχύει την συλλογική ταυτότητα των συμμετεχόντων στο κίνημα. Η μετάβαση από την ατομική στη συλλογική ταυτότητα αποτελεί ίσως το σημαντικότερο στοιχείο στο κίνημα, δεδομένου ότι οι κάτοικοι δείχνουν να παραμερίζουν το ατομικό και προσωπικό στοιχείο και να προσβλέπουν μόνο στο συνολικό όφελος και το «γενικό καλό». Η αίσθηση αδικίας, καθώς και η ηθική οργή από τις επιθέσεις των αστυνομικών δυνάμεων τόσο την πρώτη μέρα των κινητοποιήσεων, όσο και η εισβολή τους εντός της πόλης, αποτελούν τα κρίσιμα συναισθηματικά γεγονότα πάνω στα οποία διαμορφώθηκε η έκβαση του κινήματος και οι αντιδράσεις των κατοίκων. Η ανάλυση δείχνει ότι τα συναισθηματικά γεγονότα μπορούν να μετασχηματίσουν τις δυναμικές των κοινωνικών κινήματων και της συλλογικής δράσης. Οι κινητοποιούμενοι επιδιώκουν κατά τη διάρκεια των γεγονότων, μέσα από συναισθηματικές αφηγήσεις να ευαισθητοποιήσουν το κοινό και συγχρόνως να προκαλέσουν και προσβάλλουν τον αντίπαλο ενώ ταυτόχρονα ενισχύουν τη συνοχή στο εσωτερικό τους.

Συνοψίζοντας, το κίνημα της Κερατέας εξελίχθηκε και ενισχύθηκε βαθμιαία ποσοτικά, ως προς την συμμετοχή των κατοίκων και ποιοτικά, ως προς την δυναμική των συναισθημάτων. Η ιδιαιτερότητα της κινητοποίησης της Κερατέας ήταν η βιαιότητα των δράσεων, που προέκυψε λόγω της έντασης των αρνητικών συναισθημάτων δεν οδήγησε σε αποκλιμάκωση αλλά ενίσχυσε την συλλογική δράση και την στρατολόγηση μελών με τελικό αποτέλεσμα την εμπλοκή έναρξης του έργου.

Ένα τρίτο αντικείμενο της έρευνας ήταν η ανάλυση των νοηματικών/ερμηνευτικών πλαισιώσεων. Από την ανάλυση των πλαισιώσεων που αναδείχθηκαν μέσα από το τοπικό περιβαλλοντικό κίνημα βάσης της Κερατέας, προκύπτει ότι τόσο η προγνωστική όσο και η κινητοποιητική τους διάσταση ήταν εξαιρετικά επιτυχημένες. Καταρχάς, σε πρακτικό επίπεδο κατάφεραν να μπλοκάρουν την έναρξη των εργασιών αφετέρου, σε συμβολικό επίπεδο να θέσουν ζητήματα δημοκρατίας και νόμιμης αντίστασης.

Η κινητοποιητική διάσταση των πλαισιώσεων συνέβαλε τα μέγιστα στην στρατολόγηση εξωτερικών συμμάχων, οι οποίοι ενίσχυσαν και συμμετείχαν ενεργά τον αγώνα των κινητοποιούμενων κατοίκων. Ειδικότερα, οι πολιτικοί σύμμαχοι των κατοίκων, όπως αυτοί εκφράστηκαν μέσα από τους ποικίλους σχηματισμούς, της Αριστεράς αποτέλεσαν ισχυρό βραχίονα που πολιτικοποίησε την σύγκρουση των κατοίκων σε κεντρικό πολιτικό επίπεδο. Επιπρόσθετα, η διεθνοποιημένη ρητορική προσέφερε την ευκολία γενικεύσιμων συμπερασμάτων σε εθνικό επίπεδο, που ξεπερνούσε τις τοπικές ιδιαιτερότητες και μπορούσε εύκολα να υιοθετηθεί από επιμέρους ομάδες. Από την άλλη πλευρά, οι απόπειρες αντιπαραθετικών πλαισιώσεων (counter frames) από τους αντιπάλους του έργου, δεν είχαν ιδιαίτερο αποτέλεσμα στην αδρανοποίηση των κινητοποιούμενων δρώντων. Θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε πως «έπεσαν στο κενό», καθώς δεν μπόρεσαν να σταματήσουν την ολοένα αυξανόμενη και κλιμακούμενη, με την πάροδο του χρόνου, κινητοποίηση των κατοίκων. Αντιθέτως συνέβαλαν στην περαιτέρω φθορά των κυβερνητικών παραγόντων και την πλήρη από-νομιμοποίηση των επιχειρημάτων τους, ιδιαίτερα δε όταν οι «αφανείς» πρωταγωνιστές της διαμάχης, οι αστυνομικές δυνάμεις, μέσα από τις συνδικαλιστικές ηγεσίες τους, επέδειξαν πως η φύση της διαμάχης δεν είναι αστυνομική, αλλά κατ'ουσίαν πολιτική, καθώς και όταν η πολιτική ηγεσία

προσπάθησε να κρύψει τις αδυναμίες της μέσω της καταστολής (βλ. ανακοινώσεις και δελτία τύπου με χαρακτηριστικούς τίτλους «η Ελληνική Αστυνομία ως αποδιοπομπαίος τράγος» και «είμαστε ο σάκος του μποξ»), ενώ πήραν θέση υπέρ των επιχειρημάτων των κατοίκων πάνω στο ζήτημα του έργου. Ταυτόχρονα οι αστυνομικοί υπάλληλοι ζητούσαν την απεμπλοκή τους από την διαμάχη, θεωρώντας πως ο ρόλος τους ήταν περιττός και η παρουσία τους στην περιοχή επικίνδυνη. Από τη στιγμή που η τελευταία γραμμή άμυνας των πλαισιώσεων του αντιπάλου, αυτή της νομιμότητας, κατέρρευσε από τα «μέσα», δηλαδή από τον «επίσημο» κατασταλτικό μηχανισμό, η κυβέρνηση οδηγήθηκε στην διαδικασία του συμβιβασμού και της έναρξης διαλόγου με τις τοπικές δημοτικές αρχές.

Οι συναισθηματικές δυναμικές αποτελούν το αντίβαρο στη διαδικασία των πλαισιώσεων καθώς οι τελευταίες δίνουν υπερβολική έμφαση στα γνωστικά πεδία μιας διαμάχης και έτσι θα μπορούσαμε να πούμε πως δρουν –σε ένα βαθμό– αυτοτροφοδοτικά μεταξύ τους. Τα συναισθήματα εστιάζουν κυρίως στην ψυχολογική κατάσταση των ακτιβιστών ενώ οι γνωστικές πλευρές στον σχεδιασμό, τις οργανώσεις και τα κίνητρα των κινητοποιούμενων. Μια θεωρητική σημασία αυτής της μελέτης είναι ότι η ανάλυση των κοινωνικών κινήματων και της συλλογικής δράσης δεν θα πρέπει να περιορίζεται σε επεξηγήσεις του δομικού περιβάλλοντος, καθώς αυτές δεν επαρκούν για να εξηγήσουν τις δυναμικές των συλλογικών δράσεων. Οι τελευταίες δεν ακολουθούν προκαθορισμένες διαδρομές που να μπορούν να προβλεφθούν μόνο μέσω των διαρθρωτικών συνθηκών.

Ως προς την υπαγωγή του συγκεκριμένου τοπικού περιβαλλοντικού κινήματος προς την έννοια NIMBY, η διερεύνηση της περίπτωσης μελέτης κατέληξε ότι οι προϋποθέσεις που συνδέονται με αυτόν τον χαρακτηρισμό δεν ισχύουν. Οι κάτοικοι πράγματι αντιτάχθηκαν στην χωροθέτηση ΧΥΤΑ στην περιοχή τους, όχι για λόγους εγωιστικούς, αλλά λαμβάνοντας υπόψη τις μελέτες εμπειρογνομόνων και τον χαρακτηρισμό της περιοχής ως αρχαιολογική. Αντιθέτως οι αντίπαλοι επεδίωξαν να χαρακτηρίσουν το φαινόμενο ως NIMBY αφενός για να υποβαθμίσουν το θέμα πολιτικά και αφετέρου για να στιγματίσουν και κατηγορήσουν τους κατοίκους για ανεύθυνη και εγωιστική συμπεριφορά και να στρέψουν το δημόσιο ενδιαφέρον και ΜΜΕ εναντίον τους. Οι χαρακτηρισμοί NIMBY της πολιτικής ηγεσίας υπήρξαν το

άλλοθι για την έλλειψη συνολικής περιβαλλοντολογικής στρατηγικής στον τομέα των απορριμμάτων. Τεκμηριωμένες μελέτες ερευνητών για τους ΧΥΤΑ Αττικής απορρίπτουν την κατηγοριοποίηση αυτών των τοπικών περιβαλλοντολογικών κινήματων ως NIMBY. Από τη μελέτη μας θεωρούμε πως η μακροχρόνια κινητοποίηση και δραστηριοποίηση των κατοίκων κινήθηκε στα πλαίσια NIMBY στα αρχικά στάδια της εμφάνισής τους σαν αντανάκλαστική δράση, αλλά καθώς η συνείδηση δεν προκύπτει εγγενώς, στη συνέχεια προτάθηκαν εναλλακτικές λύσεις πάνω στο ζήτημα. Ωστόσο η επιμονή της εκάστοτε πολιτικής εξουσίας στην επίμαχη περιοχή δεν οδήγησε σε επίλυση της χωροθέτησης. Η εμφάνιση των αστυνομικών δυνάμεων οδήγησε σε μια εγωιστική επαναφορά της φρασεολογίας NIMBY από την πλευρά των κατοίκων καθώς υπήρχε πόλωση της διαμάχης με τη σαφή διατύπωση από τους υπέρμαχους του έργου σαν μονόδρομος και μη διαθέτοντας άλλες εναλλακτικές προτάσεις, θέτοντας το ζήτημα επιτακτικά καθώς υπήρχε ο κίνδυνος επιβολής προστίμων από την Ευρωπαϊκή Ένωση. Η έλλειψη εμπιστοσύνης των κατοίκων στις πολιτικές και δικαστικές αρχές και η ολοκληρωτική, μη συμμετοχή τους σε διαδικασίες διαβούλευσης υπήρξαν οι αιτίες των δράσεων των συμμετεχόντων. Οι μαρτυρίες των κατοίκων αποδομούν τον χαρακτηρισμό NIMBY για το κίνημα της Κερατέας ως αναχρονιστικό και επιπόλαιο.

Η παρουσία ισχυρών οικονομικών συμφερόντων που προσδοκούν να αποκομίσουν σημαντικά κέρδη μέσα από έργα, τα οποία αυξάνουν το κόστος αποκομιδής και επεξεργασίας των απορριμμάτων, αποτέλεσε -και αποτελεί- τον βασικότερο παράγοντα σε συνδυασμό με την παρωχημένη φύση της τεχνολογίας ΧΥΤ. Αντίφαση και ειρωνεία προκαλεί το γεγονός πως ενώ το έργο παρουσιάστηκε σαν μονόδρομος και αναγκαιότητα από τις κρατικές αρχές, την ίδια χρονικά στιγμή, οι ευρωπαϊκές οδηγίες θεωρούν την τεχνολογία αυτή σαν ξεπερασμένη και μη αποτελεσματική. Ο αντίλογος από την πλευρά των κατοίκων, είναι πως η απουσία συζήτησης πάνω στις εναλλακτικές επιλογές και διαθέσιμες τεχνολογίες βασίζεται στο γεγονός ότι αυτές δεν εξασφαλίζουν την κερδοφορία σαν ιδιωτικές μονάδες, που δημοπρατούνται σαν ΣΔΙΤ (Συμπράξεις Δημοσίου – Ιδιωτικού Τομέα) και έτσι καταλήγουμε σε ένα μοντέλο λύσεων περιβαλλοντικά μη φιλικό και οικονομικά ενταγμένο σε ένα σχεδιασμό ενίσχυσης συγκεκριμένων τμημάτων του επιχειρηματικού τομέα. Ειδικότερα, οι μονάδες αυτές, λόγω των μεγάλων διαστάσεων τους, για να είναι κερδοφόρες, πρέπει

να διαχειρίζονται έναν μεγάλο όγκο απορριμμάτων. Με αυτόν τον τρόπο όμως, αποκλείεται ο στρατηγικός στόχος της μείωσης του συνολικού όγκου των απορριμμάτων με τεχνικές όπως οικιακή κομποστοποίηση, επαναχρησιμοποίηση και διαλογή στην πηγή με τέσσερις κάδους. Ταυτόχρονα, η εμπειρία από αρκετές χώρες δείχνει πως η ιδιωτικοποίηση των εγκαταστάσεων δεν επέφερε μείωση του κόστους διαχείρισης αλλά συνέβαλε στην δημιουργία τοπικών μονοπωλίων. Έναντι της κεντροποίησης της συλλογής απορριμμάτων σε μεγάλων διαστάσεων εγκαταστάσεις που θα υποδέχονται απορρίμματα από πολλές γεωγραφικά περιοχές, αντιπροτείνεται ένα πυκνό δίκτυο αποκεντρωμένων εγκαταστάσεων διαχείρισης ήπιας τεχνολογίας προσανατολισμένες στην περαιτέρω ανάκτηση και κομποστοποίηση σε πρωτοβάθμιο επίπεδο.

Ωστόσο, βασικό διακύβευμα της κινητοποίησης των κατοίκων είναι η περιβαλλοντική δικαιοσύνη. Η Κερατέα είναι ήδη αρκετά υποβαθμισμένη περιβαλλοντικά εξαιτίας της λειτουργίας του εργοστασίου της ΔΕΗ στο Λαύριο, παράλληλα με την μεγάλη οικιστική ανάπτυξη των τελευταίων δεκαετιών, και η προσθήκη του ΧΥΤΑ χαρακτηρίστηκε εξ αρχής ως μια ακόμη «αρνητική» ανάπτυξη στην περιοχή, η οποία ήταν ήδη επιβαρυνμένη. Αντιστρέφοντας τους όρους της συζήτησης, το σύνδρομο NIMBY, ταιριάζει καλύτερα σε όλους εκείνους τους δήμους, που έχουν προ-επιλέξει την Κερατέα για τα δικά τους σκουπίδια χωρίς να συνεκτιμούν το κεντρικό ζήτημα της περιβαλλοντικής δικαιοσύνης.

Η κινητοποίηση των κατοίκων στην Κερατέα αποδεικνύει ότι για την αντιμετώπιση πολιτικών προβλημάτων δεν αρκούν κατασταλτικές απαντήσεις, δείχνει την ανάγκη η τεχνική να υπηρετεί τη δημοκρατική διαδικασία και όχι το αντίστροφο, να καθοδηγείται, δηλαδή, η διαδικασία λήψης των αποφάσεων από αμιγώς τεχνοκρατικά κριτήρια. Πόσο μάλλον δε όταν αυτά είναι ιδιαίτερα αμφισβητήσιμα εφόσον «το νομοθετικό πλαίσιο που αφορά την επιλογή χώρων που υποδέχονται ΧΥΤΑ δεν προβλέπει συγκεκριμένα και ποσοτικοποιημένα κριτήρια αποκλεισμού ή καταλληλότητας μιας περιοχής, προσδίδοντας μια σχετικότητα στην προσπάθεια εξεύρεσης περιοχής χωροθέτησης μονάδας ΧΥΤΑ» (Ανδρεόπουλος 2007: 43). Η κινητοποίηση των κατοίκων φέρνει στο προσκήνιο την ανάγκη για ουσιαστική διαβούλευση, όπου οι τοπικές κοινωνίες δε θα καλούνται να συμμορφωθούν σε

ειλημμένες αποφάσεις αλλά θα έχουν λόγο και για τους στόχους που θα διατυπωθούν και τα μέσα, που θα επιλεγούν.

Η περίπτωση της Κερατέας είναι ελπιδοφόρα και για έναν ακόμη λόγο: Σε μια κοινωνία που δε «σταματά» μπροστά σε καταστολή και βίαιες διώξεις, το βασικό διακύβευμα παύει πλέον να είναι η διαχείριση απορριμμάτων και η περιβαλλοντική δικαιοσύνη, αλλά η ποιότητα δημοκρατίας και η εφαρμογή των αρχών της.

ΚΕΡΑΤΕΑ

2012

2 ΧΡΟΝΙΑ ΜΕΤΑ...

**ΔΕΝ
ΞΕΧΝΑΜΕ**

ΕΠΙΜΕΝΟΥΜΕ ΕΝΩΜΕΝΟΙ

ΣΥΝΤΟΝΙΣΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΑΓΩΝΑ ΚΑΤΑ ΤΟΥ ΧΥΤΑ

7. Βιβλιογραφία

A. Ελληνική βιβλιογραφία

Αλεξανδρόπουλος Σ., Σερντεδάκης Ν., Μποτετζάγιας Ι. (2007). «Το ελληνικό Περιβαλλοντικό Κίνημα: Από τη γένεση στην ενσωμάτωση του», Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης, 30, Νοέμβριος, σ. 5-31

Ανδρεόπουλος Δημ., Σαγιάς Ι., Καλιαμπάκος Δημ., Παναγιωτάτου Ελ. (2010). «Αίτια και Φύση των Κοινωνικών Αντιδράσεων στην Κατασκευή ΧΥΤΑ του Νομού Ιωαννίνων», Διεπιστημονικό - Διατμηματικό Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών (Δ.Π.Μ.Σ.) "Περιβάλλον και Ανάπτυξη" 2η Κατεύθυνση Σπουδών "Περιβάλλον και Ανάπτυξη των Ορεινών Περιοχών", Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, Μεταπτυχιακή εργασία

Κατερέλος Δ. (2002). «Εισαγωγή στην κοινωνική έρευνα», Πανεπιστημιακές σημειώσεις, Τμήμα Ψυχολογίας, Πάντειο Πανεπιστήμιο

Κοτρωνάκη Λ., Σεφεριάδης Σ., «Εξεγερσιακά Ρεπερτόρια: μια σχεσιακή ματιά», Εντός Εποχής, 5/7/2009, τ. 47.

Μποτετζάγιας Ι., Καραμίχας Γ. (2008). «Περιβαλλοντική κοινωνιολογία», Εκδόσεις: Κριτική, Αθήνα

Σερντεδάκης Ν., (2005). «Τοπικές Κοινωνίες και Νέα Κοινωνικά Κινήματα», στο Ζαϊμάκης Γ., Κανδυλάκη Α., Δίκτυα Κοινωνικής Προστασίας, Κριτική, Αθήνα

Σεφεριάδης Σ. (2006). «Συγκρουσιακή πολιτική, συλλογική δράση, κοινωνικά κινήματα: μια αποτύπωση», Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης, 27, Μάιος, σ. 7-42.

Σεφεριάδης Σ., (2007). «Έννοιες και Θεωρία: Ένα σχόλιο για τη συμβολή του κλάδου της Συγκρουσιακής Πολιτικής στη μελέτη των κοινωνικών κινήματων», Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης, 30, Νοέμβριος, σ. 32-42

Τσαούσης Δ., (1989). «Χρηστικό λεξικό κοινωνιολογίας», Αθήνα, Εκδόσεις Gutenberg.

Tilly Charles (2007). «Κοινωνικά κινήματα 1768-2004», μτφ. Τσακίρη Θ., Εκδ. Σαββάλας, Αθήνα

B. Ξενόγλωσση βιβλιογραφία

- Almeida, P and Stearns, L (1998). "Political opportunities and local grassroots environmental movement: The case of Minamata". *Social Problems* 45 (1), 37–60
- Aminzade, Ronald R., and Doug McAdam (2001). "Emotions and Contentious Politics. In Ronald R. Aminzade, Jack A. Goldstone, Doug McAdam, Elizabeth J. Perry, William H. Sewell Jr., Sidney Tarrow, and Charles Tilly (eds.), *Silence and Voice in the Study of Contentious Politics*. New York: Cambridge University Press, 14–50.
- Aminzade, Ronald R., Jack A. Goldstone, and Elizabeth J. Perry (2001). "Leadership Dynamics and Dynamics of Contention". In Ronald R. Aminzade, Jack A. Goldstone, Doug McAdam, Elizabeth J. Perry, William H. Sewell Jr., Sidney Tarrow, and Charles Tilly (eds.), "Silence and Voice in the Study of Contentious Politics". New York: Cambridge University Press, 126–54.
- Aminzade, Ron, and McAdam Doug (2002). "Emotions and Contentious Politics." *Mobilization: An International Quarterly* 7:107-109.
- Benford, Robert D., and Scott A. Hunt (1992). "Dramaturgy and Social Movements: The Social Construction and Communication of Power". *Sociological Inquiry*, 62, 36–55.
- Benford, Robert D., and Scott A. Hunt (2004) "Collective Identity, Solidarity, and Commitment", *The Blackwell Companion to Social Movements*. Blackwell Publishing Ltd
- Benford, Robert D. and Snow, D. A. (2000). "Framing Processes and Social Movements: An Overview and Assessment" *Annual Review of Sociology*, vol.26, σελ. 587-607
- Benford, Robert D (1993) "You could be the hundredth monkey: Collective action frames and vocabularies of motive within the nuclear disarmament movement." *The Sociological Quarterly* 34: 195-216.
- Benford, Robert D. (1997). "An Insider's Critique of the Social Movement Framing Perspective." *Sociological Inquiry* 67(4): 409-430.
- Botetzagias Iosif (2006). "Local Mobilizations against waste disposal sites in Greece (2002-2005)", Paper presented at the ECPR Joint Sessions, Nicosia, Cyprus, 25-30 April 2006, Panel No 28 'Local Environmental Mobilisations'.
- Botetzagias Iosif and Karamichas John (2009) "Grassroots mobilisations against waste disposal sites in Greece", *Environmental Politics*, 18:6, 939-959
- Boudet Schaffer Hilary (2011). "From NIMBY to NIABY: regional mobilization against liquefied natural gas in the United States", *Environmental Politics*, 20:6, σελ. 786-806.

- Brockett, Charles (2005). "Political Movements and Violence in Central America", New York: Cambridge University Pres.
- Bryman, A. (1988). "Quantity and quality in Social Research", London, Routledge
- Connelly, S, Richardson, T (2004), "Exclusion: The necessary difference between ideal and practical consensus", *Journal of Environmental Planning and Management*, 47(1), pp. 3-17.
- Della Porta, Donatella (1995). "Social Movements, Political Violence and the State", Cambridge: Cambridge University Press
- Della Porta, Donatella (2008). "Eventful Protest, Global Conflicts", *Distinktion* No. 17 :27-56
- Della Porta, Donatella and Reiter Herbert (2006) 'The Policing of Transnational Protest: a Conclusion', p. 175-89 in Donatella della Porta, Abby Peterson and Herbert Reiter (επιμ.) *The Policing of Transnational Protest*. Aldershot: Ashgate Publishing.
- Della Porta, Donatella and Gianni Piazza (2008), "Voices of the Valley, Voices of the Straits: How Protest Creates Communities", Berghahn Books
- De Weerd Marga and Klandermans Bert (1999), Group identification and social protest: Farmer's protest in the Netherlands, *European Journal of Social Psychology*. 29: 1073-1095
- Eyerman Ron (2005) "How social movements move: emotions and social Movements". In Flam, Helena, and Debra King. *Emotions and Social Movements*. London ; New York: Routledge.
- Flam, Helena, and Debra King. (2005). "Introduction" in *Emotions and Social Movements*. London ; New York: Routledge.
- Freudenberg Nicholas and Steinsapir Carol (1991). "Not in our backyards: The grassroots environmental movement", *Society & Natural Resources: An International Journal*, 4:3, 235-245.
- Freudenburg W. R. and Pastor S. K. (1992) "NIMBYs and LULUs: stalking the syndromes", *Journal of Social Issues* 48, σελ. 39-61
- Frey R. Scott., Dietz Thomas and Kalof Linda (1992). "Characteristics of Successful American Protest Groups: Another Look at Gamson's Strategy of Social Protest". *American Journal of Sociology* Vol. 98, No. 2 (Sep., 1992), pp. 368-387
- Futrell, Robert (2003). "Framing process, cognitive liberation, and NIMBY protest in the U.S. chemical-weapons disposal conflict", *Sociological Inquiry* 73 (3): 359-386.

- Gamson, William A. (1990) *The Strategy of Social Protest*. 2nd ed. Belmont, CA:Wadsworth.
- Gamson, William.A. (1992). "The Social Psychology of Collective Action", σελ. 53-76 In: *Frontiers in Social Movement Theory*, edited by A.D. Morris and C.M. Mueller. New Haven, CT: Yale University Press.
- Garavan, Mark (2007). "Resisting the costs of 'development': local environmental activism in Ireland", *Environmental Politics*, 16:5, 844-863
- Goldstone, J. A. – Tilly C. (2001). "Threat (and Opportunity): Popular Action and State Response in the Dynamics of Contentious Action" στο R.R. Aminzade κ.α. (επιμ.), *Silence and Voice in the Study of Contentious Politics*, Cambridge University Press, Κέμπριτζ.
- Goodwin, Jeff, Jasper M. James, and Polletta Francesca. (2000). "The Return of the Repressed: The Fall and Rise of Emotions in Social Movement Theory." *Mobilization* 5:65-83
- Goodwin, Jeff, Jasper James M., and Polletta Francesca.ed. (2001). "Passionate Politics: Emotions and Social Movements". Chicago: University of Chicago Press.
- Goodwin, Jeff, James M. Jasper, and Francesca Polletta. 2004. "Emotional Dimensions of Social Movements." In *The Blackwell Companion to Social Movements*, edited by David A. Snow, Sarah Anne Soule and Hanspeter Kriesi, 413-432. Malden, MA: Blackwell.
- Gordon, Cynthia, and James M. Jasper (1996) "Overcoming the 'NIMBY' label: Rhetorical and organizational links for local protestors." In Louis Kriesberg, Micheal Dobkowski, and Isidor Wallimann (eds.), *Research in Social Movements, Conflicts and Change*: 159-182. Greenwich, CT: JAI Press.
- Hess, D. and Martin, B. (2006) "Repression, backfire, and the theory of transformative events". *Mobilization* 11:249–67.
- Jasper, James M. (1997) "The Art of Moral Protest: Culture, Biography, and Creativity in Social Movements". Chicago, Univ. Chicago Press
- Jasper, James M. (1998). "The Emotions of Protest: Affective and Reactive Emotions in and around Social Movements". *Sociological Forum*, 13, 397–424.
- Jasper, James M. (2011). "Emotions and Social Movements: Twenty Years of Theory and Research", *Annual Review of Sociology*, 37:14.1–14.19.
- Kasperson, R.E., (2005). "Siting hazardous facilities: searching for effective institutions and processes". In: S.H. Lesbirel and D. Shaw, eds. "Managing conflict in facility siting. An international comparison". Cheltenham: Edward Elgar, 13–35

- Kemberling M. , Roberts J.T. (2009). “When time is on our side: determinants of outcomes in new siting and existing contamination cases in Louisiana”, *Environmental Politics*, 18:6, 851-868
- Klandermans, Bert (1997) *The Social Psychology of Protest*. New York: Blackwell.
- Kousis, M. (1998). “Ecological Marginalization in Rural Areas: Actors, Impacts, Responses”, *European Society for Rural Sociology, Sociologia Ruralis*, 38:1
- Kousis, M. (1999a). “Environmental protest cases: The city, the countryside and the grassroots in Southern Europe”. *Mobilization: An International Journal*, 4(2), 223-238.
- Kousis, M. (1999b). “Sustaining local environmental mobilizations: Groups, actions and claims in Southern Europe”. *Environmental Politics*, 8:1, 172-198.
- Kousis (2003). “Greece”. In *Environmental protest in Western Europe*, by C. Rootes (ed) Oxford: Oxford University Press
- Kousis, M. (2007) “Local Environmental Protest in Greece, 1974-94: Exploring the Political Dimension,” *Special Issue on Local Environmental Activism*, C. Rootes (ed) *Environmental Politics* 16(5):785-803.
- Kousis, M., Della Porta D. and M. Jimenez (2008). “Southern European Environmental Movements in Comparative Perspective” *American Behavioral Scientist* 51 (11), 1627-1647.
- Kousis, M., E. Petropoulou and E. Dimopoulou, (2001) “Local Environmental Politics in Urban and Rural Greece: A Study of North-Eastern Athens and the County of Chanea ” paper presented at the 29th Joint Sessions of the European Consortium for Political Research (ECPR), Grenoble, 6–11 April (Local Environmental Politics).
- Leonard Liam, Fagan Honor & Doran Peter (2009) “A burning issue? Governance and anti-incinerator campaigns in Ireland”, *North and South, Environmental Politics*, 18:6, 896-916.
- Lober J. D. & Green P. D. (1994). “NIMBY or NIABY: a Logit Model of opposition to solid-waste-disposal Facility Siting” *Journal of Environmental Management* 40, 33-50
- Martin B. (2006). “Justice Ignited: The Dynamics of Backfire”. Lanham, MD: Rowman& Littlefield
- Melucci, A. (1989). “Nomads of the present: social movements and individual needs in contemporary society”. London, Hutchinson Radius.
- Melucci, A. (1996). “Challenging Codes: Collective Action in the Information Age”. New York: Cambridge University Press

- McAdam, D. and H. S. Boudet (2012). "Putting social movements in their place: Explaining opposition to energy projects in the United States, 2000-2005". Cambridge University Press.
- McAdam, D. and Sewell, W. (2001). "It's about time: Temporality in the study of social movements and revolutions", pp. 89–125 in *Silence and Voice in the Study of Contentious Politics*, R. Aminzade, J. Goldstone, D. McAdam, E. Perry, W. Sewell, Jr., S. Tarrow and C. Tilly. eds. New York: Cambridge University Press.
- McAvoy G E (1998). Partisan probing and democratic decision making: rethinking the NIMBY syndrome *Policy Studies* 26 274–92
- Pellow David N. (1999). Framing Emerging Environmental Movement Tactics: Mobilizing Consensus, Demobilizing Conflict *Sociological Forum*, Vol. 14, No. 4
- Rootes, Christopher (1999). "Acting Globally, Thinking Locally? Prospects for a Global Environmental Movement." *Environmental Politics* 8: 290-310.
- Randal Collins (2001). "Social Movements and the Focus of Emotional Attention" in Goodwin, Jeff, Jasper James M., and Polletta Francesca. (eds). "Passionate Politics: Emotions and Social Movements". Chicago: University of Chicago Press.
- Rootes Christopher (2007). "Acting locally: The character, contexts and significance of local environmental mobilizations", *Environmental Politics*, 16:5, 722-741
- Scharff C., 2003. "The waste site story-Exploring the Nimby syndrome: The Nimby", Edited by the ISWA Working Group on Communication and Social Issues.
- Sewell, W.H. Jr. (1996). "Historical events as transformations of structures: inventing revolution at the Bastille", *Theory and Society*, 25: 841–81.
- Snow D. A. (2004), *Framing Processes, Ideology, and Discursive Fields*, στο D. Snow - S.A. Soule (επιμ.) *The Blackwell Companion to Social Movements*, Blackwell Publishing, Oxford.
- Snow D. A., Robert D. Benford (1988) *Ideology, Frame Resonance, and Participant Mobilization*. *International Social Movement Research*, 1, 197–217.
- Snow D.A. & Benford R.D. (1992), "Master Frames and Cycles of Protest" στο Morris Aldon and Mueller Carol M. *Frontiers in Social Movement Theory*, New Haven, Conn: Yale University Press pp. 133-155.
- Snow D. A., Rochford E. Burke, Jr., Worden Steven K. and Benford Robert D. (1986) *Frame Alignment Processes, Micromobilization, and Movement Participation*, *American Sociological Review* Vol. 51, No. 4, σελ. 464-481.
- Snow, D. A., Vliegthart , R., Corrigan-Brown, C. 2007, "Framing the French Riots: A Comparative Study of Frame Variation" *Social Forces*, vol. 86, no 2, σελ. 385-415.

- Tarrow Sidney and McAdam Doug (2003). "Scale shift in transnational contention", paper prepared for the conference on "Transnational Processes and Social Movements" at the Villa Serbelloni, Bellagio, Italy, July 22-26, 2003.
- Taylor V. and Van Dyke N. (2004). "Get up, Stand up": Tactical Repertoires of Social Movements", *The Blackwell Companion to Social Movements*. Blackwell Publishing Ltd.
- Yang Guobin (2005). "Emotional events and the transformation of collective action: the Chinese student movement". In Flam, Helena, and Debra King. 2005. *Emotions and Social Movements*. London, New York: Routledge.
- Wolsink M. (2000). "Wind power and the NIMBY-myth: Institutional capacity and the limited significance of public support". *Renewable Energy*, 21, 49–64.
- Wolsink M. (2006). "Invalid theory impedes our understanding: A critique on the persistence of the language of NIMBY". *Transactions of the Institute of British Geographers*, NS31, 85–91.
- Wolsink M. (2007). "Wind power implementation: The nature of public attitudes: Equity and fairness instead of 'backyard motives". *Renewable & Sustainable Energy Reviews*, 11(6), 1188-1207.
- Wood Elisabeth J. (2003). "Insurgent Collective Action and Civil War in El Salvador". Cambridge: Cambridge University Press.
- Wright, S. A. (1993). "Citizens' Information Levels and Grassroots Opposition to New Hazardous Waste Sites: Are NIMBYists Informed? " *Waste Management* 13, σελ. 253-259.